

Görüş

Ağustos 2010 - 10 TL KDV Dahil

Sarkaç doğuya kayıyor

Türkiye sürüklüyor mu,
sürükleniyor mu?

63

10

Ahmet Davutoğlu:

**“EKSEN KAYMASI
DİYEN ‘SİZ KARIŞMAYIN
DEMEK’ İSTİYOR”**

22

Yuvarlak Masa:

**EKSEN KAYMASI MI,
KÜRESEL GÜÇ KAYMASI MI?**

30

Soli Özel

**DIŞ POLİTİKADA DURUM
DEĞERLENDİRMESİ
ZAMANI**

36

Enerji Bakanı Taner Yıldız

**ENERJİ İŞBİRLİĞİ İÇİN
AKTİF POLİTİKA**

38

Richard L. Morningstar

**“AVRASYA ENERJİ
POLİTİKALARINDA
ÇIKARLARIMIZ PARALEL”**

42

Fatih Birol

**KÜRESEL ENERJİ
DENKLEMİNDE TÜRKİYE**

46

Rıfat Kandiyoti

**ENERJİDE NE KADAR
MANEVRA
KABİLİYETİMİZ VAR**

ISSN 1300-1671

ah kalbim

dememek için siz de kalbinizi yakın takibe alın. Yaşınız kaç olursa olsun düzenli kontrollerle, kalp hastalıkları riskini azaltmak elinizde. Acıbadem Kalp Sağlığı Merkezleri tedavi, koruyucu hekimlik ve erken tanı konularında, yıllardır hizmetinizde.

Kalp
yakın takip
hayat
kurtarır.

Kalp sağlığı ile ilgili her şey...

www.ahkalbim.com

ACIBADEM

Editörün Notu

Zafer Ali Yavan
TUSIAD Genel Sekreteri

YENİ SORULAR SORABİLMEK İÇİN

Görüş dergisi, bildiğiniz gibi, aktüel konulara belirli bir mesafeyle yaklaşan, düşünce, analiz ve politika eksenli bir yayın olmak üzere yola çıktı. Formatı ne olursa olsun, her yayının bir güncellik kaygısı oluyor ve bu kaygı Görüş'te de var. Okurunuzun ilgisini canlı tutmak için onun zihnini meşgul eden konuları öne çıkarma eğilimi içinde oluyorsunuz: Bunu yaparken de, formatınız gereği, konulara çok yönlü ve derinlikli yaklaşıma çalışıyorsunuz.

Bu sayıda sizlere bu kaygılarımızı gerektiği gibi yansıttığına inandığımız, az sayıda konuyu derinlemesine ele alan bir dizi yazı sunuyoruz. Geçtiğimiz dönemin en çok tartışılan konularından biri olan Türkiye'nin dış politikası bu sayımızın kapak konusunu oluşturuyor. Dış politika tartışmalarının, yorum ve eleştirilerin, kapakta gördüğünüz ve bizim için küresel ekonominin ağırlık noktasının doğuya (gelişmekte olan ekonomilere) kaymaya başlamasını temsil eden sarkaç gibi, iki uç arasında gidip gelen, hatta zamana bağlı olarak salınım yönünü değiştiren (Foucault'nun sarkacında olduğu gibi böyle bir izlenim yaratan) bir rota izlediğine şahit olduk.

Mensur Akgün, tartışmanın odağındaki isimle, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile söyleşisinde Türkiye'nin dış politikasının arkasındaki felsefeyi ve uygulama yaklaşımını aydınlatmaya çalıştı. Ferhat Boratav, "eksen kayması" tartışmasına küresel ekonomideki gelişmelerden bakan bir yuvarlak masa toplantısını yönetti. Soli Özel de bugünkü dış politikamızı tarihsel bir perspektiften bakarak değerlendiren ve geleceğe dönük beklenti ve kaygıları dile getiren bir yorumla kapak konumuzu tamamladı.

Enerji dosyamız, bu kapak konusunun doğal bir tamamlayıcısı gibiydi. Enerji Bakanı Taner Yıldız'ın Türkiye'nin politikalarını özetleyen yazısı, TUSIAD ABD Temsilcisi Abdullah Akyüz'ün ABD Dışişleri Bakanlığı Avrasya Enerji Özel Temsilcisi Richard L. Morningstar ile yaptığı söyleşi, Uluslararası Enerji Ajansı Başekonomisti Fatih Birol'un yazısı ve Rifat Kandiyoti'nin Türkiye'nin küresel enerji politikalarında manevra kabiliyetini değerlendiren yorumu ile bu konuda tatmin edici bir yelpaze sunabildiğimiz umundayız.

Kürt sorunu ile ilgili olarak Tınaz Titiz ve Nimet Beriker'in önemli bulduğumuz iki kavramsal çalışmasını dikkatlerinize sunuyoruz. CHP'deki değişimle ilgili tartışmalara da, Hasan Bülent Kahraman'ın yorumuyla Ali Çarkoğlu'nun seçmen davranışları analizinin önemli birer katkı sunacağına inanıyoruz.

Geçtiğimiz günlerde Türkiye'nin YouTube ve Google ile kavgası da ilgi çekici bir konu olarak gündemlerimize girdi. Bu konuda Leyla Keser Berber ile Mehmet Bedii Kaya'nın birlikte kaleme aldığı makalenin sorunu hukuksal temeline kavramaya ve öneriler geliştirmeye çalışıyor.

Kitap sayfamızda ise, Türkçe'de son yayınlanan kitabı vesilesi ile dünya edebiyatının en ilginç yazarlarından birini dikkatlerinize sunuyoruz: Georges Perec.

Sizlere merakla okuyacağınız ve yeni sorular sorma ihtiyacı hissedeceğiniz bir sayı sunmayı başarmış olduğumuzu umuyoruz.

Görüş

Ağustos 2010

63

TÜSİAD adına sahibi:
Nazlı Ümit Boyner

Genel Yayın Yönetmeni ve
Sorumlu Müdür:
Zafer Ali Yavan

Yayın Danışmanı:
Cengiz Turhan

Yazı Kurulu:
Mensur Akgün,
Ferhat Boratav, Ümit İzmen,
Başak Solmaz,
Cengiz Turhan, Zafer Yavan

Görsel Yönetmen:
Ercan Armutçu

Çizgiler:
Bora Özen

Grafik Tasarım ve Uygulama:
Arjans

Baskı:
Bilgi Promosyon Grafik Matbaacılık

Yapım:
Grup 7 İletişim Danışmanlığı
gorus@grup7.com.tr

Reklam:
Başak Solmaz
Tel: (0212) 249 19 29

Abone:
Burcu Orhan
borhan@tusiad.org

Yönetim Yeri:
TÜSİAD - Meşrutiyet Caddesi 46,
Tepebaşı 34420 İstanbul
Tel: 0212-2491929

Görüş'te yayınlanan tüm yazılar,
açıkça metinde belirtilmedikçe
kuruluşun resmi görüşünü yansıtmaz.

İmzalı yazılarda belirtilen görüşler
sadece yazarların düşüncelerini
ifade eder.

Editörün Notu

1 Yeni sorular sorabilmek için

Zafer Ali Yavan

Konjonktür

4 Hızlı Toparlanma ikinci yarıda yavaşlayacak

Ümit İzmen

CEO Endeksi

8 İlk çeyrek büyüme rakamları ardından CEO beklentileri

Evrin Taşkın - Utku Üstünkaya

Başkan'ın Görüş'ü

12 Soğuk Savaş'ın güvenlik dengesinden, küresel refah dengesine

Ümit Boyner

Kapak

14 Ahmet Davutoğlu: “Eksen kayması diyen ‘siz karışmayın’ demek istiyor”

Mensur Akgün

22 Eksen kayması mı, küresel güç kayması mı?

Ferhat Boratav

30 Dış politikada durum değerlendirmesi zamanı

Soli Özel

Dosya / Enerji

36 Enerji işbirliği için aktif dış politika

Taner Yıldız

38 Morningstar: “Avrasya enerji politikalarında çıkarlarımız paralel”

Abdullah Akyüz

42 Küresel enerji denkleminde Türkiye

Fatih Birol

46 Ne kadar manevra kabiliyetimiz var?

Rıfat Kandiyoti

Güncel

52 Kürt Sorunu - Önce tanımda, sonra çözümde uzlaş

M. Tınaz Titiz

56 Kürt meselesi ve uyuşmazlık çözümü yaklaşımı

Nimet Beriker

60 Kılıçdaroğlu ve CHP

Hasan Bülent Kahraman

66 Seçmen Davranışları: CHP ne yöne gitmeli?

Ali Çarkoğlu

Türkiye / Dünya

72 İlk küresel örgüt G-20 oluşumu ıskalanırsa

Zafer Ali Yavan

Medya

74 5651 sayılı kanunun teknik ve hukuki açıdan değerlendirilmesi

Leyla Keser Berber / Mehmet Bedii Kara

78

Çağdaş Bir Klasik: Georges Perec

Cemal Yardımcı

14

30

36

38

46

60

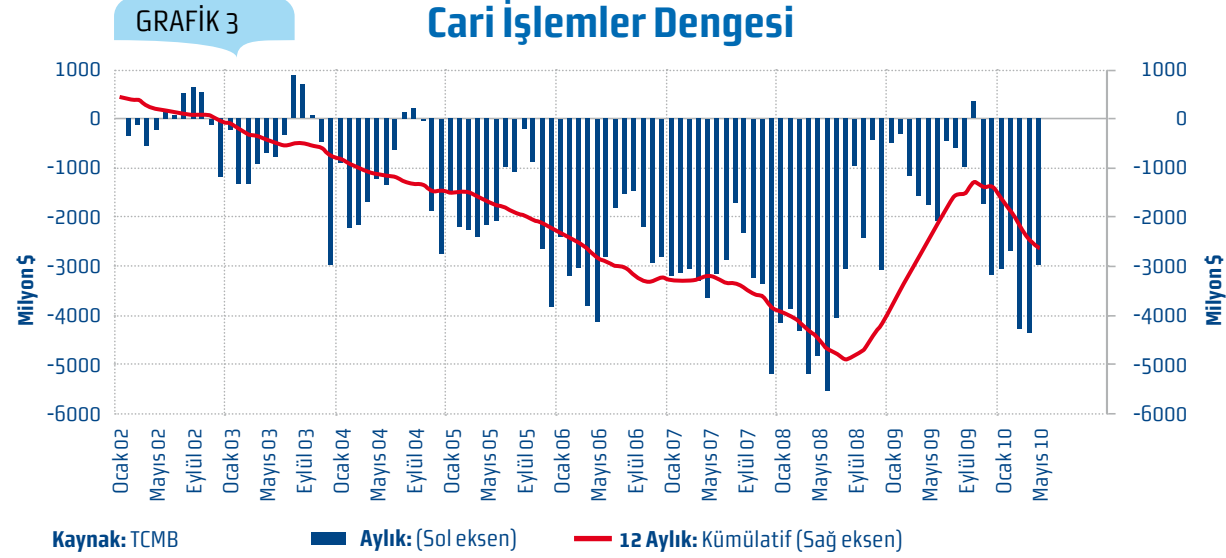
66

74

78

yükselirken AB ülkelerine ihracatın artış hızı ise düşmektedir. Dış ticaret açığındaki bozulmaya bağlı olarak cari işlemler açığı da hızla büyümektedir. 2009 yılı ilk beş ayında iktisadi faaliyetteki daralmaya paralel olarak 5.3 milyar dolar olan cari açık, 2010 yılının aynı döneminde 17.4 milyar dolara yükselmiştir. Cari açığın finansman tarafında ise, 2009 yıl sonundan itibaren kısa vadeli sermaye girişlerinin hızla arttığı, bu artışı da portföy yatırımlarının önemli rol oynadığı görülmektedir. Nitekim 2010 yılı ilk beş ayında 7.5 milyar dolar portföy girişi yaşanırken bu rakam 2009 yılının aynı döneminde 0.5 milyar dolarda kalmıştı. Geçen sene cari açığın finanse edilebilmesini sağlamış olan kaynağı belirsiz sermaye girişlerinin ise bu sene azalmış olduğu görülmektedir. 2009'un Ocak-Mayıs döneminde 5.7 milyar dolara ulaşmış olan net hata ve noksan kalemi, bu senenin aynı döneminde 0.7 milyar dolara gerilemiştir.

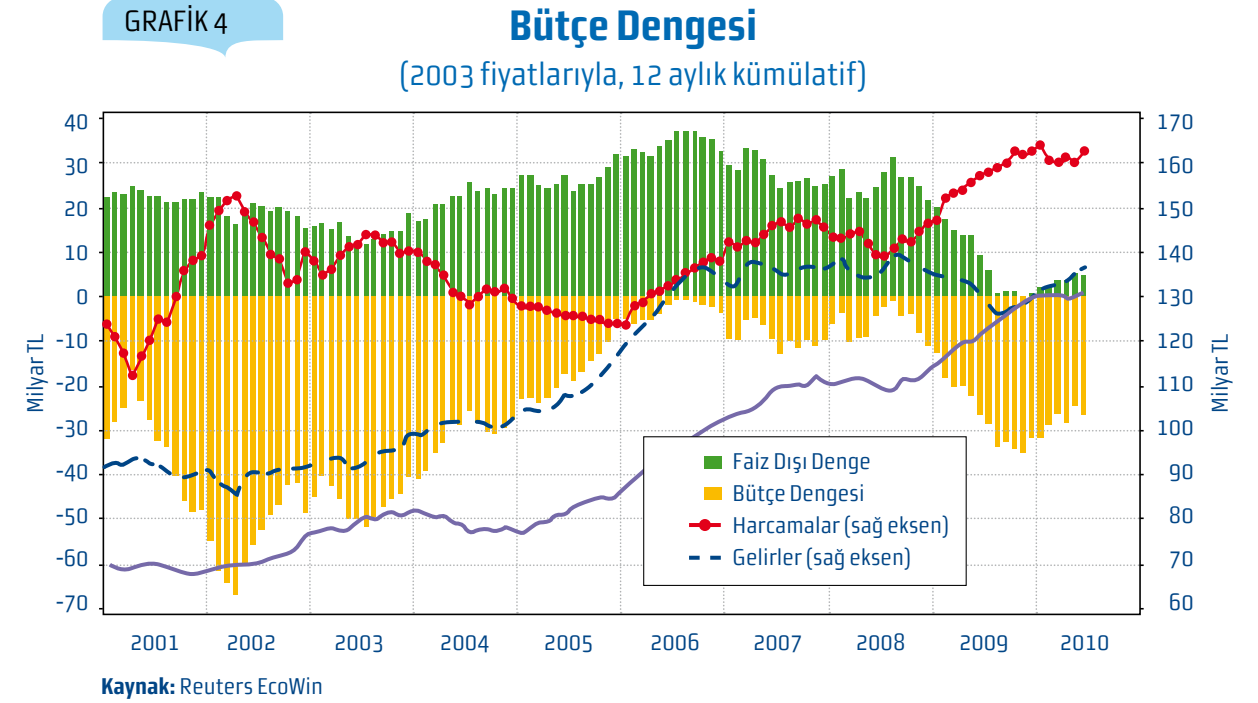
Türkiye, küresel finansal piyasaların altüst olduğu bir dönemde cari açığını finanse etmekte bir sorun yaşamamış olmasına rağmen; 40 milyar dolara giden bir cari işlemler açığı, piyasalardaki ateşin düşmemiş olduğu bir ortamda doğru ekonomi politikalarının önemini artırmaktadır. (Grafik 3)

Dış talebe dayalı bir hızlı büyüme sürecinin ufukta görülmediği bu ortamda, iç talep önem kazanacaktır. Ancak, siyasi belirsizliklerin yoğunlaştığı bu ortam, özel sektör tüketim ve yatırım harcamalarında hızlı bir artış için elverişli değildir. Geleceğe ilişkin belirsizliklerin azaltılmasına imkan sağlayacak adımlar atılmadığı takdirde, V-tipi çıkışın ardından büyümenin yavaşlaması şaşırtıcı olmayacaktır.

Geleceğe ilişkin belirsizlikleri azaltacak adımların başında kamu maliyesi gelmektedir. Başta bazı AB ülkeleri olmak üzere, birçok gelişmiş ülke ekonomisinde tehlikeli boyutlara ulaşmış olan bütçe açıkları ve aşırı kamu borçluluğu, bu ülke ekonomilerini olumsuz etkilerken, böyle bir sorun yaşamayan Türkiye'de kamu açığındaki bozulma sınırlı kalmıştı. Ayrıca Türkiye, krizle mücadele çerçevesinde bozulan kamu maliyesini yeniden disiplin altına almak üzere mali kural uygulamasına geçeceğini açıklayarak, önemli bir adım atmıştı.

Bir önceki yılın aynı çeyreğine göre büyüme rakamları itibarıyla krizden V-tipi hızlı bir çıkış yaşandığı görülmekle birlikte, verilere takvim ve mevsim etkisinden arındırılarak bakıldığında büyüme hızı yavaşlamaktadır.

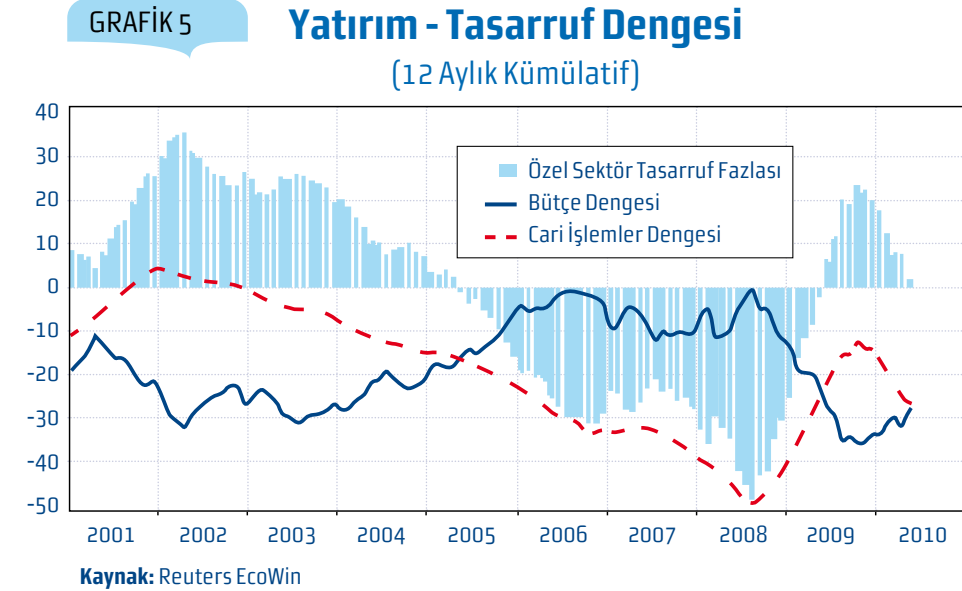
Kamu harcamalarındaki belirgin yavaşlama ve yılın ilk yarısında gerçekleşen hızlı büyüme sonucu vergi gelirlerinde gözlemlenen kuvvetli artış, 2010 yılı başından itibaren bütçe açığının düşmesinde en önemli unsurlar olmuştur. 2010 yılı ilk yarısında merkezi yönetim bütçe gelirleri %19.1, bütçe giderleri ise %9.3 artmış, bütçe açığı ise %33 azalmıştır. Ancak Haziran ayı rakamları bütçedeki bu olumlu gidişattan farklı bir resim çizmektedir. Haziran ayında bütçe gelirleri %19.7, bütçe giderleri %33.2 artmış ve Nisan ve Mayıs aylarında faiz dışı fazla veren bütçe, Haziran ayında 2.1 milyar TL faiz dışı açık vermiştir.

Haziran ayındaki bütçe rakamları, yaklaşan referandum ve genel seçim süreçlerinin mali disiplindeki olumlu gidişatı bozacağı endişelerinin kuvvetlenmesine yol açmıştır. Daha önce Meclis tatile girmeden yasalasacağı açıklanmış olan

alacaktır. Geleneksel olarak büyümeyi iç talebin sürüklediği bir ülke olan Türkiye, dünya ekonomisinin içinde bulunduğu bu koşullarda özel sektör tüketim ve yatırım kararları için elverişli bir ekonomik ortam sunmak zorundadır. Ancak, ekonominin temel dengelerini dikkate aldığımızda, artan dış açık ve kamu açığının doğal sonucu, özel sektör tasarruflarında artıştır. Türkiye açısından dış talep veri olduğuna göre, yapılması gereken kamu açığındaki bozulmanın önlenmesidir.

Krizden çıkış başlamış olmasına rağmen, hala kriz öncesi üretim seviyelerinin çok gerisinde olunması nedeniyle ekonomiyi canlandırmak üzere maliye politikasının bir süre daha kullanılması tüm dünyada tartışılacaktır, bu tartışma Türkiye gibi yüksek cari açık sorunu yaşayan

“mali kuralın” Ekim ayına ertelenmiş olması da piyasadaki mali disiplinin korunamayacağı tereddütlerini güçlendiren ek bir faktör olmuştur. (Grafik 4)

Cari açığın yükseldiği bir ortamda kamu açığının da artması büyüme sürecine sekte vuracaktır. Küresel ekonomide kriz koşullarının etkisinin bütünüyle ortadan kalkması ve küresel ticaretin yeniden eski yüksek artış hızlarına dönmesi vakit

ve bu açığı uluslararası piyasalardan finanse etmek durumunda olan ülkeler için çok da geçerli bir tartışma değildir. Yüksek cari açığın yol açtığı ekonomik kırılganlıkları dengelemenin yolu kamu maliyesinde açıkları azaltmaktır. Mali Kural'ın yasalasması, kamu maliyesine disiplin sağlayacağı gibi belirsizliği azaltacak ve ekonomi politikalarına duyulan güveni artıracaktır. Aksi halde, 2010'un ilk yarısında yakalanmış olan büyüme ivmesinin devam ettirilmesi güçleşebilecektir. (Grafik 5)

İLK ÇEYREK BÜYÜME RAKAMLARI ARDINDAN CEO BEKLENTİLERİ

Evrım Taşkın-Utku Üstünkaya
TÜSİAD

2010 yılı birinci çeyrek büyüme rakamları 30 Haziran 2010'da açıklanmıştır. CEO'larımızın genel iktisadi ve siyasi konjonktüre ilişkin değerlendirmelerini yansıtan TÜSİAD CEO Anketi'nin sonuçları da Temmuz ayında tamamlanmıştır.

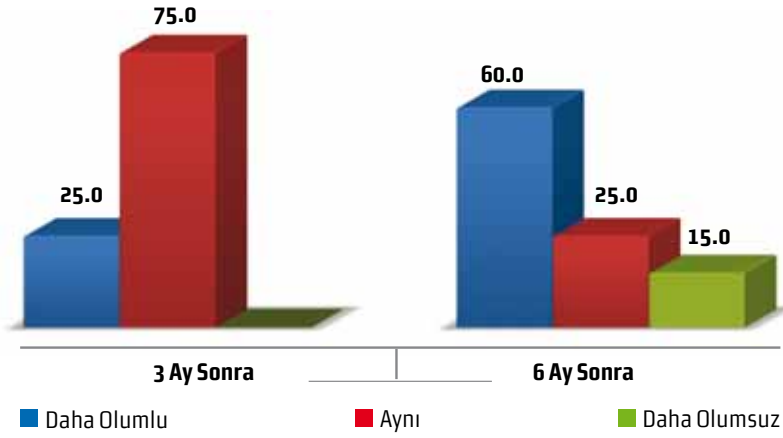
Katılımcılarımızın gerek iç ve dış ekonomik konjonktürün seyri, gerekse de kurumlarının istihdam ve yatırım yaratma eğilimi hususunda 12 ay sonrasındaki beklentilerinin daha iyimser olduğunu görmekteyiz. 3 ay sonrasına ilişkin kısa vadeli görünümde Türkiye ve dünya ekonomisine yönelik beklentiler değişmezken, CEO'larımızın kurumlarının istihdam ve yatırım yaratma eğilimlerinin de benzer şekilde değişmeyeceği görülmektedir. Kayıtdışı ekonomi, siyasi belirsizlikler ve vergi politikası uygulamaları Türkiye'de yatırım ortamının önündeki en önemli üç problem olarak tespit edilmiştir. Mevcut döneme yönelik gelişmeleri değerlendiren katılımcılarımız, Nisan 2010'dan buyana Avrupa ekonomilerini çalkalayan borç krizinin Euro'yu temelden sarsacak bir unsur olmadığını ifade ederken, G20'nin önümüzdeki dönemde küresel düzenleyici bir kuruma dönüşmeyeceğini belirtmişlerdir. Türkiye ekonomisinin 2010 ve 2011 yıllarına ilişkin büyüme beklentilerinin ise sırasıyla %5.6 ve %5.2 olduğu görülmektedir. TÜFE, Dolar/TL kuru ve bono faizlerine yönelik beklentilerde söz konusu dönemlerde çok belirgin bir değişiklik gözlemlenmemiştir.

12 ay sonra daha belirgin toparlanma

Katılımcılarımızın %60'ı 12 ay sonra Türkiye ekonomisinin "daha olumlu" bir performans sergileyeceğini düşünürken, 3 ay sonraki döneme ilişkin ise sadece %25'i ekonominin "daha olumlu" bir seyir izleyeceğini belirtmiştir. (Grafik 1)

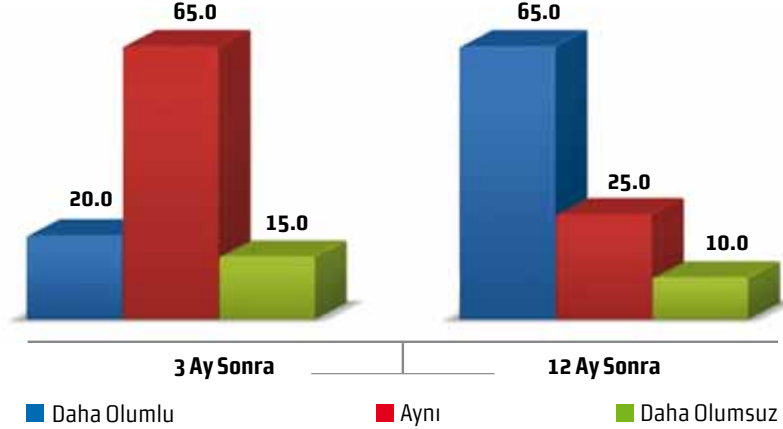
GRAFİK 1

Türkiye Ekonomisine Yönelik Beklentiler %

GRAFİK 2

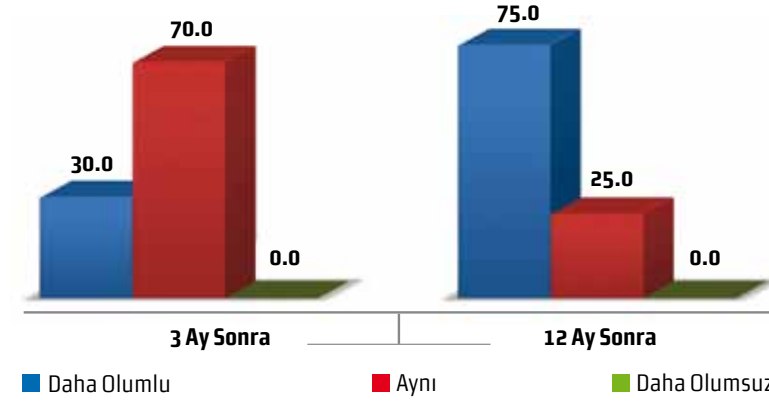
Küresel Ekonomiye Yönelik Beklentiler %

Katılımcılarımızın %65'i 12 ay sonra dünya ekonomisinin "daha olumlu" bir performans sergileyeceğini belirtmişken, 3 ay sonrasına ilişkin dönemde sadece %20'si ekonominin "daha olumlu" bir seyir izleyeceğini ifade etmiştir. 3 ay sonra küresel ekonominin "daha olumsuz" bir seyir alacağını düşünenlerin oranı ise %15'dir. (Grafik 2)

GRAFİK 3

Katılımcılarımızın İstihdam Yaratma Eğilimi %

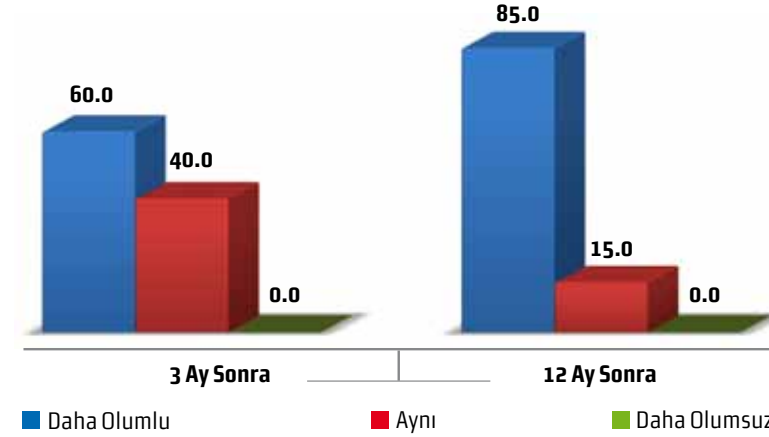
CEO'larımızın 12 ay sonrasına ilişkin dönemde kurumlarında istihdam yaratma eğilimleri 3 ay sonrasına göre çok daha olumludur. Katılımcılarımızın %70'i 3 ay sonraki döneme ilişkin kurumlarındaki istihdam düzeyini değiştirmeyeceklerini ifade ederken, %75'i 12 ay sonra kurumlarındaki istihdam düzeyini arttıracaklarını belirtmiştir. (Grafik 3)

Yatırımda iyimserlik

CEO'larımızın hem 3 ay hem de 12 ay sonrasına ilişkin dönemde yeni yatırım yapma eğilimleri oldukça "iyimser" gözükmemektedir. Katılımcılarımızın %60'ı, kurumlarının 3 ay sonraki yeni yatırım yapma eğilimlerine ilişkin daha iyimserken, %40'ı ise yatırım yapma eğilimlerinin değişmeyeceğini ifade etmiştir. 12 ay sonra yatırım yapma eğiliminin "daha olumlu" seyredeceğini ifade edenlerin oranı ise %85'dir. (Grafik 4)

GRAFİK 4

Yatırım Yapma Eğilimi %

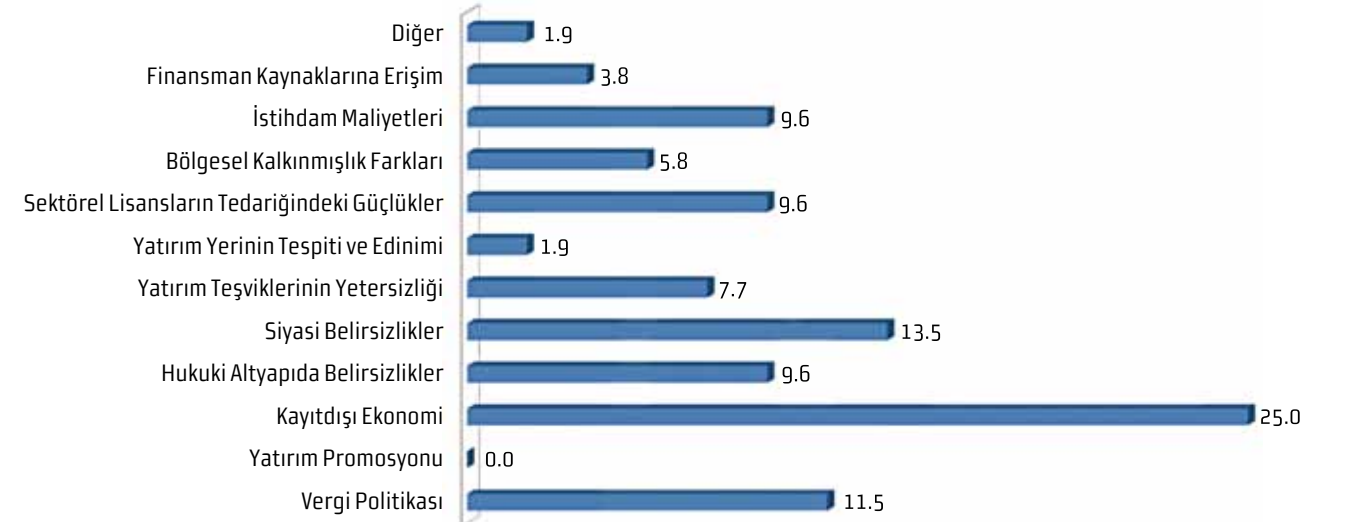
CEO'larımız yatırım ortamı önündeki en önemli engeli "kayıtdışı ekonomi" olarak belirtmiştir. Katılımcılarımızın %25'i "kayıtdışı ekonomi"yi yatırım ortamı önünde en önemli sorun olarak vurgularken; onu sırasıyla, %13.5 ile siyasi belirsizlikler ve %11.5 ile de vergi politikasındaki sorunlar izlemiştir. (Grafik 5)

Büyüme beklentilerinde ihtiyat

CEO'larımızın büyüme beklentilerinin "ihtiyatlı" olduğu gözükmemektedir. Katılımcılarımızın 2010 ve 2011 yıllarına ilişkin büyüme beklentileri sırasıyla

GRAFİK 5

Yatırım Ortamı Önündeki Engeller %

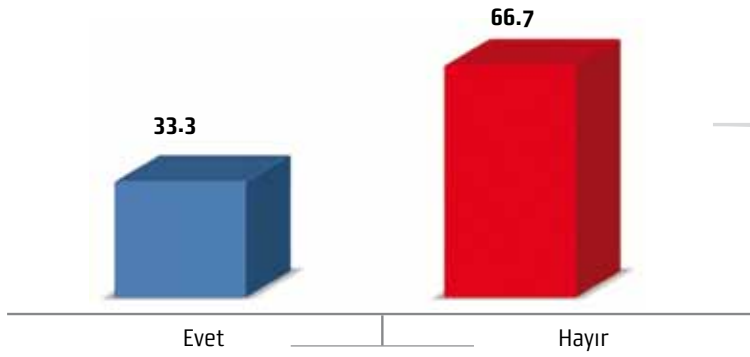

TABLO 1

Ekonomik Gösterge Tahminleri	2010	2011
Büyüme (GSYH, Yıllık%Artış)	5.6	5.2
Enflasyon (TÜFE, Yılsonu)	8.1	7.5
Dolar Kuru (USD / TL, Yılsonu)	1.59	1.63
Hazine Bonosu Gösterge Bileşik Faiz (Yılsonu, %)	9.01	9.42

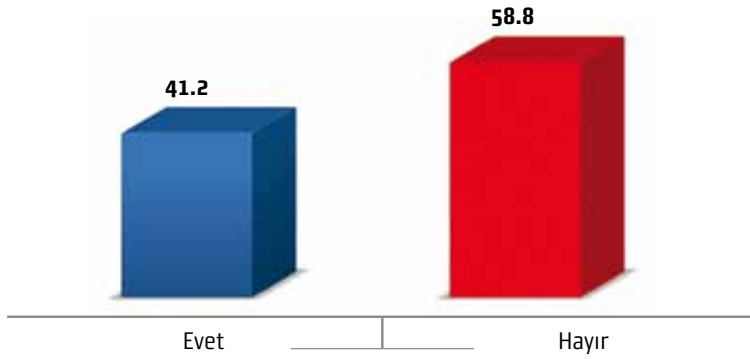
GRAFİK 6

Eurozone krizi derinleşerek Euro'yu temelden sarsacak bir aşamaya ulaşabilir mi? %

GRAFİK 7

G20'nin küresel düzenleyici bir kuruma dönüşebileceğini düşünüyor musunuz? %

%5.6 ve %5.2'dir. Enflasyonda ise söz konusu dönemlere ilişkin beklentiler %8.1 ve %7.5'dir. Dolar/TL kurunda beklentiler 2010 sonunda 1.59 iken, 2011 sonu için ise 1.63 düzeyindedir. Hazine bonosu gösterge bileşik faizi beklentileri 2010 için %9.01 iken 2011 için %9.42'dir. (Tablo 1)

CEO'ların kurumlarının istihdam ve yatırım yaratma eğilimi hususunda 12 ay sonrasındaki beklentilerinin daha iyimser olduğunu görmekteyiz. 3 ay sonrasına ilişkin kısa vadeli görünümde Türkiye ve dünya ekonomisine yönelik beklentiler değişmiyor.

Euro krizi tehdit değil

CEO'larımıza göre Eurozone krizi Euro'nun geleceği için "tehdit unsuru" taşımamaktadır. Katılımcılarımızın %66.7'si Eurozone krizinin derinleşerek Euro'yu temelden sarsacak bir aşamaya ulaşmayacağını belirtmektedir. (Grafik 6)

CEO'larımız, G20'nin geleceğine ilişkin "daha ihtiyatlı" bir duruş sergilemektedir. Katılımcılarımızın %58.8'i G20'nin küresel düzenleyici bir kuruma dönüşebileceği konusunda olumsuz düşünmektedir. Ancak geri kalan %41.2'si ise bu konuda olumlu görüş bildirmiştir. (Grafik 7)

RÖNESANS
GAYRİMENKUL YATIRIM

Ümit Boyner

TUSİAD Yönetim Kurulu Başkanı

SOĞUK SAVAŞ'IN GÜVENLİK DENGESİNDEN, KÜRESEL REFAH DENGESİNE

Iktidar Partisinin tartışmalı Hamas teması ile başlayan ve birbirini besleyen bir seri dış politika tercihi vardır. Bu tercihlerin bir tür içsel tutarlılığının olması bu tercih setinin bir bütün olarak Türkiye'nin orta-uzun dönem refahını artırabileceği anlamına gelmeyebilir. Yani ekonomik birimler olarak, tüketici, işveren, işçi olarak, Türkiye'yi sürdürülebilir yatırım ve ticaret kanallarından uzaklaştıran dış politika tercihlerini benimseyemeyiz.

İktidar Partisinin tartışmalı Hamas teması ile başlayan ve birbirini besleyen bir seri dış politika tercihi vardır. Bu tercihlerin bir tür içsel tutarlılığının olması bu tercih setinin bir bütün olarak Türkiye'nin orta - uzun dönem refahını artırabileceği anlamına gelmeyebilir.

Son aylarda, belki de hiç tecrübe etmediğimiz kadar dış politika gündemine kendimizi kaptırdık. Türk dış politikasında bu denli bir aktivizm döneminin hafızamızda kaydı bulunmuyor. Genellikle transatlantik perspektifini kendine çıpa olarak alan ve bu referansın izdüşümünde hareket eden Türk dış politikası, son aylardaki Hükümet tutumuyla dış politikanın “ortadoğululaştırıldığı” eleştirisine maruz kaldı. Bu tutumun dış politikada bir eksen kaymasına denk düştüğü ve hatta bu tercihin uzun soluklu bir dönüşümün parçası olduğu eleştirileri yapıldı. Bu dönemde konu hakkında iç ve dış basında sayısını hatırlayamadığımız kadar çok analiz çıktı.

Aslında, Türkiye'nin dış politika gelişmeleri gerçekten önemle izlenmeyi ve tartışılmayı hak edecek nitelikte. 2009 yılı başında Davos'ta yaşanan Erdoğan-Peres tartışması, Ermenistan açılımı, komşu ülkeler politikası, ABD ile ilk defa Büyükelçi çekme aşamasına ulaşan 24 Nisan krizi ve son olarak Türkiye ile Brezilya'nın BM'nin İran ambargo kararına karşı tutumu, geleneksel parametreler çerçevesinde ele alınmayacak bir çeşitlilik içeriyor.

Konuya iki ölçekten bakmak yararlı olabilir. Öncelikli olarak dış politika olgusunu ve dış politikaları genel olarak belirleyen doğal etmenleri küresel ölçekte ele almalıyız.

Bir iş dünyası temsil örgütü olarak, temel bir çıkarsamayı kolayca yapabiliyoruz: Kürede değer yaratma eğilimi bariz bir şekilde doğuya kayıyor. Dünyanın değer yaratan alanları artık nispi olarak Türkiye'nin batısından doğusuna doğru ilerlemiş durumda. Üstelik bu gelişmede hiç şaşırtıcı bir unsur yok. Soğuk savaş dönemi sonrasında ticari bir oyuncu haline gelen Rusya, enerji piyasasında söz sahibi olan Karadeniz ve Hazar Denizi ülkeleri, her yıl Anglo-Sakson dünyasının 5-6 katı büyüyen bir Güney Doğu Asya her koşulda doğu-batı üretim ve tüketim dengesini şüphesiz kaydıracaktı.

2008 yılı itibariyle ortaya çıkan küresel kriz, bu batı-doğu salınımını daha da hızlandırdı ve saydamlaştırdı. Doğu'da büyüme önemli bir kayıp söz konusu olmadan devam etti; üstelik bölgenin önemli bir bölümünde piyasa ekonomisi kuralları, bağımsız Merkez Bankası, müdahaleli olmasına rağmen dalgalı kur ve disiplinli kamu maliyesi anlayışı da geçerliydi veya kontrollü bir geçiş için emniyetli bir aşamadaydılar.

Batı [Gelişmiş Ekonomiler]	Doğu [Yükselen Piyasa Ekonomileri]		
		(I)	(II)
	(I)	(3,3) Küresel Refah Dengesi	(1,3)
	(II)	(3,1)	(1,1) Soğuk Savaş Dengesi

Kırmızı (I) ve (II) Batının tercihlerini, Mavi (I) ve (II) de Doğunun tercihlerini gösteriyor. Matris hücrelerinin içindeki sayıların ilki Batı'nın (kırmızı), ikincisi ise Doğu'nun (mavi) elde edeceği refah düzeyini temsil ediyor. Doğal olarak (1,3) veya (3,1) dengeleri, bir tarafın kesin galibiyeti veya ağır mağduriyeti anlamına geliyor. Her iki oyuncunun da (II)'inci stratejilerini oynamaları durumunda (1,1) getirisi yani güvenlik olgusuna dayalı vasati denge, her iki oyuncunun da (I)'inci stratejilerini oynamaları durumunda (3,3) getirisi yani işbirliği olgusuna dayalı küresel refah dengesi elde edilmektedir. Oyunun işbirliği olmadığı durumdaki doğal dengesi (1,1) hücresidir.

Soğuk Savaş döneminin güvenlik eksenli oyun teorisi nispi önemini kaybettikçe, küresel refah arayışı ön plana çıkıyor ve Türkiye de bu doğu-batı salınımına uyum gösteriyor. Türkiye'nin bulunduğu bölgede “Soğuk Savaş dönemi” dış politikasının belirlediği kısıtlamalar ortadan kalktıkça, Türkiye iktisadi açıdan hak ettiği rolü oynamaya başladı ve bölgede önemli bir iktisadi güç haline dönüştü.

Türkiye'yi bölgesel güç olma düzeyine taşıyan temel öge, bölge ülkelerine göre neredeyse 1 asırlık farkla kurma yoluna girdiği, demokrasi, laiklik ve piyasa ekonomisine dayalı sistemdir. Yeni küresel düzen, işbirliği yaparak sürdürülebilir yüksek refah düzeyine çıkışın düzenidir.

Bu ölçekte anlaşılır bir gelişmeden bahsetmek mümkün: Türkiye için, eksen kayan dış politikadan ziyade küresel refah dengesine uyum gösteren bir dış politikadan bahsetmek gerekiyor. Üstelik bu dış politika gelişmesine bir tercih demek bile zor. İhmal edilebilir farklılıklar ile her Hükümetin bu dönemde benzer dış politika tercihleri yapacaklarını düşünmek gerekir. Kaldı ki, iç politika ve refah izdüşümü olmayan bir dış politikanın hiçbir kıymet-i harbiyesi yoktur.

Diğer ölçek ise bu dış politika gelişmesinin reel-politik karşılığıdır. İktidar Partisinin tartışmalı Hamas teması ile başlayan ve birbirini besleyen bir seri dış politika tercihi vardır. Bu tercihlerin bir tür içsel tutarlılığının olması bu tercih setinin bir bütün olarak Türkiye'nin orta-uzun dönem refahını artırabileceği anlamına gelmeyebilir. Yani ekonomik birimler olarak, tüketici, işveren, işçi olarak, Türkiye'yi sürdürülebilir yatırım ve ticaret kanallarından uzaklaştıran dış politika tercihlerini benimseyemeyiz. İran'ın ürettiği nükleer gücün barışı mı / savaşı mı getireceği konusu şüphesiz önemlidir, ancak Türkiye açısından risk ne kadar bölgesel ne kadar küreseldir? Bunları bilmek pek mümkün değil, uzmanlık

alanımız hiç değil. İsrail ile ilişkilerde yaşanan kopma, dolaylı olarak Ermenistan probleminin çözümsüz kılabilir mi? ABD ile ilişkiler gerilirse, NATO'da Yunanistan-Türkiye dengesi değişir mi? Bu konuların hiç birisinin yanıtını tam olarak bilmiyoruz.

Ancak iyi bildiğimiz birkaç konu var: Birincisi; Batı-Doğu salınımı sürecinde, Türkiye'yi bölgesel güç olma düzeyine taşıyan temel öge, bölge ülkelerine göre neredeyse 1 asırlık farkla kurma yoluna girdiği, demokrasi, laiklik ve piyasa ekonomisine dayalı sistemdir.

İkinci tespitimiz ise; yeni küresel düzenin, işbirliği yaparak sürdürülebilir yüksek refah düzeyine çıkışın düzeni olduğudur. Refah arayışı tüm konvansiyonel dış politika anlayışını sarsacak kadar kuvvetlidir. Soğuk Savaş Döneminin tehdide dayalı vasati dengesinin yerini, işbirliğine dayalı refah dengesi almak üzere. Eski gözlüklerle yeni dengeleri iyi göremeyebiliriz. G-20 oluşumuna ve ileri kurumsallaşmasına bu bağlamda büyük önem vermek gerekiyor.

Bu vesileyle, Soğuk Savaş dönemini çok iyi betimleyen “Mahkumun Çıkmazı Oyunu – Prisoner's Dilemma” matrisini aşağıya taşıdım. Aynı matriste hem Soğuk Savaş, hem de yeni dönemin küresel işbirliği dengeleri var. Oyunun “vasati güvenlik” dengesi yerine, işbirliği ve refah ile sonuçlanmasında ise, okuyucularımızın “Akıl Oyunları” filminden hatırlayacakları ve 1994 yılı Nobel Ödülü sahibi Nash'in katkısını anmak isteriz.

Dışişleri Bakanı **Ahmet Davutoğlu:**

“EKSEN KAYMASI DİYEN ‘SİZ KARIŞMAYIN’ DEMEK İSTİYOR”

Mensur Akgün
İstanbul Kültür Üniversitesi

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu pek çok açıdan istisnai bir kişilik. Güçlü iradeye, uzun soluklu bir vizyona sahip. Oldum olası Türkiye'yi değiştirmeye, kendine olan güvenini kazanmasını sağlamaya çalışıyor. Tutarlı ve ilkeli bir duruşu var. Danışman olarak da etkiliydi bakan olarak da çok etkili. Gerek imparatorluk gerekse cumhuriyet döneminde hemen hiç bir dışişleri bakanına nasip olmayan bir yetki ve otoriteye sahip.

Türkiye'nin dış politikasının iradi ana hatları büyük ölçüde onun tarafından çiziliyor. Ama herkesin yaptıklarını takdir ettiğini söylemek mümkün değil. Kendisi hakkında derin kuşklar var. Türkiye'nin dış politika tercihlerini değiştireceğinden, hatta değiştirdiğinden endişe ediliyor. Dünyanın pek çok yerinde Davutoğlu'nu anlamak için toplantılar düzenleniyor, makaleler yazılıyor.

Biz de Görüş Dergisi editörleri olarak üstünde bu denli konuşulan Davutoğlu'nu tam da Mavi Marmara krizi sonrasında eksen kayması tartışmaları yoğunlaşmışken sayfalarımıza konuk etmek istedik. Kendisi yoğun programı arasında bize vakit ayırdı, İngiltere Dışişleri Bakanı William Hauge'in davetlisi olarak gittiği Londra'dan gece yarısı Konya'ya uçarken "Ahmet Davutoğlu kimdir?" sorusuyla başlayan ve eksen kayması tartışmasıyla devam eden bir dizi soruya cevap verdi.

İnanıyoruz ki bu mülakat sadece Ahmet Davutoğlu'nu tanımaya yardımcı olmayacak, aynı zamanda Türk dış politikasının üstüne oturduğu ilkelerin de anlaşılmasını sağlayacak. Burada ifadesini bulan bazı görüşler daha önce başka yerlerde de yer aldı. Ancak ilk defa bu denli kapsamlı bir şekilde ve kendi ağzından aktarılıyor.

Mensur Akgün (MA): Cumhuriyet tarihindeki hemen tüm dışişleri bakanlarından farklısınız. Bir arkadaşım sizi biraz Fuat Köprülü'ye, biraz da İsmail Cem'e benzetti. Bana tarzınızla, yaptıklarınızla, jeopolitik ve tarihe atfettiğiniz önemle daha çok Henry Kissenger'a benziyorsunuz gibi geliyor. Sizce siz kimsiniz? Nerde duruyorsunuz? Kendinize tepeden baksanız Ahmet Davutoğlu kimdir sorusunu nasıl cevaplarsınız?

Ahmet Davutoğlu (AD): Ben, Dışişleri Bakanı olmayı ya da bürokrasi içinde yer almayı hayatım için hiç bir zaman planlamadım. Bilim adamı olmayı planlamıştım. Yazacağım kitaplar belliydi. Tarihi Derinlik'i yazacaktım, sonra Felsefi Derinlik'i yazacaktım. Ama pratik hayata geçtim. İçinde yaşadığım toplumun bana verdiği sorumluluğu diplomatik açıdan yerine getirmeye çalıştım.

Türkiye öylesine bir tarih ve coğrafya kesişmesinde yaşıyor ki pek çok sorumluluğu zaten bünyesinde barındırıyor. Çevremizdeki herkesle ya akrabayız, soydaşız ya da tarihi hesaplaşmalarımız var. Hiç kimse ile nötr bir ilişkimiz yok. Dolayısıyla bu tür toplumların bir pozisyon alması lazım. Bu toplumun içinde yaşayan birisi olarak benim de pozisyon almam gerekirdi. Böylesi bir konjonktürde yaşayan bir Türk aydını olarak izah etmem gereken bir şey vardı. Stratejik Derinlik'i bu sorumluluk duygusu ile yazdım ve şimdi de aynı sorumluluk duygusuyla hareket ediyorum.

“Türkiye'yi anlamlı kılan sahip olduğumuz tarihi birikimle yarattığımız müdahil olabilme kabiliyetidir. Biz müdahil olabilme kabiliyetimizi kullandığımız zaman bir pozisyon oluşturuyoruz. Eksen kayması tartışması da bu noktada başlıyor. ‘Siz etken olmayın, müdahil olmayın, siz karışmayın, siz söylenileni yapın’ deniyor.”

MA: Beş kitabınız var ve siz de herkes gibi Stratejik Derinlik'i önemsiyorsunuz. Burada yazdıklarınızın ne kadarını hayata geçirdiniz.

AD: Kitabımı yazdığımda hiç bir diplomatik tecrübem yoktu. Siz de bilirsiniz İstanbul'daki akademisyenler diplomasi ve bürokrasiden daha kopuk yaşarlar. Dışişleri Bakanlığı'ndan içeri adımımı atmamıştım. Ama Soğuk Savaş şartlarının yapay bölünmesinden çıktığı zaman Türkiye'nin kendi tarihi ve coğrafyasıyla yeniden buluşması gerektiğini düşündüm. Stratejik derinlikten de kasıt zaten bu. Tarih ve coğrafyayla buluşurken de NATO gibi, Avrupa Birliği üyeliği süreci gibi Soğuk Savaş dönemi kazanımlarını bütünleştirmeyi öngördüm. Orada geliştirdiğim bazı kavramlar var.

Ancak yaptığım salt bir jeopolitik analiz değil. Aynı zamanda bir zihinsel hesaplaşma. Ben yeni bir zihniyet inşa etmek istedim. Bu çabanın arka planında da özgüven aşlamak arzusu vardı. İddialı olduğumu biliyorum ama toplum özgüven kazandı. “Biz bu tarihin akışını yönlendirebiliriz” demeye başladı. Hatta bizden gücümüzün ötesinde beklentileri oluşmaya başladı.

Anders Fogh Rasmussen, Nato Genel Sekreteri

Diyorlar ki “Madem müdahale ediyorsun o zaman neden Sincan’a (Çin) müdahale etmiyorsun? Madem Bosna’da barış sağlandı gidin Sincan’da da barışı sağlayın.”Nereye koşsanız yetişemiyorsunuz. Fakat bu tür talepler toplumun değiştiğini, zihni yapısının farklılaştığını gösteriyor. Kitabın yayınlanmasından bu yana geçen yedi yıl içinde önemli bir değişim yaşandığını düşünüyorum ama tabii bunu tarih yargılayacak.

MA: Tarih demişken, biraz tarihten bahsedelim isterseniz. Siz tarihi kendinize has bir şekilde anlatmıyor musunuz? Özel bir anlatınız yok mu?

AD: Doğru haklısınız ama hiç bir tarihi analiz yoktur ki bir anlatı olmamış olsun. Ben akademik çalışma yaparken de akışı doğru kavramam gerektiği varsayımından hareketle ontolojisiyle, jeopolitiği ile birlikte tarihi değerlendirdim. Akış çok önemli, çünkü yaşadığım zamanı anlamak için akışı doğru kavramam lazım. Bunun için de akışın doğasını anlamak gerek.

Mesela Toynbee İngiliz tarihini anlamak için dünya tarihini, insanlık tarihini okuyor, anlatıyor. Oysa bizim bazı şehirlerimizin tarihi Londra’nın tarihinden çok daha eski. Geçmişimizde Mezopotamya var. Bizim kimliğimiz tarihin bu derinliğinde oluşuyor. Bu tür bir analizde bir objektivite var ama nötralite yok. Bundan kaçınamayız da. Kaçınabilenler ancak arşiv çalışması yapanlardır. Arşiv çalışması tarih açısından çok önemli, ancak arşivcilikle tarihin akışını ve bugünü anlamamız çok zor. Oysa ancak tarihin akışını anlayabilirsek onu yönlendirebiliriz.

MA: Buradan bir diğer soruya kavramsallaştırma ile pragmatizm arasındaki ilişkiye geçmek istiyorum. İlkeli duruş ve kavramsal temeli güçlü bir dış politika anlayışı esnekliği öldürmüyor mu?

AD: Yok, bazı şeyler var ki anlatırken kavramsallaştırma şart. Mesela bugün Chatham House’da Trans-Atlantik’i anlatırken onun ne olduğunu, bu ilişkiler bütünlüğünden ne anlamamız gerektiğini tanımlamam şarttı. Aksi takdirde bazı şeyleri eksik bırakıyorsunuz, sorunu doğru tanımlayamıyorsunuz. Siyasette kavramsallaştırmaya gittiğinizde ise hedefi, stratejiyi tanımlıyorsunuz.

Mesela benim 2003’ten bu yana kullandığım “komşularla sıfır sorun” kavramına bakalım. Bu öylesine bir patent haline geldi ki Türk dış politikasının temelini tanımlayan kavrama dönüştü. Fakat içeriden de itiraz geldi. Geçtiğimiz günlerde Meclis’te yapılan görüşmeler sırasında “Komşularla sıfır problem diyorsunuz, niye şu problem çözülmedi?” diye eleştiriler geldi.

“Benim yaptığım salt bir jeopolitik analiz değil. Aynı zamanda bir zihinsel hesaplaşma. Ben yeni bir zihniyet inşa etmek istedim. Bu çabanın arka planında da özgüven aşlamak arzusu vardı. Asıl önemlisi dışardaki Türk algısı kadar içerideki zihniyet dönüşümünün de başlamış olması. Yavaş yavaş herkesin bize düşman olduğu anlayışından kurtuluyoruz.”

MA: Ben de tam “sıfır sorun” diyecektim...

AD: Biz bu kavramsallaştırmayı bir hedefi ortaya koymak için yaptık. Atatürk, onca savaş yapmış bir asker olarak “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” derken cihanda sulh olmayacağını bilmiyor muydu? Biliyordu ama vizyonunu açıklıyordu ve bir imaj değişimine yol açıyordu. Şimdi biz bütün bu değişimi

yapsaydık da adını koymasaydık, Türk imajını değiştirmemiz mümkün olmazdı.

Sırbistan Dışişleri Bakanı hemen her basın toplantısında “Biz de Türkiye gibi komşularımızla sıfır problem istiyoruz” diyor. Bazı Afrikalı dostlarımız da bize sıfır sorun politikasını hayata geçirmenin koşullarını sormaya başladı. Ama asıl önemlisi dışardaki Türk algısı kadar içerideki zihniyet dönüşümünün de başlamış olması. Yavaş yavaş herkesin bize düşman olduğu anlayışından kurtuluyoruz.

Sokaktaki insan artık Yunanistan’ı, Rusya’yı düşman, İran’ı, Suriye’yi rakip olarak algılamıyor. Kavramsallaştırma bariz bir şekilde işe yaradı. Dışarıda da algı değişimi yaşandı. Türkiye bütün komşuları ile problemli olan bir ülke olmaktan çıktı. Aynı şey “Ritmik Diplomasi” kavramı açısından da geçerli... Kast ettiğim hareketli ve ahenkli bir diplomasiydi. Başta istihza konusu bile edildi. Ama artık herkes bunun böyle olduğunu biliyor.

“Komşularla sıfır sorun, öylesine bir patent haline geldi ki Türk dış politikasının temelini tanımlayan kavrama dönüştü. Biz bu kavramsallaştırmayı bir hedefi ortaya koymak için yaptık. Atatürk, onca savaş yapmış bir asker olarak ‘Yurtta Sulh, Cihanda Sulh’ derken cihanda sulh olmayacağını bilmiyor muydu? Biliyordu ama vizyonunu açıklıyordu ve bir imaj değişimine yol açıyordu.”

“Barış Diplomasisi” de benzeri bir kavram. Bunların hepsi sizin zihninizden başkalarının zihnine bir şeyler aktarmak için kurduğunuz köprülerdir. Bu köprüyü doğru kurduğunuzda algıyı, zihniyeti değiştirebiliyorsunuz. Bizim Türkiye’deki yerleşik zihniyeti de açmamız gerekiyor. Kavramlar bunu kolaylaştırıyor.

MA: Hakkınızda bol miktarda da şüphe var. En önemlisi de Türkiye’nin eksenini kaydığınızı yönünde. Eksenimiz kayıyor mu?

AD: Önce eksen kelimesine bakmak lazım: Çok kutuplu olunur fakat çok eksenli olunmaz. Soğuk Savaş sırasında bir

eksenden söz edilebilirdi ama şu anda dünya siyaseti son derece dinamik ve sürekli hareket halinde. Bu kadar dinamik bir zeminde pozisyon sahibi olmanız için bir duruşunuzun olması gerekiyor. Eskiden duruşu yukarıdaki aktörler, süper güçler belirliyordu. Siz de o duruşa intibak ediyordunuz.

Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı David Miliband

İki kutuplu düzende bu anlaşılabilir bir şeydi. Büyük güçler vardı, küresel güçler vardı. Değişik kategoriler pozisyon belirliyor, siz de onlara intibak gösteriyordunuz. Ama şimdi her şey değişti. Orada sizin sözünüz olmalı ki pozisyonunuz olsun. Hareketli bir ortamda olan biteni anlayabilmek için bir yerde durmanız gerekir. Bu da sizin ekseninizdir. Ben, o eksen bulduktan sonra oturur vizyonumu müttefiklerimle istişare ederim ve ortak bir pozisyon belirlerim.

Eksen kaymasından kast edilen, pozisyonu onlar belirlesin Türkiye de uyum sağlasın ise, bu Türkiye’ye ve Türkiye’nin kapasitesine yakışan bir davranış olmaz. O pozisyon da bizim pozisyonumuz olmaz. Çünkü şimdi Türkiye’nin bütün pozisyon belirlemesi gereken konular herkesten çok Türkiye’yi ilgilendiriyor. Eskiden tarih Doğu Avrupa’da akıyordu, Türkiye’nin pozisyon belirlemesini gerektiren şeyler kendisini çok doğrudan ilgilendirmeyebiliyordu.

Ama şimdi her şey değişti. Mesela Bosna meselesi Avrupalılardan çok bizi ilgilendiriyorsa Bosna ile ilgili bir pozisyonumuzun olması lazım. Bosna’nın NATO üyeliğini bazı müttefiklerimizin pozisyonlarına bakıp desteklemeseydik, ısrarlı olmasaydık, ısrarımızla müttefiklerimizin pozisyonunu değiştirmeseydik, şu anki süreç başlamamış olacaktı. Eğer biz eksen değiştirilmesi korkusuyla Irak’taki siyasi uzlaşma sürecine

2005'te katılmasaydık, ki o zaman koalisyon güçlerinin tümü buna karşıydı, bugün Sünni Araplarla en yakın diyaloga girebilen ülke niteliğini taşımazdık.

Türkiye'yi anlamlı kılan sahip olduğumuz tarihi birikimle yarattığımız müdahil olabilme kabiliyetidir. Biz müdahil olabilme kabiliyetimizi kullandığımız zaman bir pozisyon oluşturuyoruz. Eksen kayması tartışması da bu noktada başlıyor. “Siz etken olmayın, müdahil olmayın, siz karışmayın, siz söylenileni yapın” deniyor.

Bize yapılabilecek en büyük hakaret Türkiye'yi kim, niye kaybetti sorusudur. Bunu soranlar Türkiye'yi dışarıda edilgen bir aktör olarak görenlerdir. Biz diye kendini tanımlıyor, Türkiye'yi o bizin dışında ve edilgen bir aktör olarak görüyor. Eğer biz hep beraber bir eksen oluşturuyorsak tüm sorunları birlikte tartışmamız gerekir. Ben bu tartışmayı bir psikolojik baskı unsuru olarak görüyorum.

“İsrail bölgede sürekli politik risk üreten bir ülke görüntüsü veriyor. Eğer İsrail hükümeti 2008’de olduğu gibi hem Suriyelilerle, hem de Filistinlilerle müzakereler yapmaya başlarsa, biz buna destek veriz. Ama bölgemizi daha da fazla istikrarsızlaştıracak çabalar içinde olmasını istemeyiz.”

MA: Biraz da güncel sorunlara dönecek olursa, İsrail-Türkiye ilişkilerinin geleceği ne olacak?

AD: Bir ülke, bu İsrail olsun ya da bir başkası, açık denizde bir gemiye müdahale ediyor, dokuz kişi ölüyor, onlarca insan yaralanıyor ve gemilere el konuyor. Bunun bir karşılığı olması lazım. Uluslararası sularda belli koşullar dışında hiç bir ülkenin, hiç bir gemiye müdahale hakkı yoktur. Bu şartlarda İsrail bir suç işlemiştir. Bu suçun adının konması, öznesinin belirlenmesi, suçlunun tanımlanması ve bu suçlunun müeyyideye muhatap olması gerekir. Bunu ya İsrail kendi başına yapar ya da uluslararası bir komisyonu kabul eder. Biz vatandaşlarını uluslararası sularda kaybetmiş bir ülke olarak hakkımızı arıyoruz. Bizim yaptığımız budur. Müdahaleyi İsrail

Almanya Federal Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Dr. Guido Westerwelle

değil de başka bir ülke gerçekleştirmiş olsaydı da aynı argümanı, aynı hukuki yolları kullanırdık. İşin ikinci boyutu da siyasetidir. Bu da Ortadoğu’da bir barış süreci inşa etmekle ilgilidir. Onun için İsrail-Suriye arasında arabuluculuk yaptık. Onun için Gazze savaşı sırasında devreye girdik, ateşkes sağlamaya çalıştık. Onun için Lübnan’da, Irak’ta siyasetimizle varız.

İsrail ise bölgede sürekli politik risk üreten bir ülke görüntüsü veriyor. Eğer İsrail hükümeti 2008’de olduğu gibi hem Suriyelilerle, hem de Filistinlilerle müzakereler yapmaya başlarsa, biz buna destek veriz. Ama bölgemizi daha da fazla istikrarsızlaştıracak çabalar içinde olmasını istemeyiz. Bu yüzden de hukuki beklentilerimizin yanı sıra, siyasi beklentimiz de var. O da Gazze’ye konan ambargonun kalkmasıdır.

MA: Diğer yandan İsrail ile olan ilişkiler Amerika-Türkiye ilişkilerini de etkiliyor. Ne yapmak gerekir?

“Mavi Marmara yaralıları Türkiye’de”

AD: Amerika her iki ülkeyle iyi ilişkileri olan bir ülkedir. Ama bizim farkımız NATO üyesi olmamızdan kaynaklanıyor. NATO üyesi bir ülkenin vatandaşları öldürülüyor. Biz bu noktada müttefikimizden dayanışma bekliyoruz. Amerika Birleşik Devletleri vatandaşlarımızın kurtarılması konusunda bize destek olmuş, ciddi katkı sağlamıştır. Buna müteşekkiz. Ancak biz daha sonraki aşamada yani suçun tanımlanması ve müeyyide uygulanması aşamasında da aynı, hatta daha güçlü desteği ve dayanışmayı bekliyoruz. Bunun, Amerika ile Türkiye arasındaki ilişkileri olumsuz etkilememesi lazım. Etkileyecekse de pozitif anlamda etkiler. Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin etkilenmesini istemiyorsa Amerika, İsrail’e dönüp gereken uyarıları yapar.

MA: AB’ye dönecek olursak, Kıbrıs konusunda bir ilerleme kaydedilmediği takdirde AB’den kopar mıyız?

AD: Kopmayız. Eğer Kıbrıs sorununun çözümü yolunda bir ilerleme olmazsa ve Avrupa Birliğinde bazı ülkeler bu sorunu bahane ederek fasılları engellemeye devam ederse belli bir durağanlık dönemine girer. Ama kopma olmaz. Umut ederiz ki bu yıl içinde kapsamlı çözüm gerçekleşir ve bu sorun temelli bir şekilde gündemden düşer. Ama o olmazsa, umut ederim Kıbrıslı Türklere verilen sözler yerine getirilir ve Türkiye’nin limanlarını açması adil bir şekilde dengelenir, böylece Türkiye’nin önü açılır.

MA: Türkiye İran’ın nükleerleşmesine ses çıkartmak istemiyor mu? Ya da İsrail’in elinde nükleer silah var diye İran’ın nükleer silah sahibi olmasını normal mi karşılıyor?

“Türkiye’nin âli menfaati, etrafında nükleer bir güç olmaması, askeri bir tehdit bulunmaması, yaptırımlar uygulanmamasıdır. İkinci hedefimiz, bölgesel istikrarı korumak, buradan hareketle de ait olduğumuz ittifak sisteminin daha fazla yük altında kalmasını engellemektir.”

AD: Hayır. Her ikisi de değil. Eğer biz İran’ın nükleerleşmesine nötür baksaydık, bu kadar diplomatik çaba harcamazdık. Biz İran’ın NPT sistemini tam ve eksiksiz uygulaması, P 5+1 ile diyalog kapılarının açık kalması için çalıştık.¹

Ana ilkelerimiz ise bellidir. Bir, biz her türlü nükleer silaha, her ülkede karşıyız. Özellikle Ortadoğu bölgesinin nükleer silahlardan arındırılmasını istiyoruz. İki, problemlerin

1 * NPT: Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi; P 5+1: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 5 Daimi üyesi (ABD, İngiltere, Fransa, Çin, Rusya Federasyonu) + Almanya

çözümünde askeri yöntemin kullanılmasına karşıyız. Çünkü askeri yöntemin kullanılmasının yarattığı kaostan en fazla Türkiye etkileniyor. Üç, yeni yaptırımlarla çevremizdeki ekonomik dinamizmin engellenmesini istemiyoruz. Türk ekonomisi bütün çevre ülkelerin lokomotif ekonomisidir, biz bu ekonominin dizginlenmesini istemiyoruz.

“Kürt meselesi sadece Türkiye’de değil Irak’ta ve bölgede de önemlidir. Onun için vatandaşlarımızın Türkiye’ye olan aidiyet duygularını pekiştirmek, onların ülkeye olan vefa düzeyini yükseltmek, onların mutlaka siyasal sistem içinde tutulmasını sağlamak suretiyle iç barışı tahkim etmek zorundayız.”

Etrafımıza uygulanan, izolasyon, ambargo ve yaptırımlar bu ülkelerden daha çok bizi etkiliyor. Irak örneğinde olduğu gibi. Dolayısıyla bu üç temel ilkeyi hayata geçirmek için biz aktif bir diplomasi uyguladık, uygulamaya da devam edeceğiz. Biz herhangi bir ülkeyi başka bir ülkeye karşı savunma ya da mazur gösterme durumunda değiliz. Bizim ilk hedefimiz ülkemizin âli menfaatlerini korumaktır.

Türkiye’nin âli menfaati, etrafında nükleer bir güç olmaması, askeri bir tehdit bulunmaması, yaptırımlar uygulanmamasıdır. İkinci hedefimiz, bölgesel istikrarı korumak, buradan hareketle de ait olduğumuz ittifak sisteminin daha fazla yük altında kalmasını engellemektir.

MA: Kürt sorununa gelirse, dış politikada öngördüklerinizin gerçekleşmesi için Kürt sorununun çözümü gerekli değil mi?

AD: Evet, içeride sükûnetin olması, Türkiye’nin kendi iç meselelerini demokratik yöntemlerle çözüme kavuşturması dış politikamıza büyük bir manevra alanı sağlar. Onun için hükümetimiz demokratik açılım projesini başlattı. Dedik ki Kürt kardeşlerimizin sorunları da diğer gayri Müslüm vatandaşlarımızın sorunları da bir çözüm ve diyalog süreci içine girsin. Ve bu konuda da ciddi mesafeler aldık. Ama buna rağmen terör örgütü saldırılarını sürdürdü. Buna karşı da devlet tabii ki gerekli tedbirleri almakla yükümlü. Kürt meselesi sadece Türkiye’de değil Irak’ta ve bölgede de önemlidir. Onun

için vatandaşlarımızın Türkiye’ye olan aidiyet duygularını pekiştirmek, onların ülkeye olan vefa düzeyini yükseltmek, onların mutlaka siyasal sistem içinde tutulmasını sağlamak suretiyle iç barışı tahkim etmek zorundayız. Aksi takdirde şu ve bu gerekçeyle Kürt kardeşlerimiz aidiyet duygularını kaybederlerse ya da ekonomik bakımdan bölgesel geri kalmışlık düzeyi geliştirilmezse ya da siyasal sürecin dışında kalırlarsa, bu sefer istemediğimiz sonuçlar doğabilir.

Her şeyi ancak demokrasinin yaygınlaşması ile çözeriz. Çünkü demokratik toplumlarda aidiyet duygusu zaten vatandaşlık bağı ile sağlanıyor ve tahkim ediliyor. Demokratik toplumlarda refah da bütün ülkeye eşit şekilde dağılıyor. En önemlisi demokratik toplumlar tartışmaların Meclis platformunda olmasını sağlıyor. Geçtiğimiz günlerde Meclis’te bazen anlamsızlaşan, ardarda gelen benzer sorular arasında beni umutlu kılan şey çok farklı görüşleri temsil eden iki partinin, BDP ve MHP’nin yan yana oturup aynı kürsüden çok farklı görüşleri Türkiye için ifade ediyor olmalarıydı. Sorunların çözüm yerinin Meclis olması lazım.

MA: Kuzey Irak da bu sürecin bir parçası. Bu bölgeyle ilişkilerde de açılım gerçekleşti. Ama çok fazla da eleştirildiniz. Kuzey Irak Kürtleri ile Türkiye’nin ilişkilerinin gelişmesinin normal ve şart olduğunu Türkiye’ye nasıl anlatmak gerekir?

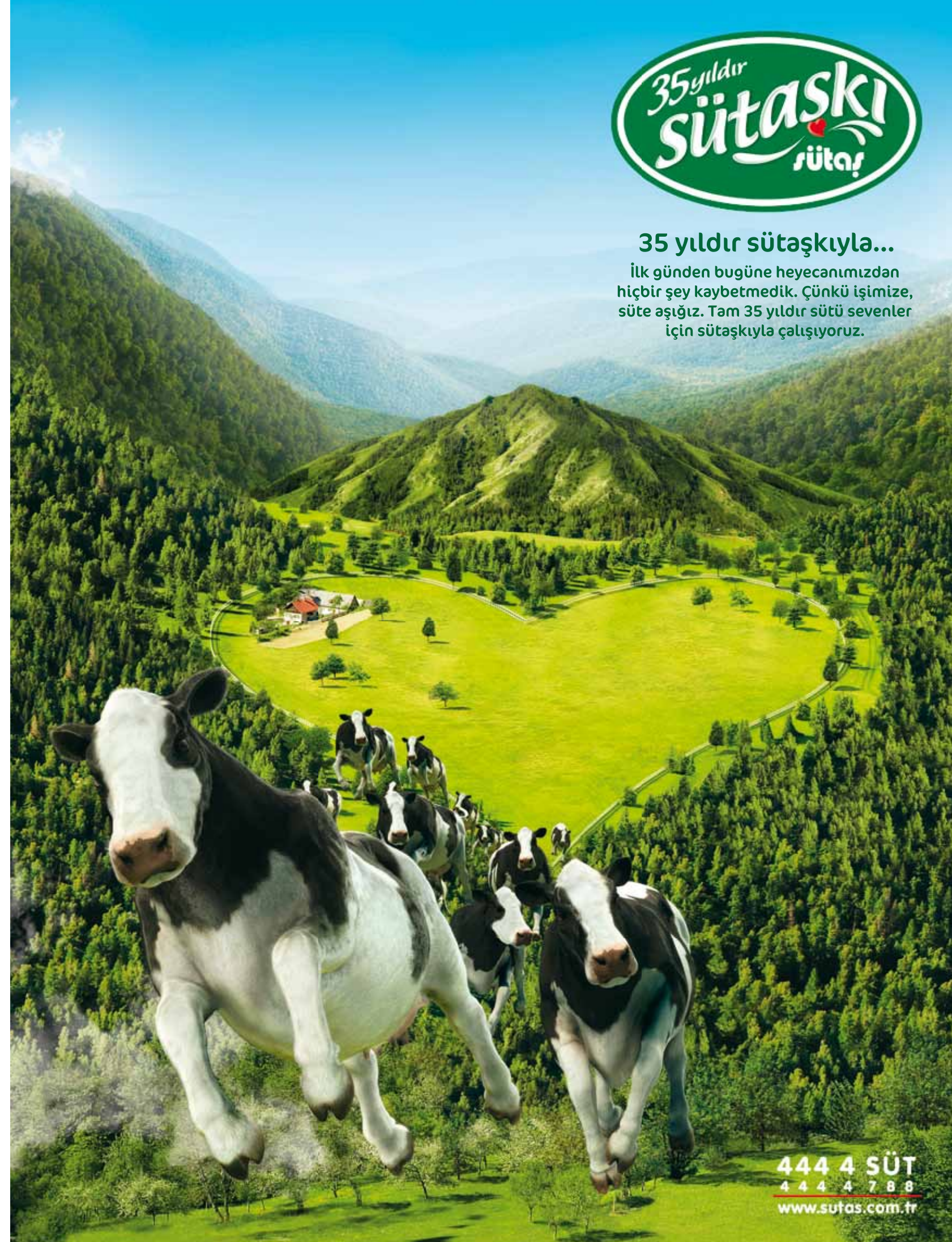
AD: Bunu anlatmaya ihtiyaç yok. Haritaya bakmak lazım... Kuzey Irak’taki ekonomiye bakmak lazım... Kuzey Irak’taki insan dokusuna bakmak lazım... Haritaya baktığımızda Kürt coğrafyasının dağlar üzerinde doğal olmayan bir şekilde ayrıldığını görüyorsunuz. İki taraf arasında kültürel özellikler açısından bir fark yok. Sınırı biz çizmedik, ama ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkilerin gelişmesi ile tıpkı Avrupa’daki gibi bu doğal olmayan sınırların aşılmasını, bir arada yaşanmasını sağlayabiliriz.

Bizim için zaten Irak’taki Kürt, Türkmen ve Arap kardeşlerimiz Türkiye’deki insan dokusunun doğal uzantısıdır. Dolayısıyla onlarla entegre olmamız lazım. Ama beklentimiz onların bizimle teröre karşı işbirliği yapması, net tavır koyması. İlişkilerimiz şimdi ne için daha iyi? Çünkü bu konuda daha doğru bir tavır sergilemeye, daha doğru bir söylem geliştirmeye başladılar. Biz ilişkileri daha da geliştirmek, sadece söylem değil eylem olarak da onlardan destek görmek istiyoruz. Ortak geleceğimizi birlikte şekillendirirken PKK faktörünün olumsuz etki yapmasını istemiyoruz. Onun için de, önümüzdeki dönemde artan işbirliğinin kalıcı olmasını sağlamaya çalışıyoruz.

35 yıldır sütaşkıyla...

İlk günden bugüne heyecanımızdan hiçbir şey kaybetmedik. Çünkü işimize, süte aşıyız. Tam 35 yıldır sütü sevenler için sütaşkıyla çalışıyoruz.

444 4 SÜT
4 4 4 4 7 8 8
www.sutas.com.tr

Soldan Sağa: Agah Uğur, Zafer Yavan, Ferhat Boratav, Osman Ulagay

EKSEN KAYMASI MI, KÜRESEL GÜÇ KAYMASI MI?

Ferhat Boratav

Türkiye'nin, AB ve ABD ile ilişkilerini ikinci plana atarak, Orta Doğu başta olmak üzere, Afrika, Uzak Doğu, Eski Sovyetler ve Balkan ülkeleri ile ilişkilerini geliştirilmesi olarak özetlenebilecek, "Türk Dış Politikasında Eksen Kayması" tartışması, bir süredir tüm dünya medyasını, düşünce kuruluşlarını ve politikacıları meşgul ediyor. Türkiye'de de hükümetin eleştirildiği konulardan biri bu. Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerindeki son tutumları ve İran'a ambargo uygulanması konusunda ABD ile ters düşmesi bu tartışmanın daha da alevlenmesine neden oldu. Biz burada konuya, Milliyet Gazetesi yazarı Osman Ulagay, Borusan Holding CEO'su Agah Uğur ve TÜSİAD Genel Sekreteri Zafer Yavan ile daha çok ekonomi ekseninden yaklaşıma çalıştık.

Ferhat Boratav: "Eksen kayması" sizce Türkiye'nin bugünkü halini açıklayan bir kavram mı? Yoksa boş bir kavram üzerinde mi tartışıyoruz?

Osman Ulagay: Aslında anlatıyor. Çünkü Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin iktidara gelmesi ile birlikte, partinin Türkiye'yi

nereye götüreceği konusunda bir tartışma zaten doğal olarak gündeme geldi. Ben Sayın Erdoğan'ın seçim zaferinin belli olduğu saatlerde yaptığı açıklamayı çok önemsemiştim. Öncelikli hedefin AB ile bütünleşme olduğunu ilan etti. Bu açık bir şekilde, daha önceki İslami kökenden gelen partilerle ciddi bir ayrımı birinci dakikada ortaya koyuyordu. Dolayısıyla bu partinin Türkiye'yi Batı'dan kopartıp İslam dünyasına ya da farklı bir yere götüreceği konusundaki kaygıları, tereddütleri gidermeye yönelik bir girişimdi. İlk dönemdeki icraatına baktığımızda, bu yöndeki tereddütleri giderecek tarzda girişimleri de oldu. Dolayısıyla, eksen kayması tartışması, AKP iktidarının ilk döneminde fazla öne çıkmadı. Tabii bunu sadece Türkiye'deki şartlara ve AKP'ye bağlamak da doğru değil. O sürede -2002'den 2010'a geçiş sürecinde- dünyada da çok önemli değişiklikler oldu. Küreselleşme sürecinin ve onun yarattığı yeni dünyanın, Batı'nın umduğu gibi, kendi kontrolünde ve istediği gibi denetleyebileceği bir süreç olmayabileceği fikri daha fazla ortaya çıktı. Dolayısıyla Türkiye gibi bölgesel liderlik hevesi olan ülkeler için aslında yeni bir alan açılmış oldu. Bir

yandan Türkiye'de AKP iktidarının ülkeyi nereye götüreceği tartışması süre gelirken ve özellikle 2007'den sonra yaşanan bazı olaylar bu tartışmayı daha ön plana çıkartırken, bir yandan da dünyada, yeni küresel düzen içinde kendisine bir yer yapma şansı olan Türkiye gibi ülkeler için bir boşluk oluştu. Yani bu eksen kaymasının maddi temellerini oluşturacak bir yeni durum ortaya çıktı. Tabii iç siyasette de bunu kullanmak sanıyorum bir ölçüde sayın Başbakan'ın ve AKP'nin işine geldi. Bu fırsatı kullanarak Türkiye'deki politik gücünü artırmak, yahut Türkiye'deki meşruiyet tabanını genişletmek çabasına girişti. Dolayısıyla bu tartışmanın böyle bir gerçeklik temeli var.

Agah Uğur: En doğru sorudan başladık diye düşünüyorum. Büyük bir değişim var. "Eksen kayması" tanımı da o değişimin büyüklüğünü gösteriyor. Yani öyle bir değişim ki bir eksenenden öteki eksene geçme olarak tanımlarsak, daha iyisini bulana kadar doğru bir tanım diye düşünüyorum. Değişimi de Türkiye açısından ve Türkiye'den dışarı bakarak yorumlarsak, üç başlıkta görüyorum: Birincisi, tanımlarda ve sosyal yaklaşımda, yani ana kavramlarda değişiklik var. Artık seçkinlerin tabu kabul ettiği şeylerin çok daha rahat konuşulup tartışıldığı, hatta onlar için fikir savaşlarının verildiği bir ortama geçildi. Yani bu önemli bir değişim, kayma boyutunda bir değişim.

Ferhat Boratav: Ne gibi kavramlardan bahsediyoruz burada?

Agah Uğur: Dinin hayatımızdaki boyutundan azınlıkların haklarına, Kürt sorunundan Kıbrıs'a, bir dizi ana toplumsal konuyu bu 7-8 yıllık dönem içinde çok rahat konuşur hale geldik. İkincisi, ekonomik olarak baktığımız zaman, İstanbul odaklı daha eski sermayenin yanına yeni sermaye grupları çıkmaya başladı. Bunların bir kısmı Anadolu'dan gelen, bileğinin gücü ile yapılmış başarı hikayeleriydi, bazıları da

yakınlıklarla, yandaşlıklarla ortaya çıktılar; ki, "her iktidar kendi zenginini yaratır" görüşünü desteklerim, yani bunu da bu iktidarı suçlamak için söylemiyorum, doğal bir şey olarak söylüyorum. Yani dünya konjonktüründen dolayı, eski sermaye büyürken ve güçlenirken bunun yanına yeni güçler ve sermayeler geldi. Bu da önemli, eksen değiştirecek boyutta bir değişim. Üçüncüsü ise politik yaklaşım. Politik yaklaşım "komşularla sıfır sorun"la başladı. Daha sonrasını ben şöyle tanımlıyorum; Batı'nın uyumlu bir uzantısı olmak yerine, uzantılık boyutunu zayıflatacak, ama kendi başına bir müzakere gücüne sahip bir ülke olma taktiği bu. Bu da hem gerekliydi, hem de zaten Batı tarafından mecbur bırakıldık. Yani dışlana dışlana bu hale geldik diyebiliriz. Bu üç önemli değişim, dünya konjonktüründeki dramatik bir dönüşüme denk geldi: Doğu'nun büyümesi, zenginleşmesi... Bakın, gelişmekte olan ülkeler, modern çağlarda ilk kez dünya GDP'sinin yarısını üretiyorlar. Bu değişimlerin arkasında bunun da desteği var.

Zafer Yavan: Ben aslında bu terminolojiden çok memnun değilim. Yani "eksen kayması" benim kafamdaki analize yardımcı olmuyor. Bunun yerine, kısa dönemdeki gelişmelerden birkaç adım geriye çekilip bakınca, daha uzun dönemli bir hareketin bir dilimindeyiz diye düşünüyorum. Daha da açık ifade etmem gerekirse, aslında küreselleşme sürecinin önemli bir aşamasındayız diye düşünüyorum. Bu süreçte, Türkiye'nin bir adım önde duruyor olmasını ise iki şekilde açıklayabilirim: Birincisi, bu durumun zamanlaması, finansal krizle aşağı yukarı aynı anda oldu. İkincisi de, lokasyon. Yani Türkiye, Batı'dan Doğu'ya doğru salınan bu sarkacın gerçekten tam sıfır noktasında olan bir ülke. Dolayısıyla Türkiye'nin durumu, aslında, artık bir içsel dinamiğe sahip olan küreselleşmenin başarıya ulaşacağına dair bir ipucu, bir örnek öykü de olabilir diye düşünüyorum.

Ticaret Bölgeleri	İhracat	İthalat	1991 Toplam	%	İhracat	İthalat	2008 Toplam	%
YUNANİSTAN, BULGARİSTAN, ROMANYA	325	416	741	3	8,568	6,539	15,107	6
RUSYA	611	1.097	1,708	7	6,483	31,364	37,847	15
ESKİ SOVYET CUMHURİYETLERİ	181	339	520	2	11,190	13,017	24,207	9
ORTA DOĞU	1,121	776	1,897	7	10,423	12,551	22,974	9
MISIR, İSRAIL DAHİL TOPLAM KOMŞULAR	2,238	2,628	4,866	19	36,664	63,471	100,135	39
AB	7,348	9,896	17,244	68	63,390	74,802	138,192	55
ABD	913	2,255	3,168	13	4,300	11,276	15,576	6
AB VE ABD TOPLAMI	8,261	12,151	20,412	81	67,690	86,078	153,768	61
GENEL TOPLAM	10,499	14,779	25,278	100	104,354	149,549	253,903	100

Ferhat Boratav: Yakın tarihten iki örnek vermek istiyorum; 1964'te, İnönü'nün "Yeni bir dünya kurulur, Türkiye bu dünyada yerini alır" dediği dönem. Daha sonra da 70'lerin sonunda Ecevit başbakanlığında, Türkiye'nin NATO'dan çıkıp bağlantısızlar yoluna girme konusunda fikir egzersizleri yaptığı dönem. Bunlar olmuş ama o zamanlar "eksen kayması" diye bir tartışma çıkmamış. Neden şimdi, Suriye ile vizeyi kaldırdık, Afrika ülkeleriyle de ticaret yapıyoruz diye birdenbire iş "eksen kayması" tartışmasına dönüştü?

Osman Ulagay: Bu soruyu ben de düşündüm. Şimdi bunu bizim bu iki boyutu ile tartışmamızın bence başlıca nedeni, en başta da söylediğim gibi iktidardaki siyasi hareketin Türkiye'nin eksenini Batı'dan kaydıracağı yönünde bir önyargıya sahip olmamız. Yani bu kaygıyı başından beri duyuyoruz zaten. Ve dediğim gibi bunu ilk dönemde daha az, ikinci dönemde daha fazla duyduk. Küresel konjonktür de daha elverişli noktaya geldiği için sanki bunun ilk açılımlarını da yaşadığımızı düşünüyoruz.

Ama burada şu nokta bence çok önemli: Bu süreçte Türkiye'nin attığı adımlar, geliştirdiği söylem, retorik ve fiilen yapılanlar... ve bunların arasındaki denge. Burada retorik öne çıkarsa, iç siyasi kavgalarda malzeme olarak kullanmak üzere şov yapılırsa, somut adımlar geri planda kalırsa, başarı şansının çok sınırlı olacağını düşünüyorum. Çünkü burada işin bambaşka bir boyutunu tartışmaya sokmamız gerekiyor. Aslında Batı, henüz tam yüzleşemediği büyük bir travmayla karşı karşıya. 200 yıldır hükmettiği dünya elinden gidiyor. 10 sene önce sorunlu ülke dendiğinde akla, Türkiye, Rusya, Brezilya ve Meksika geliyordu. Şimdi akla ABD geliyor, Avrupa geliyor. Yıllar sürece, ucu bucağı görünmeyen bir borç sorunu ile karşı karşıyalar. Travmatik bir durum ve bununla baş etmek durumundalar. Şimdi siz bu psikolojideki Batı'yı, öyle bir retorikle karşınıza aldığınız zaman, onun da sizi itmesi- dışlaması ihtimalini çok artırmış oluyorsunuz. Yani, Türkiye, retorik yerine, ekonomide bu uyum süreci için gerekli adımları atsa, hem Batı'da tepki yaratmaz, hem de o asıl beklenen sonucu alır.

Ferhat Boratav: O zaman acaba şu iki farklı bakış açısından hangisi doğru: Türkiye'nin eksenini mi kayıyor yoksa dünyada yaşanan kayma karşısında Türkiye bir pozisyon mu alıyor, bir oyun planı mı geliştiriyor?

Zafer Yavan: Yaklaşık kişi başına 40-45 bin dolar gelirle yaşanan ülkelerden, kişi başına 700 dolar gelirle yaşanan ülkelere doğru bir kayış var. Ulus devletlerin doğal refleksleri,

ağır ağır ama yüksek bir güçle hareket eden o sarkacı sarsabiliyor, yavaşlatabiliyor. Fakat sarkaç çok kararlı bir şekilde buraya geliyor. Türkiye'nin bu noktada, retorikle problemi de olsa, "çok hızlı gidip dış politikada acaba hata mı

Zafer Yavan: Kişi başına 40-45 bin dolar gelirle yaşanan ülkelere doğru bir kayış var. Ulus devletlerin doğal refleksleri, ağır ağır ama yüksek bir güçle hareket eden o sarkacı yavaşlatabiliyor. Fakat sarkaç çok kararlı bir şekilde buraya geliyor.

yaptık" desek de bu sürece uyum sağladığını düşünüyorum. Dolayısıyla temel tercihlerin önemli ölçüde doğru olduğunu düşünüyorum. Retorik ve üslup problemi Türkiye'nin tercihlerini maskeleyebilir, biraz geciktirebilir. İktisadi alanda da sosyal alanda da bence bu küreselleşme dalgasını öngörmüş durumda Türkiye. Bu sarkacın üzerinde daha da hızlı hareket edebilir mi? Evet edebilir, kendi problemleri onu biraz yavaşlatıyor. Ama Türkiye'de şu anda temel olarak tartışılan konu, büyük ölçüde bu sarkacın hareketinden kaynaklanıyor, ve Türkiye'nin buna uyum sağlamasından ibaret. Bunun, ne AB'den kopma, ne Batı'nın bugüne kadar halen referans olan değerler bütününe karşı çıkış, ne geriye doğru özlem olduğunu düşünüyorum. Bence en belirleyici unsur, dünyadaki refah kayışına doğal bir uyum politikası. Dahası Türkiye'nin, bu sarkacın kayışını yakalama konusunda çok da fazla bir oyun alanı olduğunu da, bunun bir politika karşılığı olduğunu da çok düşünmüyorum.

Osman Ulagay: Çok büyük bir güç kaymasının ilk aşamasındayız. Dünyada her şey büyük bir hızla değişirken, dünya düzeni değişirken, dünya ekonomisinin ağırlık merkezi Batı'dan Doğu'ya doğru ciddi biçimde kayarken ve birçok kimsenin yaygın kabul gören yorumuna göre de kalıcı bir şekilde kayarken, Türkiye'nin hiç bir şey olmaması gibi eski pozisyonunu korumaya çalışması zaten akıllıca bir tavır olmazdı. Yani buna uyum sağlayacak şekilde bir uyum sürecine girmemiz zaten gerekiyor.

Agah Uğur: İki opsiyon verdin bize hangisi diye, ben ikincisi diye düşünüyorum. Aslında bu değişime ayak uydurmayı ve genel politikamızı çok doğru da buluyorum. Bu değişime ayak

uydurmakta, öncülük ediyoruz, hızlı da davranıyoruz. Üslup sorunlarını bir tarafa bırakıyorum, bu ayak uydurma birçok başka yan hedefimize de uyuyor. Nedir o? Ortadoğu'da ve Orta Asya'da Batı Asya'da çok etkin, örnek bir ülke olmak. Kültürümüzle, politikalarımızla, Müslüman ülkelerin öncü, önde gelen, sesi en yüksek çıkan ülkesi olmak. Bize, -yetkili ağızlardan olmasa bile- sürekli "seni istemiyorum" diyen Avrupa'nın önüne "benim alternatiflerim de var" diyerek çıkma, tavır koyma imkanını da getiriyor. Yani ekonomik olarak zaten doğal olarak yapmamız gerekenlerle siyasi hedeflerimiz, birbirini destekleyen doğal bir gelişim halinde ilerliyor.

Ferhat Boratav: Bu süreçte Türkiye doğru yönde ilerliyor mu? Bu anlattığınız dünya çapında dönüşüm aslında, bir Ortadoğu meselesi değil, bir Uzakdoğu meselesi. Çin var işin içinde, ağırlıklı olarak Hindistan'ın olduğu Asya var. Peki bizim ülke olarak Çin ya da Hindistan diye bir perspektifimiz var mı? Hatta gerçek anlamda Rusya perspektifimiz var mı?

Zafer Yavan: Çin kesinlikle var. Rusya da kesinlikle var. Hindistan giderek oluşuyor. Nasıl var? TÜSİAD üyelerinden örneklemeye çalışayım. Avrupa'da sağladığımız rekabetin artık bir bölümü, o girişimcilerin Çin'de ürettiklerinden kaynaklanıyor. Önemli bir sayıda girişimci, halı hazırda Çin'de yatırım yapmış durumda. Her sektörde varız Çin'de. Tekstil,

oto yan sanayi, giyim sanayi, çelik ürünleri, cam. Burada, hem Çin'in artık giderek zenginleşen o okyanus kıyısı bölgesine satış yaparak ölçek ekonomisini yakalamaya çalışıyoruz, hem de oradan asıl ticaret noktamız olan Avrupa'ya ihracat yapıyoruz. Yani Çin'i kullanan, Çin'i artık ticari denkleminde bulunduran bir girişimci profili büyüyor. Türkiye'nin, en büyük 2000 firması, Çin'de olmamayı önümüzdeki 10 yıl için risk görüyor. Denklem Çin olmaksızın olmayacağını biliyor.

Agah Uğur: Çin bizim her zaman rakibimiz olacak. Çin'le işbirliği yapmayacağız. Çin'i bir üretim, ticaret platformu, maliyet ucuzlatma yöntemi -artık ne dersiniz- olarak kullanacağız. Ama onlarla yeni bir dünya yaratma söz konusu olmayacak.

Agah Uğur: Bu konuda ben de Zafer'e katılıyorum. Yalnız şöyle bir şey var: Çin bizim her zaman rakibimiz olacak. Çin'le işbirliği yapmayacağız. Çin'i bir üretim, ticaret platformu, maliyet ucuzlatma yöntemi -artık ne dersiniz- olarak kullanacağız. Ama onlarla yeni bir dünya yaratma söz konusu olmayacak. Bizim bölgemizde Avrupa'ya ihracat

Osman Ulagay: 2030’a kadar yapılan bir projeksiyon var: Yeni küresel orta sınıf denen 2 milyar kişilik bir tüketici kitlesinin devreye girmesi öngörülüyor. Ve bunların yüzde 90’ı Asya’da... Ve onların zevkleri, beğenileri, talepleri, küresel talebi belirleyecek.

daha az kârlıdır, ama daha uzun vadeli, tutarlı, güvenilirdir. Kuzey Afrika’ya, Afrika’ya ve Ortadoğu’ya ve Batı Asya’ya ve tabii Çin’e ihracat daha kârlıdır. Garantili değildir, ama kâr marjlarını koruyabilmek için çok önemli pazarlar buralar. Yani biz kendi doğal pazarlarımızda Çin’le rekabet edeceğiz. Çin’i kullanıp maliyetimizi azaltıp daha iyi rekabet etme gücümüz imkanımız, vizyonumuz varsa ne âlâ, onu yapacağız. Ama Çin’le bu konularda bir işbirliği yapmamız zor. Çünkü doğal rekabet içindeyiz, ne dersiniz deyin, ben öyle görüyorum.

Osman Ulagay: Şunu eklememiz gerekli: Eğer küresel ekonomideki bu büyük dönüşüme uyum sağlamak öncelikli hedefimizse Türkiye’nin bunun stratejilerini, yollarını, yöntemlerini çok daha fazla gündemine alması lazım. Burada olan biten aslında azımsanacak bir olay değil. Batı’nın -bir yerde beklenmedik şekilde- adeta kaybeden taraf durumuna düşmesi Amerika’da ve Avrupa’da mutlaka tepki yaratacaktır ve yaratıyor zaten. Bu bağlamda, korumacı bir boyut da öne çıkacak, ulusalcı bir boyut da öne çıkacak. Süreci durduralım diyen görüşler belki ağırlık kazanmaya başlayacak. Bütün bunların da etkisiyle, ama özellikle de ekonomik gücün ağır basan mantığı ile, yani o sarkacın kendi itiş işgücü ile, önümüzdeki 10 yıl içinde küresel arz zinciri yeniden yapılacaktır. Yani dünyadaki üretim süreci yeniden yapılacaktır. Ve bunun içinde herkes kendine nasıl bir rol öngörüyorsa o rolü oynayabilmek için adımlar atması lazım. Ve bu sadece üretim süreci ile ilgili bir şey değil, bütün yapılan projeksiyonlar şunu gösteriyor ki aslında küresel tüketici kitlesinde de artık Batılı değil Doğulu kitle ağır basmaya başlayacak. Mesela 2030’a kadar yapılan bir projeksiyon var: Yeni küresel orta sınıf denen 2 milyar kişilik bir tüketici kitlesinin devreye girmesi öngörülüyor. Ve bunların yüzde 90’ı Asya’da... Ve onların zevkleri, beğenileri, talepleri, küresel talebi belirleyecek. Türkiye’de iş dünyası ve politikacılar bunları şimdiden hesaba katmak zorunda. Sadece “biz bölgesel gücüz, ağırlığımız var” diye bayrak göstermenin

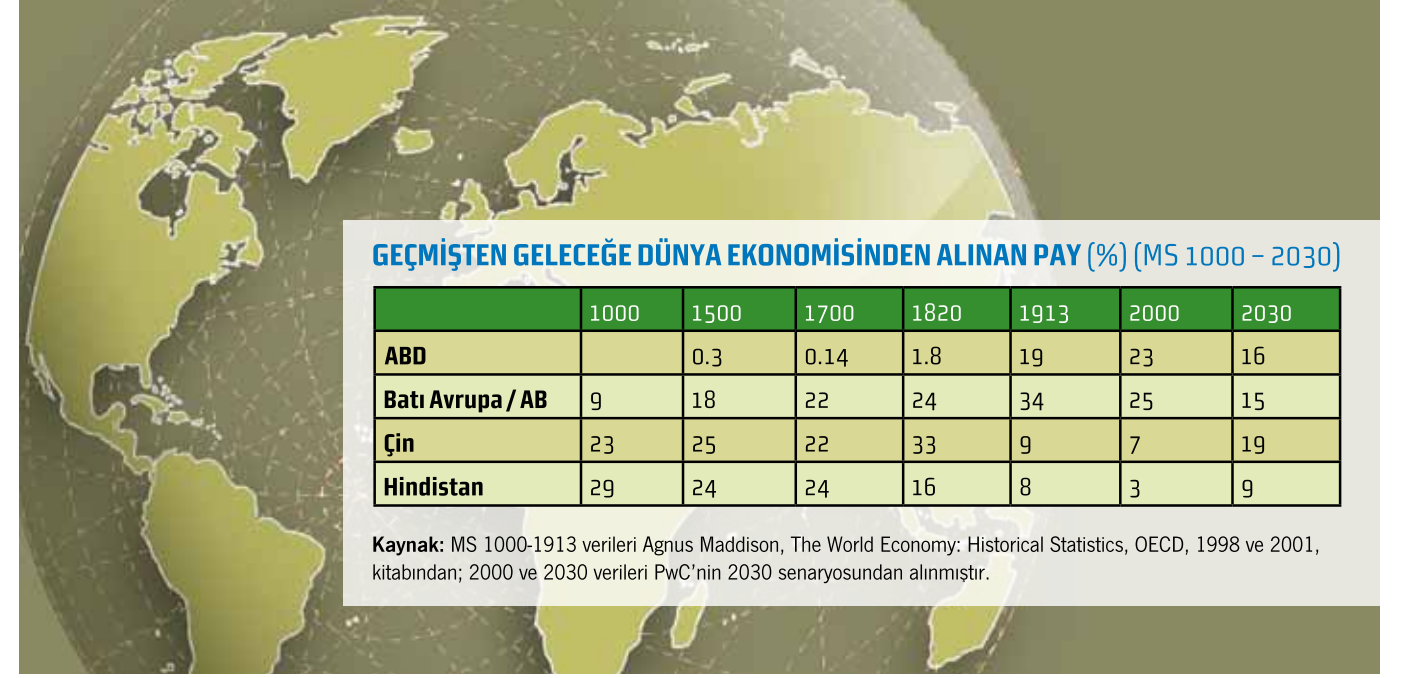
ötesinde, ekonomik uyumda öne çıkmak istiyorsak bunları gündemimize almamız ve bu yönde adımlar atmamız lazım. Biz “bütçeyi tutturduk, mali kuralı koyduk” diye çok fazla avunuyoruz. Bu yapısal boyutu, yani ekonomimizi bu küresel yeniden yapılanmada başka bir noktaya sıçratacak konuları fazla konuşmuyoruz, öyle bir eksiklerimiz var.

Agah Uğur: Gerçekten değişen dünyaya göre Türkiye’nin sanayi politikası nasıl olmalı gibi önemli sorulara cevap bulamadığımızı, yeteri kadar paylaşımın olmadığını, en azından ortak hareket etme heyecanının yaratılmadığını düşünüyoruz. O konuda eksiklerimizin olduğunu ben, TÜSİAD adına Sanayi Çalışma Grubu Başkanı olarak da söyleyebilirim. Çok önemli bir şey bu. Eskisi gibi devletçi bir strateji değil, hani “şunu yapacaksın, şu sektöre gireceksin, şuna girmeyeceksin” gibi bir şey değil. Ama engellerin kaldırılması; yönlendirici olunması; teşvik politikalarının, rekabet gücü için nereye gitmemiz gerekiyorsa oraya gitme, katma değer yaratma, teknoloji kullanımı gibi konularda ağırlık verecek şekilde yapılandırılması için gerçekten bir stratejiye, plana, entelektüel bir ortak platforma ihtiyaç var.

Ferhat Boratav: Sizce düşünce kalıplarımız, üretim kalıplarımız, sanayicimizin, işadamlarımızın zihniyeti ile biz, yüzde 90’ı Asyalılardan oluşan bir orta sınıf gerçeğine uyum gösterebilir miyiz?

Zafer Yavan: Çok kolay uyum sağlayacağımızı düşünüyorum. Sancılı bir dönemden de geçilse, dünyanın da uyum sağlayabileceğini düşünüyorum. Sonuçta, Çin’in okyanus ayağındaki 150 milyonluk nüfusun yaşam profilini, tüketici tercihlerini, refah arayışlarını yakından tahlil edebilmek, çıplak

Zafer Yavan: Güvenlik, çevre ve demografide potansiyel tehlikeler var. Uluslararası terörizmden savaşlara kadar gidebilecek, kötü senaryo olabilir. Diğer çevre... İnsanlığın kendi kendini yok ettiği gibi bir kaygıya kapılıyorsunuz. Batı’da doğurganlık oranının sifıra gelmesi sosyal güvenlik kuruluşlarının çok hızlı çöküşüne neden olacak.

gözle tahlil edebilmek mümkün. Yaklaşık 50 kilometrelik bir mesafeyle, aynı marka ayakkabının, sahtesini bir dolara, orijinalini 700 dolara alıyorsunuz ve bu 700 doları veren Çinliler var. Oradaki geçişin hızını son 7-8 yılda yakından tahlil edebildik. Sadece okyanus ayağındaki Çinlilerle biz birçok ürünümüzde ölçek ekonomisini yakalayabiliyoruz.

Agah Uğur: Tamamen katılıyorum. Bence Türk işadamları tüketici profilindeki bu değişime kolay adapte olacaktır. Bence Batı da oluyor mecburen. iPhone 4’ün piyasaya çıktığı ilk gün New York’taydım, 5. Caddede Apple mağazasında, aşağı yukarı 1.000 kişi kuyruktaydı ve abartmıyorum, bunların 700’ü Çinliydi. İnanmadım, sonra Soho’dakine gittim, orada da aynı. İçerde para ödeyenlerin yüzde 80-90’ı Çinli’ydi. Gördüğüm sahne şu, para sayılıyor, tomar tomar dolarlar. Çinlilerin tamamı paraları çıkarmış tomarlarla sayıyor, alan Amerikalı gençler de sayıyor. Satın alan Çinlilerin yarısı 25 yaş altında, yarısı 50 yaş üstü. 50 yaş üstü olanlar ya çocukları için ya da Çin’e götürüp satmak için alıyor. 50 yaş üstü bu insanlar bundan 3 yıl önce pirinç tarlalarındaydı. Apple, New York’un göbeğinde buna adapte olmuşsa, biz çok çok daha kolay oluruz.

Ferhat Boratav: Sizce, bu süreçte kısa ve orta vadede tehdit unsurları nedir? Bu süreç nerede takılabilir?

Zafer Yavan: Güvenlik, çevre ve demografi. Yani üç noktada da potansiyel tehlikeler var. Uluslararası terörizmden savaşlara kadar gidebilecek, kötü senaryo olabilir. Güneydoğu Asya’da, eski Sovyet Cumhuriyetlerinde, enerjinin nakliye ve paylaşımında,

Pakistan’da çizilen hattın sağ ve solunda tansiyonlar oluşacaktır. Orta dönemde Nabucco’suz bir AB enerji güvenliği söz konusu değil. Diğer çevre... İnsanlığın kendi kendini yok ettiği gibi bir kaygıya kapılıyorsunuz. Demek ki orada bir küresel regülatöre çok acil ihtiyaç var. 1,3 milyar insanın da ortalama 7,000 \$’lık kişi başına gelire ulaşmasını bekleme lüksü yok dünyanın. Demografi de aşağı yukarı buna benzer. Gerçekten Batı ve Orta Avrupa’da doğurganlık oranının sifıra gelmesi ve popülasyonun negatif bir seyir izlemesi, sosyal güvenlik kuruluşlarının gördüğümüzden çok hızlı çöküşüne neden olacak. Basit bir hesaplama, Avrupa 10-15 yıl içinde demografide sınıra ulaşacak. Üstelik Avrupa’ya işçi transferinin cazibesi de artık yok. Artık insanlar Avrupa’da çalışacaklarına Güney Kore’de ya da Kuzey Afrika’da çalışmayı tercih edebiliyorlar. Yani artık o gelir farkı da eskisi kadar yüksek değil.

Ferhat Boratav: Bunlar benim kastettiğimden daha uzun vadeli senaryolar. Ben şunu merak ediyorum: Mesela Türkiye’de bir iktidar değişimi, Ortadoğu merkezli bu açılımı, küreselleşmeye uyum sürecini tökezletir mi? Yoksa bir iktidar değişimi bu süreci etkilemez mi, tehdit unsurlarını daha uzun vadeli senaryolarda mı aramalıyız?

Zafer Yavan: Tamamen katılıyorum. Dış politika tercihleri veya onun yaratabileceği sürünmeyi gerçekten çok temelsiz buluyorum. Hatta romantik buluyorum. Artık ülkelerin, bu sarkacın hareketine karşı koyabilecekleri, “kırmızı çizgileri,” “tarihi pozisyonları” yok. Hiçbir dış politika tercihi, refah üretmez ise anlamlı olamaz, sürdürülemez. Günün sonunda, o coğrafyada yaşayan insanların refahına en fazla orta dönemde

mümkünse kısa dönemde bir refah artışı sağlayan politika seti olmalıdır. Dolayısıyla ben iktidar değişikliği bile olsa, hiç şüpheniz olmasın ki, zenginleşen Suriye, enerjiden artık parayı nereye harcayacağını şaşırılmış bir Rusya ve eski Sovyet bloğuyla ticaretimizin çok daha artacağını düşünüyorum.

Agah Uğur: Şu anda Ortadoğulu liderlerin bireye dayalı ilişkiler üzerine kurulmuş bir yaklaşımları var. Bunu tercih ediyorlar. Bugünkü iktidar bu bireye dayalı ilişkileri çok iyi yönetebilen, sıcak davranan, güvene dayalı bir ortam yarattı. Yeni bir politik iktidar, bunu istese bile başaramayabilir.

Agah Uğur: Ben, ekonomik olarak bu ilişkiler artsa bile, politik tercihlerin, bu ülkelerle yakın, sıcak, güvene dayalı ilişkilerin devamını etkileyebileceğini düşünüyorum. Öyle bir risk olabilir.

Zafer Yavan: Öyle bir risk görmüyorum. Mesela bir CHP-MHP koalisyonu diyelim. Bölge ile olan ticari tercihleri değiştirir mi, değiştirebilir mi? Ben ikisine de hayır diyorum. Öyle bir politika opsiyonu, öyle bir oyun alanı olduğunu da düşünmüyorum.

Agah Uğur: Şu anda Ortadoğulu liderlerin bireye dayalı ilişkiler üzerine kurulmuş bir yaklaşımları var. Bunu tercih ediyorlar. Bugünkü iktidar bu bireye dayalı ilişkileri çok iyi yönetebilen, sıcak davranan, güvene dayalı bir ortam yarattı. Yeni bir politik iktidar, bunu istese bile başaramayabilir diye düşünüyorum ben. Kişilerin hayata

bakış açılarından, hayat tarzlarından kaynaklanan bir fark olabilir... O zaman da, bahsettiğimiz ekonomik gelişimin, entegrasyonun politika ile desteklenmesi, güçlendirilmesi sekteye uğrayabilir. "Otomatikman böyle olur" veya "risk var" demek haksızlık ama böyle bir ihtimal var diye düşünüyorum.

Osman Ulagay: Ben de şöyle bir risk görüyorum. Önümüzdeki dönemde küresel boyutta bir rol değişimi süreci yaşanırken bunun bütün tarafları ister istemez yeni rollerine uyum sorunları yaşayacaklar. Yani Batı eskisi gibi dünyaya hükmedememe ya da hayat standartlarını koruyamama gibi bir sorun yaşayacak. Doğu özellikle Çin- henüz dünyayı yönetmede başrole çıkmaya hazır değil. Bunu da zaten itiraf ediyor. Bu arada işte Rusya hâlâ kadın casuslarla ABD'de bilgi topluyor. Yani kimse bütün eski alışkanlıklarını bir anda bırakamıyor, hepsi devam ediyor. Dolayısıyla bu -herkesin aslında stresli olduğu- ortamda Türkiye dış politikada herkesle uyum sağlayacak bir tavır almak yerine, yumurtalarını aynı sepete koymaya başlarsa ve ABD ile Batı'ya ters gelebilecek bir konumda kendini konumlandırırsa, bu bence ciddi bir risk olabilir. Çünkü unutmayalım ki Türkiye, ekonomideki bütün göreceli başarısına rağmen, tamamen dış kaynağa bağımlı bir ekonomi. Yani iç tasarruf oranı çok düşük. Çin'den ve diğer başarı öyküsü olan ülkelerden farklı olarak kendi kaynağını yaratan bir ülke değil. Dolayısıyla dış kaynağa çok bağlı. Ve bu dış kaynak akışlarını belirleyen faktörlere baktığımız zaman da bunun içine herşey giriyor: Yani, bir ülkeye duyulan güven faktörünün içine dış politika da giriyor, sermayeyi yöneten çevrelerin bakış açısı da giriyor, Yahudi lobisi de giriyor. Dolayısıyla Türkiye'nin çok lüksü yok bence. Eğer o yöne girerse, Türkiye'nin belki kendi iç çatışmaları da yönetilemez hale gelebilir. Ve kısa sürede bu riskler her şeyin önüne geçebilir.

Osman Ulagay: Herkesin aslında stresli olduğu bir ortamda Türkiye dış politikada herkesle uyum sağlayacak bir tavır almak yerine, yumurtalarını aynı sepete koymaya başlarsa ve ABD ile Batı'ya ters gelebilecek bir konumda kendini konumlandırırsa, bu bence ciddi bir risk olabilir.

28 AĞUSTOS - 12 EYLÜL

TÜM DÜNYAYA GURURLA...

2010 FIBA DÜNYA BASKETBOL ŞAMPİYONASI

www.beko2010.com

www.beko.com.tr | 444 1 404

BEKO
Dünya markası.

DIŞ POLİTİKADA DURUM DEĞERLENDİRMESİ ZAMANI

Soli Özel
Bilgi Üniversitesi

Türk dış politikasında geçtiğimiz aylarda bir kırılma yaşandı. Gerçi Türkiye'nin uluslararası sistem içindeki yeri, toplumsal ve siyasal özellikleri, coğrafyasının cilveleri Ankara'nın önümüzdeki dönemde de uluslararası alanda, özellikle de Ortadoğu'da önemli roller oynamasını mümkün kılmaya devam edecek. Ancak, kanımca dış politikanın yönetiminde bir ayar yapılmadığı takdirde Türkiye'nin küresel güçlerin etki ve bir bakıma yetki alanlarına müdahale etme imkanları son yıllara kıyasla daha kısıtlı kalabilecektir.

Bu bağlamda kırılma, Adalet ve Kalkınma Partisinin izlediği dış politikanın gerçekçiliği, yönetimi, algılanması ve değerlendirilmesi ile ilgilidir.

Özellikle son beş yılın dış politikası gerek ülke içinde gerekse ülke dışında genelde büyük bir başarılar zinciri olarak değerlendirildi. Kabuğunu kıran bir Türkiye, bölgesel güç olma yolunda hatırı sayılır bir mesafe kaydetti; aşağıda daha etraflıca tanımlayacağım, uluslararası sistemdeki kütesel kaymaların, kendisini çevreleyen bölgelerdeki boşlukların önüne çıkardığı avantajları iyi kullandı. Hemen tüm çevresiyle yakın ve giderek daha sıkı ilişkiler kurmaya çalışan Türkiye özellikle de Ortadoğu'da geçmişle kıyaslanamayacak ölçüde başat bir role soyundu. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun deyişiyle bölgede "düzen kurucu" bir konumu hedefledi.

Şaban Kardaş'ın Ortadoğu'ya yönelik angajmanı değerlendiren henüz yayınlanmamış bir makalesinde vurguladığı gibi

**Türk dış politikasında
Özal dönemine kadar geri
götürülebilecek ciddi bir süreklilik
olduğunu görmek gerekir. Turgut
Özal Körfez savaşını da fırsat
bilerek Türkiye'yi bölgede daha
aktif hale getirmeyi istemişti.**

"Türkiye'nin kendi önceliklerini bağımsız bir şekilde belirlemeye yaptığı vurgu, batılı müttefiklerinden bağımsız hareket edişi ve bu önceliklerini hayata geçirme noktasında gerektiğinde müttefikleriyle çatışmaktan kaçınmaması" dış politikasının belirleyici vasfı oldu.

Dış politikanın bölgede özerk hareket edebileceği manevra alanı hızla genişlerken ekonomisi, popüler kültür ürünleri, siyasi sisteminin laik/demokratik özellikleri Türkiye'yi çevre toplumlar açısından bir yandan gıpta edilen, diğer yandan örnek alınabilecek bir ülke haline getirdi. Son birkaç yılda Türk dış politikasına nesnel yaklaşan yabancı uzman veya gözlemcilerce yazılanlara bakıldığında Türkiye neredeyse yanlış yapmayan ve sürekli yükselen bir yıldız oyuncu konumundaydı.

Bu anlamda büyü bozulmuştur.

Ortadoğu'ya açılma

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle Türkiye'nin jeopolitik konumu değişti. Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkmasıyla Türkiye'nin Batılı müttefikleriyle çıkarlarının her konuda çakışmayacağı yeni bir dönem başladı. ABD ile dahi 1990'ların başında ilişkilerin geleceği konusunda sıkıntılı bir dönem yaşandı. 1990lar boyunca iki ülke ortak çıkarlarını hangi konular üzerinden tanımlayacaklarının arayışı içinde oldular. Sonuçta ABD açısından Türkiye enerji nakil hatlarına yakınlığı ve bulunduğu coğrafyada laik, demokratik, dünya ekonomisine eklenilen, Müslüman nüfuslu bir Atlantik ittifakı üyesi olarak çok özel bir konumda değerlendirildi. Başkan Clinton'un Türkiye ziyaretindeki konuşması bu anlayışın bir özeti niteliğindedir.

Gerçekten de dünyada son yirmi yılda stratejik ve ekonomik anlamda ağırlık merkezi Avrupa'dan Asya'ya doğru kayarken Türkiye coğrafi konumu ve bu özellikleriyle sivrilmiş bir ülke olma yolundaydı. Bu yeni stratejik coğrafyayla tarihsel ve

kültürel bağları bulunuyordu. Enerji koridoru olmak için de tüm avantajlara sahipti. Afro-Avrasya alanının merkezi bir noktasında bulunan Türkiye'nin yeni şekillenmekte olan dünya stratejik çerçevesinde önemli bir yere sahip olmasını sağlayan ilk unsur buydu.

Türkiye'nin yükselen profilinde ikinci önemli faktör 11 Eylül saldırısından sonra ABD'nin küresel düzeni Ortadoğu'dan başlayarak kendi bildiği gibi değiştirmeye yönelik hamlesiydi. Gerçi TBMM 1 Mart 2003'te hükümetin sunduğu tezkereyi reddetti. Bu şekilde Türkiye Irak'ın işgalinde ABD'ye topraklarını kullandırmadı. Ancak 11 Eylül sonrası dünyasında Türkiye'nin laik, demokratik, Müslüman özellikleri geçmişten bile daha fazla önem taşıyordu. Bunun üstüne Amerikan planlarının büyük bir fiyaskoyla sonuçlanması neticesinde bölgede doğan boşluğun doldurulması zorunluluğu gündeme geldi.

**Türkiye'nin Ortadoğu'ya büyük
bir ilgiyle eğilmesi uluslararası
sistemdeki yapısal unsurların ve
bölgesel durumun bir sonucudur.
Ancak Türkiye'nin uyguladığı
politikada AKP iktidarına özgü bir
tanımlamanın ve sistem algısının
etkisi de barizdir.**

Amerikan savaşı yalnızca önemli bir Arap ülkesini bir şiddet sarmalına atmakla kalmamış, bölgede İran'ın etki alanını genişletmesinin ve güçlenmesinin de önünü açmıştı. Bölgedeki Arap devletler sistemi çökmüş, meşruiyet krizi derinleşmiş, düzen dağılmıştı. Bu durumda da İran'ı hem stratejik hem de mezhepsel açıdan dengeleyebilecek Türkiye'ye önemli bir alan açılmıştı. ABD'nin yarattığı derin istikrarsızlık ve şiddet, bunlardan büyük zarar görecektir olan Türkiye'yi, bölgeye daha fazla angaje olmaya zorluyordu. Üstelik Kafkaslar-Orta Asya ve Balkanların aksine bu bölgede Türkiye'yi durduracak herhangi bir güç de yoktu. ABD, Irak'ta kendi yarattığı cehennem ateşlerini söndürmekle meşgul, Bush yönetimi siyaset üretemez durumdaydı. Türkiye'nin bu duruma bigâne kalması söz konusu olamazdı.

Ortadoğu ile yaklaşmayı dürtten üçüncü faktör Türkiye'nin iç dinamikleriydi. Bu bağlamda da Türk dış politikasında Özal dönemine kadar geri götürülebilecek ciddi bir süreklilik

olduğunu görmek gerekir. Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından Turgut Özal Körfez savaşını da fırsat bilerek Türkiye'yi bölgede daha aktif hale getirmeyi istemişti. Bu bağlamda itici güç ekonomik ilişkilerin derinleştirilmesi olacaktı. Gerek Türk güvenlik politikasından sorumlu seçkinlerin itirazı gerekse Türk ekonomisinin henüz bu türden bir yükü taşıyacak durumda olmaması nedeniyle proje gerçekleşmedi.

1990ların ortasında Ortadoğu'daki komşularının hepsiyle sorunlu olan Türkiye büyük stratejik açılımını yaparak İsrail ile stratejik işbirliği içine girdi. Bunun da etkisiyle Suriye Öcalan'ı sınır dışı etmek zorunda kaldı. 1999 yılından itibaren Ankara gerek Şam gerekse Tahran ile ilişkilerini düzeltmeye başladı. 2000 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın cenazesine gitmesi ilişkilerin geleceğiyle ilgili önemli bir işaret. Benzer şekilde İran ile de enerji anlaşmaları yoluyla geçmişe göre çok daha yakın ilişkiler kuruldu.

Bunların da ötesinde Türkiye'nin değişen demografik yapısı, yükselen seçkinlerin kültürel-ideolojik profilleri ve ekonomik çıkarları da Ortadoğu'ya açılmayı teşvik ediyordu. Ekonomi 2001 krizinden sonra toparlanmış, istikrara kavuşmuştu ve büyüyordu. Bu dinamik, Irak savaşından sonra ABD'nin bölgede yarattığı boşluğu doldurmaya soyunan Türkiye'nin stratejik hamlesine ekonomik bir temel de kazandırıyordu.

AKP hükümetleri bu yapısal unsurların yarattığı avantajları iyi değerlendirerek Türkiye'nin oynayacağı rolü keskinleştirdi. Geçmiş dönemden kalan eğilimleri güçlendirdi, ilişkileri derinleştirdi. Türkiye'nin bir yandan İslamcı köklerden gelen bir partinin iktidarında AB üyelik sürecinde mesafe kat etmesi, diğer yandan ABD baskısına direnerek Irak'ın işgalinde işbirliğinden kaçınması bölge toplumları üzerinde de ciddi bir etki yaptı.

Görüldüğü gibi Türkiye'nin Ortadoğu politikasında AKP döneminde ciddi ölçüde süreklilik vardır. Politikalar rasyonel ve siyasi-ekonomik çıkarların kollanması üzerine kurulmuştur. Irak'ta AKP son derece gerçekçi bir politika izlemiş, mezhepçilik tuzağına düşmemiş, giderek Özal dönemi politikalarına

Nükleer program konusunda Türkiye'nin hedefi İran'ın nükleer silaha sahip olmasını, savaş çıkmasını ve yaptırımlar konmasını engellemektir. Bir bölge ülkesi ve sınırdaş olarak bu konularda kendi çıkarlarını kollayacak bir siyaset izlemeye çalışması doğaldır.

dönerek Irak Kürtleriyle de normal ilişkileri kurmaya başlamıştır. Ortadoğu'daki tüm sorunlarda istikrar yönünde müdahil olmuş, İsrail ile ilişkiler sürmüş, ABD'nin itirazlarına rağmen İsrail-Suriye dolaylı görüşmeleri başlatılmıştır.

AKP dönemindeki Ortadoğu politikasını geçmiş dönemlerden ayıran belki de en önemli hedef bölgesel hegemonya kurma arzusudur. Hükümet Türkiye'yi Ortadoğu'nun başat, “düzen kurucu” ülkesi olarak görüyor. Bu bağlamda ABD ile yakın işbirliği içinde İsrail'in Washington açısından sahip olduğu imtiyazlı stratejik konumu da elde etmek istiyor. Bu arzusu yapıcı bir vizyonla destekleniyor.

Küresel stratejinin gerekleri

Son ikibuçuk ay içinde ise hükümetin genelde dış politika alanındaki ama özellikle Ortadoğu ile ilgili konulardaki performansı, daha önce varolan ancak ön plana çıkamayan ciddi sorunları gündeme taşıdı. Politikanın yürütülüşünde küresel güç dengelerinin ne ölçüde gerçekçi bir şekilde değerlendirildiği tartışılmaya başlandı. Benzer şekilde bu denli iddialı bir dış politikayı uygulamak için ihtiyaç duyulan kapasitenin var olup olmadığının sorgulanması gerekti.

Bölgesel bir güç olarak yeri giderek sağlamlaşan Türkiye'nin henüz bu durumu konsolide etmeden, kendi içindeki ciddi kırılma noktalarının onarılması için adımlar atmadan, küresel ölçekli bir stratejiye yönelmesinin ne derece ulaşılabilir bir hedef olduğu meselesi gündeme geldi.

Belki hepsinden önemlisi, bu ölçüde iddialı bir dış politikanın en azından Ortadoğu'ya özellikle de İsrail'e yaklaşımında, yerel ve bölgesel popülizme bu denli prim vermesinin akılcılığı hakkında kaygılar dile getirildi.

Bu son noktayla bağlantılı olarak dokuz Türk vatandaşının katledildiği Mavi Marmara önderliğindeki yardım filosunun saldırıya uğraması, ardından da İran'a yönelik yaptırım paketine BM Güvenlik Konseyi'nde hayır oyu verilmesiyle eski bir tartışma alevlendi. AKP dış politikasının yürütülüşünde şimdiye kadar pek çok gözlemci tarafından analizin merkezine yerleştirilmeyen ideolojik eğilim/siyasi sempati boyutu tüm ağırlığıyla tartışmanın bir parçası haline geldi.

Fotoğraf: - XINHUA

Bu noktada “eksen kayması” tartışmasını, özellikle de dış politikayı ideolojik/dinsel dayanışma boyutuna indirgediği sekliyle anlamlı bulmadığımı belirtiyim. Türkiye'nin Ortadoğu'ya büyük bir ilgiyle eğilmesi uluslararası sistemdeki yapısal unsurların ve bölgesel durumun bir sonucudur. Ancak Türkiye'nin Ortadoğu bölgesinde uyguladığı politikada AKP iktidarına özgü bir tanımlamanın ve sistem algısının etkisi de barizdir.

Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun uluslararası sistem anlayışında bir yanıyla coğrafi determinizm diğer yanıyla medeniyetlerin varlığı ve ilişkileri önemli yer tutar. Kendisinin ve AKP'nin Ortadoğu'ya yaklaşımlarında, bu nedenle, bir yandan jeopolitiğe dayalı realist bir boyut, diğer yandan İslami yönü ağır basan idealist bir boyut vardır. Yani jeopolitik ve jeokültürel öğeler Ortadoğu söz konusu olduğunda iç içe geçmiştir. Bunları birbirinden ayırmak güçtür.

Son olayların ışığında, özellikle de Başbakan Erdoğan'ın söyleminde jeokültürel boyut dünya kamuoyu açısından belirleyici diye algılanmıştır. Hükümetin iç politika saikleriyle destek verdiği Mavi Marmara filosunu Türkiye'den örgütleyenlerin siyasi ve ideolojik kimlikleri ortadaydı. Yaşanan felaket sonrasında ortalığa hâkim olan görüntüler ve söylem

İslamcı bir ideolojik vurguya sahipti. Türk dış politikasının İslamlaşması iddiaları bu nedenle geçmişe göre daha fazla yankı buldu. O karmaşa içinde ve Başbakan Erdoğan'ın yaptığı

Ankara Hamas'ı yalnızca İsrail'e karşı savunmuyor Filistinliler arasındaki kavgada da İslamcı örgütün yanında duruyor. Bu angajman uğruna Türkiye çok önemseydiği arabuluculuk rolünü kaybetti. İsrail ile ilişkileri neredeyse kopma noktasına geldi.

konuşmaların ışığında İran konusundaki girişimler ve hayır oyu da ideolojik bir çerçevede değerlendirildi.

Halbuki, söylemde ve dosyanın yönetilişinde sorunlar varsa da, Türkiye'nin İran'ın nükleer programına ilişkin politikasını ideolojik saiklerle açıklamak zordur. Nükleer program konusunda Türkiye'nin hedefi İran'ın nükleer silaha sahip olmasını, savaş çıkmasını ve yaptırımlar konmasını engellemektir. Bir bölge ülkesi ve sınırdaş olarak da bu konularda kendi çıkarlarını kollayacak bir siyaset izlemeye çalışması doğaldır. Bunun ötesinde Türkiye Irak'ta olsun, Lübnan'da olsun İran etkisini kırmaya yönelik bir siyaset de izliyor. Hatta Hamas'a yönelik siyasetinin bir yönüyle gene İran etkisini azaltmak olduğu söylenebilir.

Bu son nokta üzerinde biraz durmak gerekir. Zira AKP'nin Hamas siyaseti dış politikasında eksen kayması olduğuna dair iddialara güç veren en önemli unsurdur. Burada anlaşılmalı muhtaç olan Türkiye'nin siyasi vizyonunu uygulamak isterken, dört buçuk yıldır yatırım yaptığı ancak dişe dokunur bir getiri elde etmediği Hamas'a neden bu denli angaje olduğudur. Hamas'a yakınlaşıp Filistinin haklarını koruyarak İran'ın bu örgüt üzerindeki etkisini azaltmak istediği doğru olsa da Ankara Hamas'ı yalnızca İsrail'e karşı savunmuyor, Filistinliler arasındaki kavgada da İslamcı örgütün yanında duruyor. Bu angajman uğruna Türkiye çok önemseydiği arabuluculuk rolünü kaybetti. Bugüne dek tüm bölge ülkelerinin işine yarayan İsrail ile ilişkileri neredeyse kopma noktasına geldi.

Eğer Türkiye daha önceleri ulusalcı asker ve sivil çevrelerin bir kısmınca tercih edilen Avrasyacı dış politikaya yönelmeyecekse, AKP dış politikası Batı ile ilişkilerini, Türkiye'nin Avrupalı kimliğini nasıl tanımladığını daha net anlatmak durumundadır.

Üstelik bunlar hükümetin yakın ilişki içinde olduğu muhafazakâr Arap rejimleri de İran korkusu nedeniyle İsrail'e yakınlaşıp, Hamas ve Hizbullah gibi örgütlere karşı hayli düşmanca bir tavır almışken gerçekleşti. Bunun da ötesinde Başbakan Erdoğan'ın Arap kitleleri indinde İsrail'e karşı çıkışları nedeniyle sağladığı prestij, zaten meşruiyet zaafı içinde olan bu rejimleri tedirgin de etti.

Özetle, Türkiye'nin genelde dış politikasına özel olarak da Ortadoğu politikasına bakıldığında bunların ideolojik boyuta indirgenemeyeceği ortadadır. Ancak hükümetin kültürel tercihlerinin, tarih algısının ve Türkiye'ye biçtiği misyonun bu politikalarda belli oranda ideolojik bir sapma yarattığı da artık açıktır. Gene de belirleyici olan, süreklilik içinde değerlendirilmesi gereken asıl unsurlar ekonomik yayılmacılık ve jeopolitik çıkar hesaplarıdır.

Ankara açısından barış, siyasi istikrar ve ekonomik entegrasyon birbirilerini besleyecek dinamiklerdi. Bu hedeflere ulaşabilmek için bölge ülkeleriyle eşitlikçi, ayrımcılık yapmayan, çokkültürlülüğü veri kabul eden bir ilişki tarzı benimsendi. Küresel güç ABD ile fazla ters düşmemeye özen gösterildi.

Bush döneminin ikinci yarısı ve Obama döneminde ise Türkiye'nin Ortadoğu'da sunduğu vizyon ve izlediği çizgi ABD tarafından desteklendi. Bunun sonucunda Washington uzun süre ayak sürdüğü PKK ile mücadelede Türkiye'ye yardımcı olma konusunda geçmişe göre ileri adımlar attı.

Son olayların belki de en can alıcı boyutu ABD ile ilişkiler üzerindeki etkisidir. Irak'tan çekilmeye niyetli, Kürt bölgesinin özerkliğini korumak isteyen, lojistik olarak da Türkiye'ye ihtiyaç duyan Washington'un Ankara'ya ağır bir baskı yapması söz konusu değil. Irak ve Afganistan'daki Amerikan varlığı sürdükçe Türkiye de buralarda ABD'ye destek verdikçe küresel gücün bu tavrı sürecektir.

Mavi Marmara olayı ardından Türkiye'nin, tutukluların serbest bırakılmasını sağlamasına rağmen Washington'u İsrail ile kendi arasında bir tercihe zorlaması yanlış oldu. Bu bağlamda Başbakan Erdoğan'ın PKK eylemlerinden ABD'yi sorumlu tutar tarzda konuşması, İsrail'e yönelik söyleminde hassas sınırları aşması da belli ki kayda geçti. Birleşmiş Milletlerde ise Türkiye, çok boyutlu ilişkiler içinde olduğu en önemli müttefiki açısından sembolik değeri içeriğinden daha önemli bir oylamada hayır oyu kullandı. Ait olduğu ittifak üyelerinin karşısında yer aldı. Bundan daha vahimi Rusya ve Çin'in oyları göz önünde bulundurulduğunda tüm küresel güçlerin tersine hareket etti.

Sonuç niyetine

Türkiye dış politikası Mavi Marmara felaketi ve İran'a yönelik yaptırımlar konusunda Türkiye'nin hayır oyu vermesinin ardından daha öncesine göre daha kısıtlı bir manevra alanına sahiptir. Özellikle ABD kaynaklı demeçlerde daha şimdiden bu kısıtlamalarla ilgili işaretler görülüyor. Türkiye'nin kendi etkisi ve kapasitesi ile ilgili iddiaları da sanyorum bundan üç ay öncesine göre daha ihtiyatlı olarak değerlendirilecektir. En azından bugüne dek AKP dış politikasının en somut başarısı olan Suriye-İsrail arasındaki dolaylı müzakereler, taraflardan biriyle ilişkilerin kopma noktasına gelmiş olması nedeniyle durmuştur. Yakın bir gelecekte canlanmaları da pek kolay olmayacaktır.

Son gözlemim ise daha spekülatif bir tespiti dayanıyor. Eğer Türkiye daha önceleri ulusalcı asker ve sivil çevrelerin bir kısmınca tercih edilen Avrasyacı dış politikaya yönelmeyecekse, AKP dış politikası Batı ile ilişkilerini, Türkiye'nin Avrupalı kimliğini gerek iç, gerekse dış politikasında nasıl tanımladığını daha net anlatmak durumundadır.

Mayıs'tan beri yaşanan olaylar Türkiye dış politikası açısından Batı ile kurumsal ilişkilere sahip olma boyutunun önemini bir kez daha ortaya çıkardı. Hükümet bundan sonra Batı'yı, kendi

Türkiye, ulusal çıkarlarını savunmayı sürdürürken, kendi birincil stratejik aidiyetini daha ciddiye alır şekilde politika üretmelidir. Zira o aidiyet Türkiye'nin son tahlilde nasıl bir siyasal ve toplumsal yapıya sahip olmak istediğiyle de ilgili bir tercihtir.

dış politikasındaki önemli unsurlardan birisi olarak pas geçme heveslerine gem vurmak zorunda kalacaktır. Bu, zaten kendi içsel tutarlılığı hayli sarsılmış bir Batı'nın kuyruğuna takılmak anlamına gelmez. Gerçi, AKP dış politikası genelde ABD ile ilişkilere büyük önem verir ve Washington'la ters düşmemeye çalışır.

Söylemek istediğim Türkiye'nin, ulusal çıkarlarını savunmayı sürdürürken, kendi birincil stratejik aidiyetini daha ciddiye alır şekilde politika üretme gereğidir. Zira o aidiyet yalnızca jeopolitik bir tercihin ürünü değil Türkiye'nin son tahlilde nasıl bir siyasal ve toplumsal yapıya sahip olmak istediğiyle de ilgili bir tercihtir. Kimliğini dinsel aidiyet üzerinden mi, demokratik değerler üzerinden mi tanımlayacağı sorusunun cevabı da burada yatar.

Türkiye'nin özellikle AKP döneminde ABD ile ilişkileriyle ilgili bir not düşmek gerektiğine inanıyorum. AKP'nin ABD ile ilişkileri yakın tutmayı önemseydiğini düşünüyorum. İki ülkenin çıkarlarının çakıştığı durumlarda bu kolayca gerçekleşiyor da... Ancak anlaşılabilir şekilde iktidar partisi toplumdaki zaten güçlü Amerikan karşıtlığını azaltmak için herhangi bir gayret göstermiyor. Hatta bazen en üst düzeyde bunu körükleyecek bir söylemi doğrudan veya İsrail üzerinden benimsiyor.

Mevcut anti-Amerikancılık AKP'nin eseri değil. Hatta bunun yoğunlaşması AKP'nin iktidara gelmesinin laik seçkinlerde yarattığı travmaya bile bağlanabilir. Batı'dan uzaklaşmayı öneren Avrasyacılık, temelde laiklerin projesiydi. Bunların ekseriyeti AKP'nin iktidara gelişinin, ABD'nin Türkiye'yi "ılımlı İslam" ülkesi yapma projesinin sonucu olduğuna da inanıyor.

Bunun da ötesinde toplumun ezici bir çoğunluğu, laik ya da değil, PKK'nın varlığını yabancı güçlerin Kürdistan kurdurma

niyetlerine bağlıyor. Şiddetin tırmandığı bu dönemde Amerika'nın niyetleri hakkındaki görüşler de keskinleşiyor. Hükümet ise, daha farklı bir analizi sunmayı zor bulduğundan veya çıkarlarına uygun görmediğinden bu dalgaların üzerinde gitmiyor. O zaman da ortaya uzun vadede sürdürülemez bir gerginlik çıkıyor. Bir yandan ABD ile ilişkilerde tarihin en yakın ve iyi döneminin yaşandığı söylenirken, diğer yandan da Amerikan karşıtlığı, söylem düzeyinde, imalarla veya açık besleniyor.

Son gelişmeler ABD'nin Türkiye'ye yaklaşımında da belli bir farklılaşmayı gündeme getirdi. Ankara ile ilişkilerini mutlaka iyi tutmak isteyen Washington gene de İran oylaması ertesinde kendi çizgilerini daha net olarak açıklama gereği duydu. Türkiye'den beklentilerini de geçmişe kıyasla daha berrak ve keskin sayılabilecek çizgilerle açıkladı. Bu bağlamda Başkan Obama'nın Corriere della Serra gazetesine verdiği mülakatta söyledikleri dikkat çekiciydi. Obama Türkiye'nin AB'den yüz bulmadığı için değil kendi iç çatışmaları nedeniyle bir yön değiştirme ihtimalinin bulunduğunu söyledikten sonra bu ülkenin devletin laik, sisteminin demokratik olmasının önemini altını ısrarla çiziyordu.

ABD kendisine çok güvenilen, tanımlanmamış bir "model ortaklık" çerçevesinde ilişki kurmak istediği Türkiye'yi daha fazla markaja alma gereği duyacaktır. Gerek Başkan Obama'nın sözleri gerekse görevden ayrılan ve göreve tayin edilen ABD büyükelçilerinin dile getirdikleri düşünceler ve siyasi tercihler bu yönelimle ilgili yeterli ipucu sunuyor. Buna paralel olarak üzerine ölü toprağı serpilmiş AB dışişleri ve güvenlik seçkinleri dahi Türkiye dosyasına daha dikkatli bakma gereğini kavradılar.

O takdirde Türkiye dış politikası açısından önümüzdeki dönem için ciddi bir durum değerlendirmesi yapmanın mutlak bir gereklilik olduğunu söyleyebiliriz. Bu politikanın mimarları ve uygulayıcıları kendilerine yönelik yapıcı eleştirileri bile dinlememe tavrını sürdürürlerse Gazze/İsrail politikaları ve İran politikası örneğinde olduğu gibi kendilerini yalnız, anlaşılmamış ve devre dışı bulacaklardır.

Bugünün Türkiye'si devre dışı bırakılacak bir ülke olmadığına göre dış politikanın yönetiminde daha dikkatli davranılması, giderek uç gösteren bir kibire teslim olunmaması, iyi niyetli eleştirilere kulak verilmesi ve dünyadaki gelişmeleri daha doğru okuma gayreti içine girilmesi kritik önem taşımaktadır.

ENERJİ İŞBİRLİĞİ İÇİN AKTİF DIŞ POLİTİKA

Taner Yıldız

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı

İlk bir trilyon varillik petrolün kullanılması 125 yıl sürmüştür. Fakat ikinci trilyon varil önümüzdeki 30 yıl içinde kullanılacaktır. Enerji kaynakları için artan taleple birlikte küresel rekabet artışının ivme kazandığı gözlenmektedir. Enerji güvenliği hem Dünya'nın hem de Avrupa'nın siyasi gündeminin olmazsa olmaz parçası haline gelmiştir.

Önümüzdeki 20 yılda öngörülen enerji talep artışı %40 mertebesinde. Bunun dörtte üçünden daha fazlasını fosil yakıtlar; yani petrol, doğalgaz ve kömür oluşturacaktır. Küresel talep artışının %93'lük bölümü OECD üyesi olmayan gelişmekte olan ülkelere kaynaklanacak, Çin ve Hindistan enerji tüketiminde paylarını belirgin şekilde artıracaktır.

Yeni Büyük Ödül: Doğal Gaz

Kimi zaman "yeni büyük ödül" olarak nitelendirilen doğal gaz, şimdiden petrolün lider rolünü almaya koyulmuş ve genel kabul gören bir kanaate göre, önümüzdeki 50 yılda "petrolle

birlikte ancak petrolden daha önemli" olarak enerji resmini şekillendirecektir.

Türkiye dayanışma ve güveni, diyalog ve işbirliğini itibarlı bir dış enerji politikasının öğeleri olarak görmektedir. Enerji diyalogunun ve işbirliğinin teşvik edilmesi için aktif dış politika sergilemektedir.

Dünyanın en büyük net doğal gaz ithalatçısı Avrupa'dır. Avrupa'da talep hızla artarken, yerli üretim düşmekte, yeni doğal gaz depoları, boru hatları ve LNG ihtiyacı hızla artmaktadır. 2009 itibarıyla yaklaşık 200 milyar m3 olan yerli gaz üretiminin 2020'de 125 milyar m3'lere düşeceği öngörülmektedir.

AB'de (Türkiye dahil) doğal gaz talebinin 2020 yılında 711 milyar m3'e ulaşması öngörülmektedir. Bu durumda 225 milyar m3'lük bir arz açığı doğacaktır. Oranlarla ifade etmek gerekirse 2020 yılındaki talebin üçte birine denk gelen bir arz açığı ortaya çıkacağı hesaplanmaktadır. Bu arz açığı, stratejik elips olarak adlandırılan, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Orta Asya bölgesinin gelecekte arz talep dengesinin sağlanmasında önemli rol oynayacağını göstermektedir. Bu bölge küresel petrol ve doğal gaz arz güvenliğinde lider rolü oynayacaktır.

İtibarlı dış enerji politikası

Türkiye dayanışma ve güveni, diyalog ve işbirliğini itibarlı bir dış enerji politikasının öğeleri olarak görmektedir. Bu kapsamda, enerji üreticisi, tüketicisi ve transit ülkeler arasındaki enerji diyalogunun ve işbirliğinin teşvik edilmesi için özel gayret ve aktif dış politika sergilemektedir.

Enerji güvenliği için ortak çözümün basamakları şu şekildedir:

- İkili ve çok taraflı sorumluluk ve karşılıklı bağımlılık.
- Açık, şeffaf, istikrarlı ve sürdürülebilir yatırım ortamı.
- Sosyal sorumluluk bilincine sahip serbest bir enerji piyasası.

Bu düşüncelerle ülkemizin enerji arz güvenliği için yoğun bir enerji diplomasisi sürdürüyoruz. Gittiğimiz ülkelerde Türkiye'nin ve bölgemizin enerji ihtiyaçlarına çözüm olacak, ülkemizin dünya arenasında önemli bir aktör konumunu sağlamlaştıracak görüşmelerde bulunuyoruz; bu temaslarımızın somut sonuçları olarak çeşitli anlaşmalar ve işbirlikleri tesis ettik.

Türkiye, benzersiz jeo-stratejik pozisyonu ile Hazar bölgesi, Orta Doğu ve Orta Asya enerji kaynaklarının, Avrupa ve dünya pazarlarına güvenli, ekonomik ve çevreyle uyumlu yollardan taşınmasına imkân sağlayan bir ülkedir. Dünya enerji kaynaklarına ev sahipliği yapan bu coğrafya, enerji jeopolitiğinin merkezinde. Enerji geçmişte çatışma ve savaşlar ile anıldı.

Bu anlamda Avrasya coğrafyası, enerji arzı konusunda kendi çıkarlarını gözardı etmeyecek bir sorumluluk bilinci ile enerji jeopolitiğinin etkili aktörleri olmak durumundadır. Türkiye; bu coğrafyada doğal ve fiili bir köprü ve kavşaktır. Türkiye, fiziki konumunu hem kaynak ülkeler hem pazar ülkeleri için bir "avantaj" olarak ortaya koymaktadır.

Yine Türkiye bu coğrafyada bir dostluk köprüsüdür. Bu jeopolitik pozisyon, üç yakayı bir araya getirmekle kalmayıp birbirleriyle kaynaştıran bir anlam taşır. Türkiye, jeoekonomik olarak

Bölgesel istikrar ve iyi yönetim dış enerji politikasının olmazsa olmaz veçheleridir. Tedarikçilerle istikrarlı ilişkilerin yanı sıra, arz kaynakları ve güzergâhlarının çeşitlendirilmesini dış enerji politikasının temel taşı olarak değerlendiriyoruz.

bu üçlü vizyonu realize etmek noktasında kendisini sorumlu hissettiği kadar, mesafe almak için de sabırsızlık içindedir.

Boru Hattı Projeleri

Güvenilir enerji arzı başlıca üretici ve transit ülkelerdeki siyasi ve ekonomik durumla çok yakından bağlantılı olduğundan bölgesel istikrar ve iyi yönetim dış enerji politikasının olmazsa olmaz veçheleridir. Mevcut tedarikçilerle karşılıklı ve istikrarlı ilişkilerin yanı sıra enerji arz kaynakları ve güzergâhlarının çeşitlendirilmesini dış enerji politikasının temel taşı olarak değerlendiriyoruz.

Bu noktada hayata geçirdiğimiz ve üzerinde çalıştığımız projelere değinmek gerekiyor:

- Nabucco Projesi
- Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı
- Şahdeniz Projesi
- Arap Doğal Gaz Boru Hattı
- Irak-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı
- Samsun-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı
- Katar ile Lng Anlaşması
- İran ile Doğalgaz Anlaşması
- Ceyhan Enerji Terminali
- Karadeniz'de petrol arama ve üretim yatırımları
- TPAO'nun yurt dışındaki faaliyetleri

İşte tamamladığımız ve başarılı bir şekilde işlettiğimiz diğer projeler gibi çeşitli aşamalarındaki boru hattı projeleriyle, Türkiye, güvenlik katsayısı ne kadar yüksek bir ülke olduğunu kanıtlamaktadır.

Zamanın ruhu, ekonomik kalkınma, siyasi istikrar ve entegrasyondan yanadır. Bu bakımdan kaynak çeşitliliği arayışımızda, komşularımız ile gelecekte de yollarını devam ettirmemiz kadar doğal bir süreç olamaz. Türkiye, kaynak ülkelerin hepsine eşit yakınlıktadır ve hepsinden de enerji tedariki konusunda istekli, arzulu ve yapıcı bir çalışmanın içerisinde.

ABD Dışişleri Bakanlığı Avrasya Enerji Özel Temsilcisi

Richard L. Morningstar:

“AVRASYA ENERJİ POLİTİKALARINDA ÇIKARLARIMIZ PARALEL”

Abdullah Akyüz
TÜSİAD ABD Temsilcisi

Teknolojik gelişmeler, alternatif enerji kaynakları, arz güvenliği endişeleri, kaynak bağımlılığı, ekonomik çıkarlarla iç içe giren dış politika pozisyonları ile enerji, çok boyutlu, çok oyunculu, çok karmaşık bir oyun. ABD perspektifinden bakınca enerji güvenliği stratejik bir kavram olarak görülüyor. ABD Dışişleri Bakanlığı Avrasya Enerji Özel Temsilcisi Richard L. Morningstar, ABD'nin Avrasya bölgesindeki enerji çıkarlarının korunmasından sorumlu. Büyükelçi Morningstar ile, Nisan 2010'da AB'nin enerji güvenliği, ABD'nin Avrasya enerji denklemine yaklaşımı, Nabucco projesinin fizibilitesi gibi konulardan yola çıkarak Türkiye'nin enerjide oynamak istediği stratejik rolü konuştuk.

Richard L. Morningstar

Siz, ABD'nin enerji stratejisinin en önemli ilkelerinden birinin, Avrupa'ya enerji güvenliği arayışında destek vermek olduğunu söylemişsiniz. Bu konuyu biraz açar mısınız?

Avrupa'nın enerji güvenliği konusunda bizim ne düşündüğümüzü ve bununla neden ilgilendiğimizi anlatayım. ABD, Avrupa'dan 6.400 km uzakta. Yine de Avrupa'nın enerji güvenliği ABD için önemli. Bunun oldukça basit nedenleri var. Ekonomik açıdan bakınca Avrupa'yla ilişkilerimiz son derece önemli. Aramızda dünyanın en büyük ticaret ve yatırım ilişkisi var. İnsanlar “ABD Asya'yla daha çok ilgileniyor” diye düşünse de, ABD ile Avrupa arasındaki yatırım ilişkisine baktığınız zaman, başka bölgelerle olan yatırım ilişkileri Avrupa ile olanın yanında devede kulak kalıyor. Yani, ABD ve Avrupa ekonomilerinin birbirine bağımlı yapısı nedeniyle, Avrupa'nın ekonomik olarak güçlü ve enerji bakımından güvende olması bizim çıkarlarımız açısından son derece önemlidir.

Enerji güvenliğinin bir parçası da yeni teknolojiler olacak: yenilenebilir enerji, güneş enerjisi ve diğer yeni teknoloji alanları üzerinde AB ile birlikte çalışıyoruz. Bu konular dünyanın her yerindeki insanlar için, Avrupa'dakiler, Amerika Birleşik Devletleri'ndekiler ve dünyanın geri kalanındakiler için faydalı olacak.

Enerji güvenliği olan bir Avrupa bizim çıkarımıza olur, ama mesele sadece bundan ibaret değil. Bu konu Hazar bölgesi ülkelerinde ve Kafkaslarda üretimin artmasını, Türkiye'nin bu konuya dahil olmasını da kapsıyor. Bu sonuç olarak bütün bu ülkeler için olumlu; bu ülkelerin ekonomilerinin güçlenmesine de katkısı oluyor. Konuyu küresel enerji bakış açısından ele alırsak, meselâ, doğalgazı ele alalım, daha fazla gaz üretildikçe, biz o gazın bir molekülünü almasak dahi, hem toplam arza bir katkı oluyor, hem de başka bölgelerden de arz sağlanmış oluyor.

LNG giderek daha fazla önem kazanması, kaya gazının keşfi, alternatif enerji kaynakları gibi yeni gelişmeler var. Bütün bu gelişmeler ışığında Nabucco Projesi'ni nasıl değerlendiriyorsunuz?

Nabucco ve Güney Koridoru genel enerji stratejisinin parçalarıdır. Kafkaslar ve Orta Asya'dan gelen yeni boru hatlarının son derece önemli olduğunu düşünüyoruz. Ama aynı zamanda, pazar değişiyor. Avrupa söz konusu olduğu zaman, enerji güvenliğini sağlamak için geliştirilmesi gereken daha pek çok yön var. Avrupa'nın dengeli bir stratejiye ihtiyacı var, ara bağlantılar, yenilenebilir enerjiler, depolama tesisleri, pazarın entegrasyonu konularında Avrupa içinde yapılması

gereken şeyler var. Bizce bunlar da çok önemli. LNG önemli bir etken. ABD'deki kaya gazı (shale gas), LNG'nin Avrupa'ya ve başka yerlere gitmesi konusunda serbestlik sağladı, bunu da dikkate almak gerekiyor. Avrupa'da kaya gazı ve diğer konvansiyonel olmayan gazlar da zaman içinde önem kazanabilir. Ancak bütün projeler gibi bunların da uzun zaman alacağını unutmamamız gerekiyor. Daha yıllarca Avrupa'da ciddi boyutta bir kaya gazı üretimi olmayacak; ama yine de kaya gazının genel stratejinin bir parçası olması lâzım. Yani, Nabucco ve Güney Koridoru'nu dengeli bir genel stratejinin çok önemli bir parçası olarak görüyoruz.

Hattı da gerçekleşmeden önce pek çok belirsizlik içeriyordu. Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Nabucco arasında bu açıdan benzerlik var mı? Siz Nabucco konusunda diğerlerinden daha mı iyimlersiniz?

Öncelikle, hakikaten çok uzun zaman süren Bakü-Tiflis-Ceyhan Projesi yapılırken, ben de doğrudan bu işin içindeydim. Bu süreçte yazılan sayısız rapor, verilen sayısız beyanat bunun gerçekleşmeyecek bir “boru hattı hayali” olduğunu iddia ediyordu. İnsanlar bu “boru hattı hayali” terimini bir kelime oyunu olarak kullanmaya bayılırlar. Ama biz politikamıza sadık kaldık, tutarlı davrandık ve nihayet, büyük ölçüde Türkiye'nin sayesinde, bu boru hattı kuruldu.

“ABD ve Avrupa ekonomilerinin birbirine bağımlı yapısı nedeniyle, Avrupa'nın ekonomik olarak güçlü ve enerji bakımından güvende olması bizim çıkarlarımız açısından son derece önemlidir.”

Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Nabucco arasındaki benzerlik, Türkiye ile enerji alanında o zaman kurulmuş olan çok yapıcı ilişkimizin şimdi de devam etmesidir. Bu bizim işbirliği yaptığımız, Güney Koridoru'nun hem Türkiye'nin hem de Azerbaycan'ın çıkarına olduğunun farkında olduğumuz bir alandır. Bence çıkarlarımız birbirine paralel gidiyor. Birlikte iyi çalışıyoruz. Enerji Bakanı Sayın Taner Yıldız ile birçok defa buluştuk. Bu konular üzerinde çalışan bir enerji çalışma grubumuz var. Dolayısıyla bu bakımdan işlerin şimdi de o zamanki gibi çok olumlu bir şekilde seyrettiğini düşünüyorum.

Nabucco, Bakü-Tiflis-Ceyhan'dan daha mı karmaşık?

Bence şimdiki iş o zamankinden biraz daha karışık. Aradaki bir fark Avrupa'nın işe dahil olması. Bakü-Ceyhan

“Enerji güvenliği olan bir Avrupa bizim çıkarımıza olur, ama mesele sadece bundan ibaret değil. Bu konu Hazar bölgesi ülkelerinde ve Kafkaslarda üretimin artmasını, Türkiye’nin bu konuya dahil olmasını da kapsıyor.”

zamanında, büyük uluslararası petrol şirketlerinin petrolü Bakü’den Ceyhan’a aktarmasından bahsediyorduk, ki bunda sonuç olarak herkesin çıkarı aynıydı: Petrolün Akdeniz’e ulaştırılması, büyük şirketlerin bu işi yaptırmayı başarması ve konuyla doğrudan ilgili olan bütün ülkelerin, Azerbaycan’ın, Gürcistan’ın, Türkiye’nin çıkarları birbirine paraleldi. Bence şimdi de yine aynı çıkar birliği söz konusu, ama mesele biraz daha karışık. Öncelikle, söz konusu olan petrol değil, doğalgaz. Pazarı daha farklı. Avrupa’ya gidecek. Avrupa içinde bazı görüş farklılıkları var ve bütün bunların çözülmesi gerekiyor. Ama aynı zamanda iyimseriz. Doğalgazın, özellikle Batı Kafkasya’daki doğalgazın, Azerbaycan’dan çıkartılmasının tek gerçekçi yolunun Kafkaslar ve Türkiye’den geçen bir koridor olduğuna kuvvetle inanıyoruz. “Bu, 2014’te mi olacak, 2015’te mi olacak, 2016’da mı olacak?” diye sorulabilir. Bunu göreceğiz. Karara bağlanması gereken bir sürü ticari mesele de var. Ama bence sonuçta o gaz Batı’ya gidecek ve Türkiye’den geçerek gidecek.

Türkiye’nin bir “enerji merkezi” (hub) olarak oynayabileceği rol çok ilgi çekiyor. Enerji piyasalarında arz ve talep arasında köprü kurma bakımından Türkiye yakın gelecekte nasıl bir rol oynayacak sizce?

Bence Türkiye çok önemli bir rol oynayacak. Terminolojiye çok da takılı kalmak istemiyorum, zira “enerji merkezi” tam olarak ne demektir ondan çok emin değilim. Burada asıl nokta, Türkiye’nin, sadece Azerbaycan’dan değil, Türkmenistan’dan, Irak’tan, Ortadoğu’dan, yani pek çok ülkeden gelecek petrol ve doğalgazın kritik bir kesişim noktasında büyük bir rol oynayacağıdır. Burada sayısız fırsat var. Türkiye’nin doğalgaz konusunda, özellikle Avrupa gibi başka yerlere sevk edilen doğalgaz konusunda kritik önemde bir rol oynamaya devam edeceğini düşünüyorum. Bence bu, Türkiye ile bölge ülkeleri, Avrupa, AB ve ABD arasında çok ciddi bir işbirliği geliştirilmesinin bir başka vesilesi olacaktır.

Aslında bu süreç, şimdiden yürürlüğe girmiş olan daha küçük başka projelerle başladı bile.

Hali hazırda kullanımda olan çok önemli projeler var, sadece Bakü-Tiflis-Ceyhan değil, varolan doğalgaz hattı da öyle.

Türkiye’nin Rusya’yla enerji ilişkileri birçok insanın kafasını karıştırıyor. Rus doğalgazının da Nabucco’ya dahil edileceği konuşuluyor. Siz burada bir sorun görüyor musunuz?

Ben bir sorun olduğunu düşünmüyorum. Türkiye’nin Rusya’yla çok eskiden beri devam eden ilişkileri var. Rusya bölgede önemli bir aktör ve Türkiye’nin Rusya’yla enerji alanında da diğer ekonomik alanlarda da ilişkileri olması gayet doğal; biz de bunu kabul ediyoruz. Bu ilişki, Türkiye’nin Kafkaslar

“Doğalgazın, özellikle Batı Kafkasya’daki doğalgazın, Azerbaycan’dan çıkartılmasının tek gerçekçi yolunun Kafkaslar ve Türkiye’den geçen bir koridor olduğuna kuvvetle inanıyoruz.”

ve Orta Asya gibi başka coğrafi bölgelerdeki enerji alanına dahil olmasına engel değil; hiçbir şekilde engel olmaz. Bence Türkiye de bunun farkında ve çok boyutlu, çeşitlendirilmiş bir yaklaşıma sahip olmak istiyor. Ben bunun da Türkiye’nin çıkarına olduğu kanısındayım. Yani Türkiye’nin Rusya’yla olan ilişkisiyle bizim bir sorununuz yok. Rusya’nın Nabucco’ya katılımına gelince, bizim açımızdan Rusya’nın Nabucco’ya gaz sunan üçüncü bir taraf olarak katılması için ortada hiçbir engel olmadığını her zaman söyledik. Nabucco’ya aktarılacak doğalgazın yüzde ellisi rekabete açıktır. Rusya buna katılmayı uygun görürse, o zaman zaten azınlık konumunda olacaktır. Bu Rusya’ya ve Nabucco konsorsiyumuna kalmış bir karardır.

Yani sizce, Rusya’nın payı azınlıkta olduğu ve proje üzerinde onların politik bir kontrolü olmadığı sürece Rus doğalgazının Nabucco’ya akmasında herhangi bir problem yok.

Daha önce de söylediğim gibi, Nabucco Projesi’ne dayanak olan devletlerarası anlaşmaya göre, Rusya’nın bir doğalgaz kaynağı olarak katılımı mümkün. Dolayısıyla Rusya’nın katılımıyla ilgili kararlar Ruslara ve Nabucco konsorsiyumuna kalıyor.

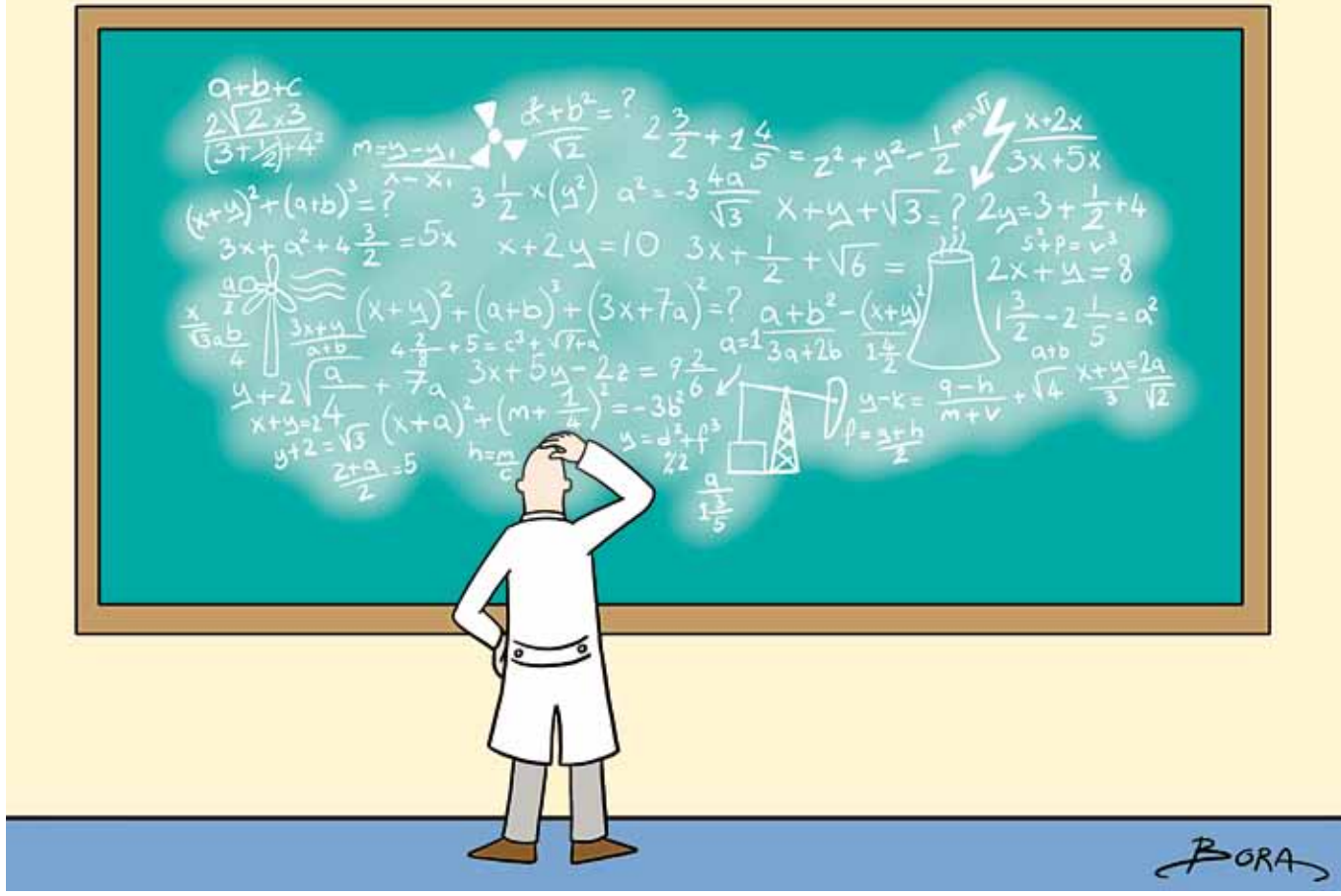

Yassı Alüminyum Sektöründe Türkiye’nin Lideri

- Avrupa’nın en büyük 3. folyo üreticisi
- Avrupa’nın en büyük 7. levha üreticisi
- 1003 çalışan
- 450 milyon dolar ciro
- 60 ülkeye 263 milyon dolar ihracat

**ASSAN ALÜMİNYUM
SANAYİ VE TİC. A.Ş.**
Yayla Mh. D-100 Karayolu Rüya Sk. No.2
34940 Tuzla / İSTANBUL
Tel : 0216 581 12 00
Faks : 0216 581 16 10
www.assan.com.tr

KÜRESEL ENERJİ DENKLEMİNDE TÜRKİYE

Fatih Birol

Uluslararası Enerji Ajansı Baş Ekonomisti

2008'de başlayan küresel krizin enerji ve çevre üzerinde üç alanda etkili olduğunu görüyoruz. Bunlardan birincisi enerji yatırımları. Enerji yatırımları 2009 yılında ve 2010 yılının başlarında önemli bir sekteye uğradı. Krizin etkisini hem petrol, hem doğalgaz, hem yenilenebilir enerji kaynakları hem de nükleer enerji yatırımlarında ciddi bir şekilde hissedildi. Ama, özellikle yenilenebilir enerji kaynakları yatırımları krizden daha fazla etkilendi. Çünkü, yenilenebilir enerji kaynakları yatırımı yapan firmaların büyük kısmı orta ve küçük ölçekli firmalar. Bu firmaların banka kredilerine erişimi, petrol ve doğalgaz üreten büyük şirketlere kıyasla daha olumsuz etkilendi.

Ama 2010 yılı itibarıyla, dünya ekonomisinin küresel resesyondan çıkma işaretlerini vermesiyle enerji yatırımları da toparlanmaya

başladı. Yenilenebilir enerjide, özellikle güneş ve rüzgârda yeni bir canlanma görülmekle birlikte, petrol ve doğalgazdaki artış daha zayıf. Küresel krizin ikincisi etkisi enerji talebinde ortaya çıktı. 2009 yılında hemen hemen bütün enerji türlerinde talep ciddi bir şekilde azaldı. II. Dünya Savaşı'ndan beri sürekli artan dünya elektrik tüketimi, ilk defa düşüş gösterdi. Bu durum, "dünya talebindeki düşüş daha ne kadar devam edecek" şeklinde sorgulamalara yol açtı.

2010 yılından itibaren hem petrol hem doğalgazda tüketim yeniden artmaya başladı. Ama bu canlanmanın ana motorunun gelişmekte olan ülkeler olduğuna da dikkat etmek gerekiyor. Dünya talebinin canlanmasında motor görevi gören ülkeler, Çin (esas güç), Hindistan ve Orta Doğu ülkeleri... Buna karşılık, OECD ülkelerinde talep artışı zayıf kaldı.

Küresel krizin üçüncü etkisi de karbondioksit emisyonları ile ilgili oldu. Bu belki de krizin tek olumlu diyebileceğimiz etkisi. 2009 yılında enerji talebinin azalması nedeniyle karbondioksit emisyonu düşüşe geçti. Geçmiş otuz kırk yıla bakarsak her yılda ortalama yüzde 3 büyüyen karbondioksit emisyonları dünyada ilk defa 2009'da düşüşe geçti. Bu da iklim değişikliği sorununa çözüm bulmamız için bir tür fırsat penceresi yarattı. Tabii bu fırsatı iyi değerlendirmek gerek.

Kısaca küresel kriz enerji yatırımları üzerinde negatif etkide bulunurken, enerji talebini ve karbondioksit emisyonlarını da azalttı. Ama 2010 yılından itibaren ekonominin yeniden büyüme sürecine girmesi ile birlikte krizin bu etkileri ortadan kalkmaya başladı. Ekonomideki düzelme süreci devam ederse, 2010 yılı sonunda kriz öncesi eğilimlere yeniden dönüşmüş olacak.

Dünyada ucuz petrol devri uzunca bir süredir kapanmış durumdaydı. Ekonominin toparlanma sürecinde çok büyük bir sürpriz olmazsa petrol fiyatlarının krizle birlikte inmiş olduğu düşük seviyelerde seyretmesini beklememek gerekecek. Petrol bir zamanlar görmüş olduğumuz 20 - 30 dolarlık seviyelerine bir daha dönmeyecek. 20-30 sene yaşadığımız bu düşük fiyatlar maalesef tatlı bir anı olarak mazide kalacak.

Küresel krizle birlikte petrol fiyatlarında keskin düşüşler görülmesine karşılık şimdi tekrar toparlanmaya başladı. Petrol fiyatlarında yeni normal fiyat 75-80 dolar civarında seyreliyor. Üstelik şu anda talep çok güçlü olmamasına rağmen fiyat bu seviyelerde... Birçok üretici ülkede ekstra kapasite, kullanılmayan kapasite olmasına rağmen, petrol fiyatları şu anda 75-80 dolarlar civarında. Fiyatların yüksekliği birçok tüketici ülke ekonomisinde, dış ticaret dengelerinde olumsuz bir baskı yaratıyor. Eğer dünya ekonomisi düzelmeye devam ederse, toparlanma sinyalleri güçlenirse petrol fiyatlarının daha yukarılara çıkması ve önümüzdeki aylarda ve yıllarda 80 doların üzerinde seyretmesi şaşırtıcı olmayacak.

Doğalgazda sessiz devrim

Uluslararası Enerji Ajansı olarak World Energy Outlook 2009 değerlendirmesinde, dünya doğalgaz piyasaları ile ilgili bir analize yer vermiştik. Kasım ayının başında bütün dünyada

Küresel kriz enerji yatırımları üzerinde negatif etkide bulunurken, enerji talebini ve karbondioksit emisyonlarını da azalttı. Ama 2010 yılından itibaren ekonominin yeniden büyüme sürecine girmesi ile birlikte krizin bu etkileri ortadan kalkmaya başladı.

ve Türkiye'de düzenlediğimiz toplantılarda açıkladığımız bu analizde dünyada doğalgaz konusunda sessiz bir devrim gerçekleştiğinin altını çizmiştik. Bu devrim Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da başlamış durumda. 2-3 sene kadar önce herkes ABD'nin giderek artan bir oranda büyük bir gaz ithalatçısı olacağını düşünüyordu. Bu görüş Amerikan yetkilileri, Amerikan sanayisi ve Amerikan şirketleri tarafından paylaşılıyordu. Çünkü Amerika'nın doğalgaz talebi hızlı bir şekilde artarken Amerikan doğalgaz arzı da hızlı bir şekilde düşüyordu. Ortadaki açığı ithal etmek gerekecekti. ABD'nin özellikle LNG, sıvılaştırılmış gaz ithal edeceği düşünülüyordu. Fakat Amerikalılar "kaya gazı" dediğimiz, İngilizce "shale gas" denilen gazı ekonomik olarak üretmeyi

başardılar. Yaptığımız analize göre ABD'de kaya gazını 5 dolar gibi çok normal fiyatlarla uzun yıllar boyunca üretmek mümkün olacak. Bu durumda kendi yağıyla kavrulacak olan ABD'nin doğalgaz ithal etme ihtiyacı azalacak ve bu da doğalgaz fiyatlarını aşağı çekecek.

Fakat bu kaya gazı üretimi başlamadan önce Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da bir çok ülke ve Rusya, Amerika'nın 2-3 yıl içinde yüksek miktarda doğal gaz ihtiyacı olacağı varsayımıyla birçok yeni projeye başlamışlardı. Amerika'ya gaz ihraç etmek üzere başlatılmış olan bu projeler Amerika'nın ithal etme ihtiyacı kalmayınca üretici ülkelerin elinde kaldı. Halen devam eden bu projeler nedeniyle doğalgazdaki arz fazlasının 2015 yılına kadar 200 milyar metreküpün üzerine çıkacağını düşünüyoruz. Doğalgazda normal seviyenin 6-7 kat üzerinde olacak arz fazlası, piyasada fiyatların tekrar düşmesine neden olacak.

Doğalgaz fiyatlarının geleceğine ilişkin bu analiz geçen Kasım ayında yayınlandığı zaman, önceleri biraz kuşkuyla karşılanmıştı. Ama tüm piyasa gelişmeleri ve fiyatlar bu öngörümüze uygun şekilde cereyan ediyor. Bununla birlikte, pazarlarda satılan gazın fiyatındaki düşüş dış ticaret dengelerine aynı oranda yansımayacak. Çünkü Türkiye gibi ülkeler gazın büyük bir bölümünü pazarlardan değil, uzun dönemli özel olarak anlaşma yapılan boru hatlarından alıyor. Bu anlaşmaların çoğunda gaz fiyatları piyasaya göre değil petrol fiyatlarına endeksli olarak belirleniyor. Şu anda bütün dünyada

gazın piyasa fiyatı ile uzun dönemli kontratlarda petrole göre fiyatlandırılan boru hatlarıyla temin edilen doğalgaz ve sıvılaştırılmış olarak piyasalarda satılan doğalgaz arasında giderek açılan bir makas var. Petrol fiyatlarının yüksek olması, anlamaya göre, boru hattıyla gelen doğalgaz fiyatlarının da yüksek seyretmesine yol açıyor.

Tüketici bir ülke olduğu ve enerji ihtiyacının büyük bölümünü ithalatla karşıladığı için küresel gelişmelerden doğrudan etkilenen Türkiye, mevcut kontratları nedeniyle maalesef şu anda çok ucuza satın alınabilen LNG ve doğalgazdaki düşük fiyatlardan yeterince faydalanamıyor. Bu durum diğer ithalatçı ülkeler için de söz konusu.

Petrol bir zamanlar görmüş olduğumuz 20 - 30 dolarlık seviyelerine bir daha dönmeyecek. 20-30 sene yaşadığımız bu düşük fiyatlar maalesef tatlı bir anı olarak mazide kalacak.

Doğalgaz fiyatlarının gelecekte düşük seyredeceği veri iken ithalatçı ülkelerin bu durumdan yararlanabilmesinin iki koşulu olduğu görülüyor: uzun dönemli kontratların gözden geçirilmesi ve fiyatlama mekanizmasının değiştirilmesi. Mevcut kontratlar için, durumdan vazife çıkaran birçok şirket uzun dönemli kontratlarını ihracatçı tarafla masaya oturup gözden geçiriyor ve yeniden yapılandırıyor. Yeni kontratlar içinse, büyük ithalatçı ülkeler, fiyatlandırmayı sadece petrol üzerinden değil daha yaratıcı formüller kullanarak yapmayı gündeme getirmeli. Çünkü yukarıda bahsettiğim gibi doğalgaz fiyatları aşağı gitse de, petrol fiyatları ileride daha da artabilecek. Bu durum, Türkiye'nin 2012-2014 döneminde dolacak kontratları açısından da önem taşıyor. Türkiye'nin doğalgaz fiyatlarındaki bu düşme eğiliminden yararlanabilmek için yeni yapacağı anlaşmalarda sadece petrole dayalı bir formülle yetinmek yerine daha yaratıcı formüller geliştirmesi gerekir. Tabii Türkiye'nin LNG opsiyonlarına, yani sıvılaştırılmış gaz opsiyonlarına daha yakından bakmasında da fayda var.

Türkiye'nin tarihi fırsatı

OECD ülkelerinin ve AB'nin enerji talebinin zayıflamasına ve alternatif üretim teknolojilerinin gelişmesine rağmen, Türkiye,

stratejik konumu nedeniyle doğalgaz ve petrol piyasasında tarihi bir fırsatla karşı karşıya.

Dünyada enerji denklemini belirleyen az sayıda ülke var. Şu anda dünyada enerji üretimi deyince iki ülke akla geliyor petrolde Suudi Arabistan ve doğalgazda Rusya. Dünyada büyük tüketiciler deyince insanın aklına iki ülke geliyor. Bir tanesi Amerika Birleşik Devletleri diğeri de Çin. Bunlar üretimde ve tüketimde şampiyon olanlar. Türkiye de bu oyunda beşinci ülke, yani petrol / doğal gaz taşımacılığı denince akla gelen ülke olabilir . Çünkü hem petrol hem doğalgaz açısından, elindeki kartları iyi ve zamanında oynaması durumunda Türkiye'nin transit ülke olarak önünde çok büyük bir fırsat var. Mesela Nabucco hattı Türkiye'den geçerse, Türkiye, Bakü-Ceyhan özellikle Samsun-Ceyhan hattı ile enerjide beşinci büyük ülke olma konusunda çok büyük bir adım atabilir. Türkiye'nin Ceyhan ile petrolde önemli bir rol oynama potansiyeli daha yüksek. Ancak tüm zorluklarına rağmen, doğalgazın da büyük bir fırsat olduğunu göz ardı etmemek gerekiyor. Çok kolay olmamakla birlikte doğalgaz konusunda Türkiye'nin tarihi bir fırsatla karşı karşıya olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye'nin yakınında olduğu hem Hazar bölgesi hem de İran, Irak gerek petrol gerekse doğalgaz kaynakları açısından çok zengin. Ama gelecekte doğalgaz konusunda ülkeler arasında çok kıran kırana bir rekabet olacak. Bir sorun da Avrupa'da tüm bu hatları gerekli kılacak yeterlilikte talep olup olmaması. Avrupa'da talebi belirleyen başlıca üç gelişme var. Bir tanesi yenilenebilir enerji kaynakları. Avrupa yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam enerji tüketimindeki payını 2020 yılında yüzde 20'ye çıkarmak için bir kanun çıkarttı ve lam-ı cim-i olmadan her ülkenin buna uyması zorunluluğunu getirdi.

Amerikalılar İngilizce “shale gas” denilen gazı ekonomik olarak üretmeyi başardılar. ABD’de kaya gazını 5 dolar gibi çok normal fiyatlarla uzun yıllar boyunca üretmek mümkün olacak. Bu durumda ABD’nin doğalgaz ithal etme ihtiyacı azalacak ve bu da doğalgaz fiyatlarını aşağı çekebilecek.

Yenilenebilir enerji kaynaklarının artması doğalgaza olan talebin azalması anlamına gelecek.

İkincisi ise ABD’de olduğu gibi geleneksel olmayan gaz üretimine yönelim. Avrupa’da Polonya, Bulgaristan, Macaristan gibi ülkeler kaya gazı üretiminin koşullarını araştırmaya başladı. Amerikalı büyük şirketler Avrupa’da bu alternatif üretim yolları üzerinde çalışıyor. Bu yöntemlerin sonuç vermesi durumunda, Avrupa’nın ithal gaz talebinde azalma olabilir. Nitekim bu yönde bazı olumlu sinyaller de geliyor. Mesela Polonya’da böyle bir gelişme var.

Üçüncüsü Avrupa’da bir çok ülkede nükleer enerjiye karşı giderek artan bir eğilim var. Örneğin, nükleer enerjiyi geçmişte referandum ile reddetmiş olan İtalya şimdi tam bir U dönüşü yaparak yeniden nükleere geçmek istiyor. Almanya ve İngiltere’de de nükleer konusundaki görüşlerin değiştiğini görüyoruz. Polonya üç tane nükleer santral kurma kararı aldı.

Avrupa’nın enerji talebine ilişkin bu üç eğilim, gaz konusunda Avrupa’da bir talep azalması olacağına işaret ediyor. Gaz talebindeki düşüş, şimdi üzerinde çalışılan bütün boru hatlarını gerektirecek bir talebin gelecekte olmayabileceğini gösteriyor. Bu durumda mevcut boru hatları üzerinde proje bazında kıran kırana bir rekabet olacak. Fakat boru hattının sadece ekonomik olarak iyi olması yetmiyor; mutlaka politik olarak da kabul edilmesi gerekiyor. Hem kaynak ülkeler, hem alıcı ülkeler, hem de transfer ülkeler tarafından kabul edilen projelerin başarı şansı olabilir. Ekonomik olarak en iyi projelerden bir tanesi olan Nabucco’ya bu perspektiften bakmak gerekiyor.

Netice olarak Türkiye'nin coğrafi olarak muazzam avantajlı bir yerde olması, bu boru hatlarının Türkiye’den geçer hale gelmesini gerekçelendirmez. Boru hatlarının Türkiye’den geçmesini sağlamak için mutlaka bir hayli çalışmamız gerekecek.

Türkiye’de enerji yatırımlarının geleceği

Türkiye'nin büyüme dinamikleri enerji sektörüne büyük miktarlarda yatırım yapılmasını gerektiriyor. Her ne kadar Türkiye’de kriz öncesinde ciddi bir arz açığı riski ortaya çıkmışsa da, kriz tüm dünyada olduğu gibi bizde de enerji talebinin hızla düşmesine neden oldu. Ancak bu olumsuz koşulların geride bırakılmasıyla birlikte enerji talebi yeniden artacak.

Türkiye çok kuvvetli bir şekilde büyüyen bir ülke. Ekonomimizin hızla büyümesi, şehirleşmenin süratle devam ederken, nüfusun diğer ülkelere göre hızlı bir şekilde artması nedeniyle enerji talebi ciddi bir şekilde artacak. Bu yüzden hem genelde enerji talep artışını karşılayacak, özellikle elektrikte talep artışını karşılayacak ciddi ve hızlı tedbirleri almamız lazım. Talep artışıyla birlikte Türkiye'nin özellikle doğalgazda dışa bağımlılığı da artacak. Alternatif yatırımları zamanında yapamadığımız için enerji arz güvenliği bir yana artan doğalgaz ithalatı nedeniyle Türkiye ekonomisi, dünya piyasalarındaki dalgalanmaya karşı oldukça kırılgan bir duruma gelecek.

Doğalgaz fiyatlarının gelecekte düşük seyredeceği veri iken ithalatçı ülkelerin bu durumdan yararlanabilmesinin iki koşulu olduğu görülüyor: uzun dönemli kontratların gözden geçirilmesi ve fiyatlama mekanizmasının değiştirilmesi.

Enerji ithalat faturasını azaltma ihtiyacının yanısıra Türkiye'nin çevre dostu enerji yatırımlarına da ağırlık vermesi gerekecek. Kopenhag’da bağlayıcı bir karar çıkmamış olmasına karşılık, iklim değişiklikleri ile ilgili bir kararın yakın zamanda çıkacağını düşünüyorum. Bu bakımdan, rüzgar, su, güneş ve nükleer enerji gibi çevre dostu alternatif üretim teknolojileri konusunda daha hızlı hareket etmek gerekecek.

Artacak enerji talebinin en uygun ve en ucuz üretim yöntemleri ile karşılanabilmesi için enerji arz ve talep projeksiyonlarının iyi yapılmasının ne kadar önemli olduğu ortaya çıkıyor. Artacak talebi karşılamak için mutlaka yatırım yapmak ve bu yatırımları doğru alanlara yapılması lazım. Yatırımcıların doğru yatırım kararları verebilmeleri için gerçekçi ve istikrarlı sinyallere ihtiyaç var. Temiz enerji kaynaklarının teşviki bu çerçevede düşünülmeli.

Sonuç olarak enerji Türkiye ekonomisi için hayati önemi olan bir sektör. Türkiye, gelecekte büyüyecek enerji talebini karşılamak, doğal gaz ve petrolde ithalata bağımlılığı ve böylece enerji faturasını azaltılmak, enerjide transit ülke olarak dünya enerji devlerinin arasına katılmak gibi çok ciddi tehdit ve fırsatlarla karşı karşıya. Tehditleri ortadan kaldırmak ve fırsatları doğru kullanmak, zamanında verilecek doğru ve cesaretli kararlara bağlı olacak.

Fotograf: AA

Enerji projeleri ve Türkiye'nin strateji seçenekleri

NE KADAR MANEVRA KABİLİYETİMİZ VAR?

Prof. Rıfat Kandiyoti

Londra

Sınırlarını nasıl çizersek çizelim, “Avrupa” önemli miktarlarda enerji ithal etmektedir. Bunun yanı sıra Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla doğal kaynaklarını daha etkili değerlendirebilen Azerbaycan ve Kazakistan artan üretimlerini Avrupa'ya yönlendirme çabası içindeler. Karadeniz limanlarından çıkan ağır petrol tankeri trafiği Boğazlar'dan geçmek zorunda kalırken İran ve Irak da zaman içinde Türkiye üzerinden Avrupa'ya doğal gaz satabilecek rezervlere sahip. Böylece coğrafi konumu sayesinde Türkiye Batı'ya yönlendirilebilecek petrol ve gaz akımları için olası bir enerji köprüsü olarak görülmektedir.

Gözlemciler ülkenin bir enerji merkezi (“energy hub”) olmasının getireceği faydaları dile getirirken, siyasiler de bu gelişmeleri yakın bir gelecekte gerçekleşmesi mümkünmüş gibi tartışıyor. Bu yazıda Türkiye'nin içinde bulunduğu konumu ve strateji seçeneklerini kısaca değerlendirmeyi amaçlıyorum.

Türk-Azeri doğal gaz transit anlaşması

2010 Haziran ayı başlarında Türkiye ile Azerbaycan arasında imzalanan yılda 10 milyar metreküp (MMk) doğal gaz alımıyla ilgili anlaşma bu konuda ortaya çıkan ihtimaller hakkında kısaca fikir verebilir. Şu anda Azerbaycan'ın Şah Deniz (II) sahasından Batıya doğal gaz iletebilecek aşağıdaki üç tasarısı var.

ITGI (Italy-Turkey-Greece Interconnector) halen işler durumdaki Türk-Yunan boru hattının 13 MMk kapasiteye çıkarılıp, bunun 8 MMk'ünü İtalya'ya iletmeyi amaçlıyor. İkinci tasarısı (Trans Adriatic Pipeline Project) Alman, İsviçre ve Norveç katımlı ve 10 MMk doğal gazı Türkiye, Yunanistan ve Arnavutluk üzerinden Adriyatik'in karşı kıyısına geçirmeyi öneriyor. Bu proje sahipleri henüz Türkiye ve Yunanistan'la anlaşma yapmamış. Projelerin en büyüğü olan toplam 31 MMk'lük Nabucco'yu başlatmak için sahipleri 8 MMk doğal gaz istemekte. Şu anda görünen Türkiye'nin ITGI (Italy-Turkey-Greece Interconnector) projesine öncelik vereceği.

Bunun nedenlerini tartışabilmek için önce Avrupa'lıların Rusya'dan büyük miktarlarda enerji ithaline ne gözle baktıklarını ve sonra da Rus-Ukrayna ilişkilerinin bu ithalatı nasıl etkilediğini gözden geçirmemiz gerekiyor.

Avrupa'nın gereksinimleri ve endişeleri

Avrupa'nın Rusya'dan enerji ithali yeni değil. Druzba (“dostluk”) boru hatları, Sovyetlerin Varşova Pakti müttefikleri olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine, günümüzde hala yılda 80 milyon tona yaklaşan miktarlarda petrol naklinde kullanılıyor. Sovyetlerin Avrupa'ya doğal gaz satışları da 1970'lerden bu yana giderek artmıştı. Bugün Gazprom, Avrupa'nın toplam tüketiminin % 25 – 30'unu (ithalatın yaklaşık % 60'ını) temin etmektedir. Avrupa bu bağımlılıktan tedirgin olmakta haklı mıdır? Rusya Federasyonu gaz ticaretini siyasi gayelere alet edebilir mi? Aşağıdaki tablo, doğal gaz fiyatlarının, eski Sovyet cumhuriyetleri ile Rus Federasyonu arasındaki siyasi bağların yakınlığı ile oldukça ilişkili olduğunu düşündürüyor.

Doğalgaz fiyatları

Litvanya	\$ 280.00
Letonya	\$ 280.00
Estonya	\$ 280.00
Gürcistan	\$ 230.00
Moldova (Boğdan)	\$ 191.25
Ukrayna	\$ 179.50
Belarus (ilk üç ay)	\$ 119.00
Ermenistan	\$ 110.00

Diğer ülkelere satışlar Avrupa borsa fiyatlarına bağlıdır.
(2008'de ortalama \$370/bin metreküp)

Rus Federasyonu'nun Avrupa devletleri ile ilişkileri daha mesafeli olmakla beraber, gaz fiyatlarındaki artışlar Gazprom'a bağımlılığın olası sonuçlarına işaret etmektedir. Örneğin, Almanya'nın ortalama gaz ithal fiyatı 2000 yılında (1 milyon BTU için) \$2.89 iken, bu fiyat 2008'de \$11.56'ya kadar yükselmiş, ekonomik kriz esnasında 2009'da \$8.52'ye gerilemiştir. Rus yönetiminin bu artan gelire mutlak ihtiyacı yüzünden, “bir gün gazı kesivermesi” gibi korkular gerçekçi görünmüyor. Fakat, Gazprom'un Avrupayı doğal gaz fiyatları açısından mümkün mertebe sıkıştırması daima beklenebilir.

Nitekim Putin yönetimi bir “Gaz-OPEC”i kurulması konusunda Cezair, Nijerya ve Katar gibi büyük üreticilerle temasları

Putin yönetimi bir “Gaz-OPEC”i kurulması konusunda Cezayir, Nijerya ve Katar gibi büyük üreticilerle temasları sürdürmektedir. Böyle bir örgüt kısa zamanda gerçekleşemese de Avrupa'ya satılacak gazın fiyatı konusunda bir anlaşma zemini oluşmasının gaz fiyatları üzerindeki etkisini hesaba katmak gerekmektedir.

sürdürmektedir. Böyle bir örgüt kısa zamanda gerçekleşemese de Avrupa'ya satılacak gazın fiyatı konusunda bir anlaşma zemini oluşmasının gaz fiyatları üzerindeki etkisini hesaba katmak gerekmektedir.

Bu yüksek fiyat düzeylerinin, Avrupa'nın Almanya'dan sonra ikinci büyük gaz alıcısı olan Türkiye'ye etkisi açıktır. Fakat Türkiye'nin bu konuda müdahale imkanları kısıtlı görünmektedir. Pakistan ve Hindistan'la görüşmelerinde, satabileceği doğal gaza gerçekçi olmayan fiyatlar isteyip, imzalanmış kontratları yırtmakta beis görmeyen İran yönetiminin bu konuda Türkiye'ye destek olması beklenebilir mi? Katar'dan doğal gaz ithali ise, aradaki büyük mesafenin gaz maliyetine yansımından öte, henüz iç-harplerini bitirememiş Irak'tan geçme zorunluluğu yüzünden, kısa vadede gerçekçi görünmüyor.

Güney Akım ve Burgaz-Dedeoğlu hatları

Putin yönetiminin boru hatları siyasetini satranç oynar gibi yürüttüğü akla gelebilir. Nabucco hattı önerisiyle Avrupalılar yüksek doğal gaz fiyatlarına bir çıkar yol aramaya girişince Gazprom aynı kapasitede bir Güney Akım boru hattı fikrini ortaya atıp sonra da bu hayali kapasiteyi iki misline çıkarıvermiştir. Zaman içinde Ukrayna sahil şeridini bu işte kullanmanın sakıncaları hesaplanmış ve Gazprom Karadeniz'i kat etmek pahasına boru hattını Türk kara sularından Balkanlar'a iletmeyi önermişti.

Putin yönetimi Balkan enerji satrancındaki diğer bir piyonunu da Türkiye'nin Boğazlar'dan geçen tanker trafiğini azaltmak için tasarladığı boru hatlarına karşı kullanmıştır. Başlangıçta Türkiye üzerinden petrol nakli projeleri Türk ve Rus şirketleri tarafından ortak olarak incelenmişti. Putin ekibi yönetime

Boru hatlarıyla Hazar Denizi ve Orta Doğu'dan Güneydoğu Avrupa'ya doğalgaz taşımak için rekabet eden şirketlerin rotaları

iyice yerleştikten sonra bu planlar değişmiş, Türkiye'nin Samsun-Ceyhan hattı projesini ilan ettiği haftalarda Putin Rus şirketlerinin %51'ini elinde tuttuğu Rus-Bulgar-Yunan işbirliği ile kurulacak Burgaz-Dedeağaç hattına yönelmişti.

2006 yılında, 'Türkiye ile Rusya'nın enerji konusunda rekabeti' medyanın sık kullandığı kalıplardan biri oldu. Fakat enerji nakli konularında ittifaklar çabuk değişebiliyor. 2007-2008'de başlayarak gelişen Putin-Erdoğan yakınlaşması, yeni ihtimallere yol açtı. Ukrayna ile yaşanan gerginlikler yüzünden, Güney Akım hattını Gazprom Türk sahillerinden geçirmeyi teklif edince, Türkiye Ruslar'dan Samsun-Ceyhan hattını desteklemeleri tavizini kopardı.

Gerçekte, Samsun-Ceyhan hattı, her ne kadar düşük bir ihtimal olsa da, ancak Boğazlardan geçen trafiği kısıtlamak kararı alırsa, ya da Karadeniz'den ihraç edilecek petrol hacmi çok artarsa önem kazanabilir. İkinci ihtimal, Kazakistan'ın Kaşagan yataklarının tam üretime geçeceği yaklaşık 2016 yılında tartışılacak bir mesele. O

Bu yüksek fiyat düzeylerinin, Avrupa'nın Almanya'dan sonra ikinci büyük gaz alıcısı olan Türkiye'ye etkisi açıktır. Fakat Türkiye'nin bu konuda müdahale imkanları kısıtlı görünmektedir.

durumda da, biraz revizyondan sonra halen pek az çalışan 30 MT'luk Odesa-Brody-Plock hattını kullanarak, petrolü Baltık denizine çıkarmak mümkün.

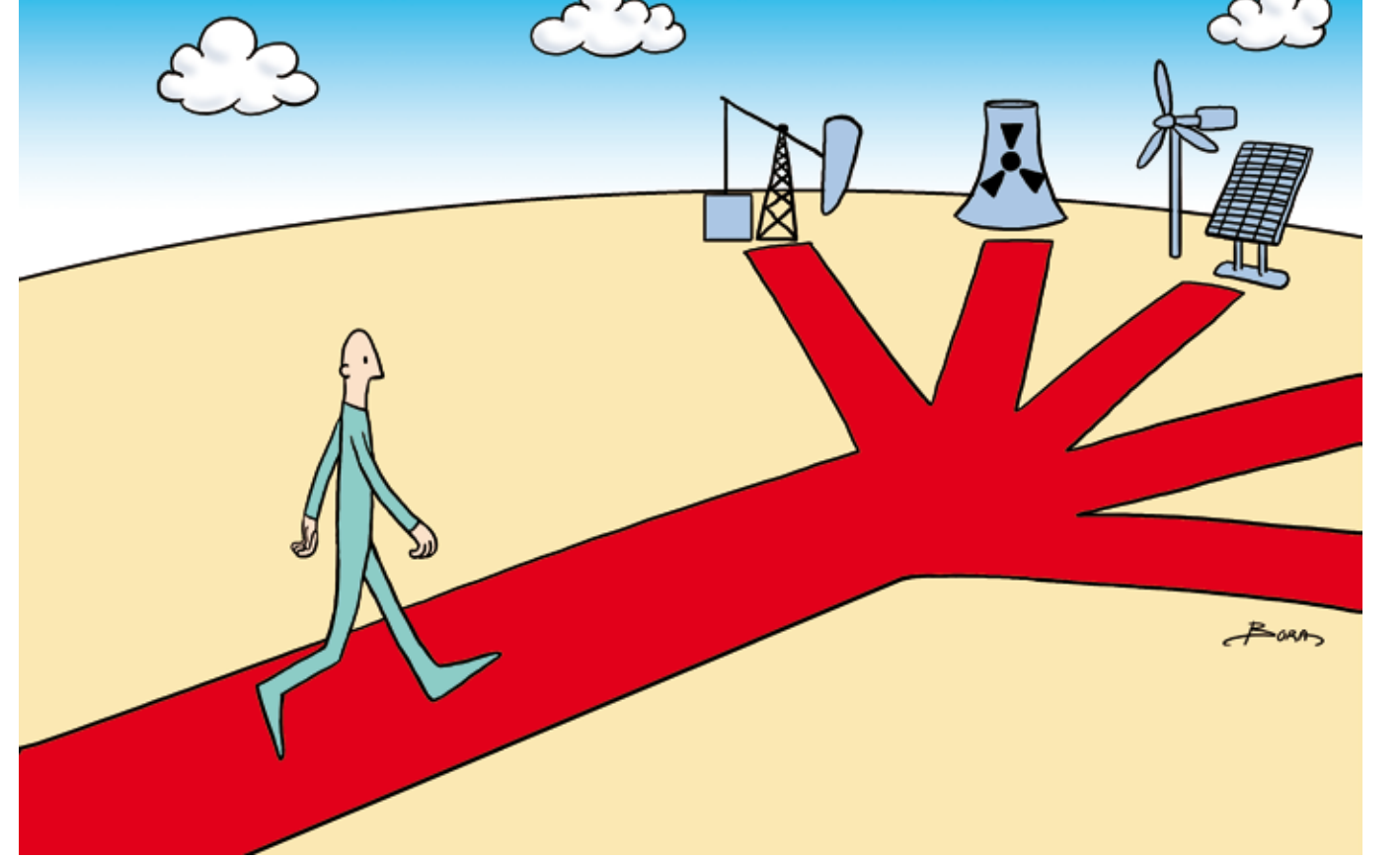
Putin'in enerji işlerinden sorumlu başbakan yardımcısı İgor Seçin'in Samsun-Ceyhan hattı konusundaki kötümser yorumları bu esasa dayanıyor. Bu yorumlar, Gazprom başkanı Alexei Miller ile arasındaki rekabeti tanımayanlara pek birşey ifade etmeyebilir. Genel planda, Rusya Federasyonu Kafkas ve Orta Asya petrol ve gaz akımlarını siyasi olarak kontrol etmeyi ve bu akımlardan kendine azami gelir sağlamayı amaçlamaktadır. Bu siyasetin yapısı, kendi akaryakıt kaynaklarının yılda 75 milyon tonluk bir

bölümünün naklini salt Türkiye'nin kontrolündeki bir boru hattına teslim etmeye müsait değildir.

Türkiye'nin ITGI (Italy-Turkey-Greece Interconnector) hattını tercih etmesi karşısında, Azerbaycan'dan 10 MMk gaz ithalatı anlaşmasının da Nabucco projesine katkıda bulunamayacağı anlaşılıyor.

Rus tarafının deneme olarak sunduğu son tekliflerden biri Boğazlardan geçen tanker trafiğini yasaklayıp, Burgaz-Dedeağaç ve Samsun-Ceyhan boru hatlarının bir ortak Türk-Rus şirketi tarafından kontrol edilmesi üzerine odaklanmıştır. Bu bağlamda, geçen yılki Bulgaristan seçimlerinden sonra yönetimi ele alan Boyko Borisov, Burgaz-Dedeağaç boru hattına Bulgar katılımını reddederken, son Ukrayna cumhurbaşkanlığı seçimini kendini Rus yanlısı olarak tanıtan Viktor Yanukovich'in kazanması konumuza yeni öğeler ekledi.

Ukrayna ile anlaşarak batı yönüne doğal gaz sevkiyatını şimdi engelsiz olarak yapabilen Gazprom'un oldukça pahalı bir Güney Akım projesinde ısrar etmesinde anlam var mıdır? Etmezse Türkiye'ye Igor Seçin'in sırtından verilen Samsun-Ceyhan hattını destekleme tavizi yerinde kalır mı? Bu soruların cevabı henüz açık değil.

Güney Akım projesinin Nabucco'yu torpillemek için ortaya atıldığı kanısının yaygın olduğu dış basına göre, Gazprom'un Avrupa'yı bir enerji kuşatmasına alma gayretleri, 12 Mayıs'ta nükleer santral anlaşması ile sonuçlanan Türk-Rus görüşmelerinde de ortaya çıktı. Buna göre, nükleer santralin Rus finansmanı ile kurulmasına karşılık, Türkiye nispeten sessizce Nabucco'ya destek vermemeyi kabul etti. Azerbaycan'la yapılan son görüşmelerde ortaya çıkan "Nabucco'dansa ITGI şebekesini tercih etme eğilimi" bu söyletiyle aynı doğrultuda görünüyor.

Nabucco hattı önerisiyle Avrupalılar yüksek doğal gaz fiyatlarına bir çıkar yol aramaya girişince Gazprom aynı kapasitede bir Güney Akım boru hattı fikrini ortaya atıp sonra da bu hayali kapasiteyi iki misline çıkarıvermiştir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin verdiği bir başka taviz, geniş ölçüde gözden kaçmışa benziyor. Nükleer santral üretime geçince, Türkiye'nin nominal elektrik alım fiyatı "12 US\$/kW-hr"

(üst haddi 15.33 US\$/kW-hr) olarak tesbit edilmiş. Örneğin ABD'de eşdeğer fiyatın son yıllarda 3 ila 5 US\$ arasında sabit kalması karşısında, bundan yedi sene sonrası için olsa dahi, 12 US\$ yüksek görünüyor.

Ne büyük bir üretici, ne de fiyatları etkileyebilecek kadar büyük bir tüketici olan Türkiye'nin büyük enerji akımları ile ilgili kararları ne denli etkileyebileceği tartışmaya değer.

Sonuç:

Ne büyük bir üretici, ne de fiyatları etkileyebilecek kadar büyük bir tüketici olan Türkiye'nin büyük enerji akımları ile ilgili kararları ne denli etkileyebileceği tartışmaya değer. Ülkenin önemli pazarlık gücünün enerji alım fiyatlarının tespitiyle belirlendiği anlaşılıyor. Genelde kamuya bu konuda aktarılan bilgiler kısıtlı olmakla beraber, enerji fiyatlarının ilan edildiği durumlarda, alım fiyatlarının düzeyinin oldukça yüksek olduğunu görüyoruz. Yüksek enerji fiyatlarının ise, gelişmekte olan bir ekonominin çalışma marjlarına uzun vadeli olumsuz etkilerini acaba nasıl hesaplamalı?

ENERJİ NAKLİNDE RUSYA- UKRAYNA ÇEKİŞMELERİ

Rusya-Ukrayna ilişkilerinin, ülkemizin enerji köprüsü olarak kullanılması ihtimalleri ile yakın bağlantılarını aşağıda gözden geçireceğiz. Sovyetler Birliği'nin dağılması öncesi, Rusya'dan batıya petrol ve gaz taşıyan boru hatları, o devirde birer Sovyet cumhuriyeti olan ve bugün bağımsız Belarus ve Ukrayna olarak andığımız ülkelerin topraklarından geçmekte idi.

Hatırlarsak, Yeltsin yönetimi, Sovyetler Birliği'ni dağıtma kararını verirken, Belarus ve Ukrayna ile birleşerek hemen tek bir Slav devleti kurmayı amaçlamıştı. Bu projeye, zamanın Ukrayna cumhurbaşkanı Leonid Kravçuk set çekmiş, Kravçuk'tan sonra iktidara gelen Leonid Kuçma Rusya ile dengeli fakat mesafeli ilişkiler devam ettirmişti. 2004'te tartışmalı seçimler sonrasında iktidara gelen Yuşçenko yönetimi döneminde ise, Rus-Ukrayna ilişkilerinde had safhada gerginlikler yaşanmıştı.

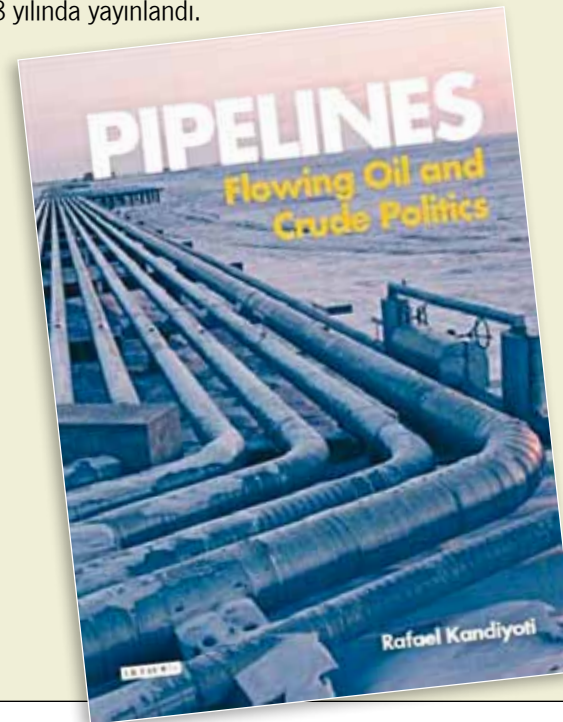
Bu gerginliklerin temelinde Ukrayna'nın Rus Federasyonu'nun çizdiği güvenlik çerçeveleri dışında kalma çabası ve Yuşçenko döneminde AB ve NATO üyeliğine aday olmak istemesi yatmaktaydı. Su yüzünde görülen ise yönetimin ülkeden geçen Rus boru hattı şebekesinden gaz çalınmasına göz yumması ve (oldukça düşük fiyata da olsa) kendi tükettiği gazın karşılığında ödeme yapamaz durumda kalmasıydı. Rus yönetimi uzunca bir süre ödenmeyen gaz faturaları karşılığı Ukrayna'dan petrol rafinerisi ve alüminyum saflaştırma tesisleri gibi kurumlar

devralmış, fakat esas amaçladıkları, Sovyet zamanından kalma boru hattı şebekesini devralmak veya ortak girmek teklifleri, birbirini izleyen Ukrayna hükümetleri tarafından reddedilmişti. Buna tepki olarak 2005 yılı boyunca Gazprom Ukrayna'dan talep edilen doğal gaz fiyatını Avrupa'ya satış fiyatları seviyesine yükseltmeye kalkışınca 2006 ve 2007'da önemli sorunlar yaşandı. Gazprom, boru hattı şebekesine pompalanan gaz miktarını Ukrayna'ya sevk edilen ölçüde azalttı. Avrupa'ya sevk edilmesi gereken gazın bir kısmına Ukraynalıların alıkoyması üzerine AB'de ciddi sıkıntılar yaşandı.

Prof. Rıfat Kandiyoti

1980'den bu yana Londra'da Imperial College'da, Kimya Mühendisliği bölümünün kıdemli mensubu. Daha öncesinde ODTÜ ve Boğaziçi Üniversitesi'nde öğretim üyesiydi. Enerji mühendisliği alanında, özellikle kömür ve ağır petrolerin değerlendirilmesi ile bu yakıtların kullanımından doğan kirlenme sorunları alanlarında çalışıyor. Pipelines: Oil Flows and Crude Politics adlı kitabı IB Tauris yayınevi tarafından 2008 yılında yayınlandı.

RUSLARDAN BAĞIMSIZ BİR GAZ HATTI

Nabucco projesi Avrupa'yı Rus enerji kaynaklarından kısmen bağımsızlaştırmak düşüncesiyle 1990'lı yıllarda SHELL tarafından ortaya atılmıştı. İran'ın Güney Pars sahasından başlayarak Türkiye üzerinden Balkanlar ve Orta Avrupa'ya yılda 30 MMk doğal gaz taşınması tasarlanmıştı. İran ile ABD arasında bir türlü düzelmeyen ilişkiler yüzünden kredi bulma ihtimali kalmayınca Nabucco genel bir "Orta Doğu'dan Avrupa'ya" gaz sevki projesi haline dönüşmüş, fakat bu büyüklükte bir boru hattını dolduracak doğal gazın temini sorunu günümüze kadar çözümsüz kalmıştır. Türkiye'nin ITGI (Italy-Turkey-Greece Interconnector) hattını tercih etmesi karşısında, Azerbaycan'dan 10 MMk gaz ithalatı anlaşmasının da Nabucco projesine katkıda bulunamayacağı anlaşıyor.

RAMAZAN
ERZAK
PAKETLERİNİ
KENDİ ELİNİZLE
SEÇİN!

Migros Toptan'ın özel fiyatlarıyla Ramazan erzak paketleri! Şirketinizin bütçesine ya da isteğinize göre hazırlatabileceğiniz Ramazan erzak paketleri Migros Toptan'da.

M
MİGROS
TOPTAN

0 262 648 71 01 (9 Hat)
marmaratoptan@migros.com.tr
www.migrostopan.com

Kürt Sorunu ÖNCE TANIMDA, SONRA ÇÖZÜMDE UZLAŞI

M. Tınaz Titiz

Beyaz Nokta Gelişim Vakfı Başkanı

Bir sorunun çözümünde uzlaş sağlanabilmesi her zaman mümkün olmayabilir; bu anlaşılabilir bir durumdur. Uzlaşmayan kesimler arasındaki amaç farklılıkları kadar, benzer amaçların gerçekleştirilmesinde kullanılabilecek yol, yöntem farklılıkları da çözüm uzlaşmazlığı yaratabilir.

Ama eğer sorunun tanımında uzlaş yoksa -benzer amaçlara ve çözüm yöntemlerine sahip kesimler arasında dahi- çözüm asla mümkün olmayabilir.¹

Buna göre, kamuoyunda Kürt Sorunu olarak adlandırılan sorunlar kümesine katkıda bulunmak isteyebilecek birey ve kurumların hedeflerinin, sorunların anlaşılabilirliğinin artırmak olması ve ardından da tanımlarda uzlaş sağlanması, doğru bir yaklaşım gibi görünüyor. Bu aşama atlanarak iyi anlaşılıp tanımlanmamış sorunların çözülmeye çalışılması ise toplumsal enerjinin heba edilmesi kadar, ayrışmalara da neden olmaktadır.

Anahtar kavram: Etkileşim!

Özellikle çok paydaşlı sorunlarda, çözümler çevresinde uzlaş sağlamak bir yana, tarafların daha da keskinleşmelerinin temelinde etkileşim eksiği, bir diğer deyişle herkesin kendi düşüncelerine sıkı sıkıya bağlılığı sonucu olan kapalılık yatıyor.

Bu noktadan hareketle eğer etkileşim ve tanım uzlaşısı sağlanabilirse, çözüm uzlaşıları için de yapıcı bir ortam doğması beklenir. Bunun için de paydaşları belirli bir görüş çevresinde toplamaya çalışmak yerine, birbirlerinin düşüncelerinden daha çok etkilenebilecekleri bir süreç için aralarında “etkileşim kanalları” oluşturmak, yakınsayıcı bir ilişki formatı olarak beliriyor.

Buradaki kritik kavram olan “etkileşim”in özünde, fikir sahiplenme sendromu olarak adlandırılacak bir olgu yatıyor. Bir fikrin savunulmaya başlanıp, kısa bir süre içinde o fikirle ilintili savların da katılarak bir düşünce kimliği oluşturulup sahiplenilmesi, bunun da kimlik arayışları ile birleşerek kamplaşmış toplum kesimleri yaratabildiği –içinde yaşadığımız- bir durumdur.

Paydaşları belirli bir görüş çevresinde toplamaya çalışmak yerine, birbirlerinin düşüncelerinden daha çok etkilenebilecekleri bir süreç için aralarında “etkileşim kanalları” oluşturmak, yakınsayıcı bir ilişki formatı olarak beliriyor.

Fikir sahiplenme ve kimlik pekiştirme birbiriyle etkileşerek, toplumsal sorunların çözülmek bir yana anlaşılmasını bile güçleştiren bir olgu olarak karşımıza çıkıyor. Bu karmaşa içinde sorun(lar)ın ne olduğunun anlaşılması, çözüm ipuçlarının aranması gibi akıl yöntemlerinin bir yana bırakılması, her kesimin, sahiplenme yoluyla oluşturduğu kimliğini korumaya çalışması, bu yolda en etkili gördüğü yollara başvurmaya kaçınılmaz oluyor.

Bir etkileşim yöntemi: Soru Konferansı®

Yargılar yerine sorular’ın ağırlıklı olduğu ilişki ortamları fikir sahiplenme sendromu’nu minimize edebilir. Çatışma çözme yöntemleri incelendiğinde hemen hepsinin “yargılardan uzaklaştırıcı” formatlar içerdiği görülür.

Sorunları sorulara çevirerek anlaşılabilirliklerini artırıp, çözüm arayışlarını da bu anlaşılabilirlik üzerine oturtmak Soru Konferansı yönteminin ana fikrini oluşturuyor. Metodun kritik özelliği ise, sorulacak soruların “doğru sorular” olmasıdır. Yani tekil (singular), belirli (definite) ve net (clear)!

Sorunları sorulara çevirerek anlaşılabilirliklerini artırıp, çözüm arayışlarını da bu anlaşılabilirlik üzerine oturtmak Soru Konferansı®² yönteminin ana fikrini oluşturuyor. Metodun kritik özelliği ise, sorulacak soruların “doğru sorular”³ olmasıdır. Yani tekil (singular), belirli (definite) ve net (clear)! Genelde çeşitli toplum kesimleri arasında bir toplumsal barış ortamı oluşturmak, özelde ise yine bu genel vizyon doğrultusunda, Kürt Sorunu içinde sayılabilecek konular için, “yapıcı etki grubu” olabilmek beklentisiyle, birisi 10 Şubat 2010, diğeri 20 Mart’ta iki ortak akıl çalışması (Soru Konferansı®) yapıldı ve her iki çalışmaya da, toplumda kanaat önderi olarak nitelenenlerden 40 civarında kişi katıldı.

Kuşkusuz, çalışmalara katılan kişiler yerine farklı kişiler ile yapılabilecek çalışmalarda, daha değişik görüşler ortaya çıkabilirdi. Bununla beraber, vurgulanması gereken önemli nokta, farklı –hatta aykırı- düşüncedeki kişilerin,⁴ yapıcı bir tutum içinde uzlaş yolları arayabilmelerinin sağlanmış olmasıdır.⁵

Kuşkusuz bunda katılımcıların kişilikleri rol oynamış ise de, kullanılan ortak akıl metodolojisinin de payı olmuştur. Çalışmalar, Kürt Sorunu ya da başka bir çatışma konusunda uygun uzlaş yöntemleri kullanıldığında pekala ortam iyileştirici görüşlere varılabileceğini göstermektedir.

² <http://www.tinaztitiz.com/yazi.php?id=1103>

³ http://www.tinaztitiz.com/dosyalar/SMUH_Profesyonel_Hizmetleri/dogru_sorular.ppt

⁴ Katılımcılar, Kürt sorunu konusundaki paydaşları oldukça iyi temsil eden kanaat önderleri ise de, isimlerinin açıklanması konusunda izinleri alınmamış olduğu için belirtilmiyor.

⁵ Anılan Soru Konferansları sonunda oluşturulan bir mektup, çalışmalarda öne çıkan uzlaşıları özetlemektedir. Bkz. http://www.beyaznokta.org.tr/cms/images/201007181205_KamuoyuMektubu.doc

Çalışma bulguları içinde aşağıdaki birkaç nokta, Kürt Sorunu’nun çerçevesinin nasıl anlaşılabilirliği üzerinde bir uzlaşının oluşabileceğini ve bu uzlaşının artikülasyon araçlarının neler olabileceğini gösterir niteliktedir:

Soru: Her sorun aslında bir dizi “istenen” ve “istenmeyen” şeklinde tanımlanabilir. Buna göre, tüm katılımcıların üzerinde uzlaşabilecekleri, yine Kürt Sorunu bağlamında en önemli istenen / istenmeyenler sizce nelerdir?

Uzlaşılmış cevap: Katılımcılarca üretilen 144 cevap içinden uzlaşıyla oluşturulan ve sorun’ların çerçevesini tanımlayan ifadeler şunlar olmuştur:

- Modern, demokratik standartlara dayalı -yeni bir anayasa da dahil- toplumsal bir sözleşme,
- Şiddetin, siyaset aracı olarak kullanılmaması,
- Kürt dilinin öğrenilmesi, eğitimde kullanılması, geliştirilmesinin, yurttaşların hakkı ve devletin görevi olması,
- Genel siyasi af,
- Yönetimde yerindenlik ilkesinin benimsenmesi,
- Demokratik açılım girişimlerinin, ihtiyaca cevap verecek şekilde yeniden düzenlenip, desteklenmesi.

Kuşkusuz bu ifadelerin her birinin içinden radikal söylemler üretmek mümkündür. Genel siyasi af kapsamına Öcalan’ın da katılacağı, şiddetin siyaset aracı olarak kullanılmaması’ndan TSK’nın da silah bırakması, yerindenlik (adem-i merkeziyet) ‘ten federasyon istemi gibi türetmeler yapmak mümkündür. Ama Chattam House kuralları⁶ içinde her türlü uç fikrin dile getirilebildiği ortamdaki fikirlerin çok büyük çoğunluğu, bu tür radikal türevlerden uzak olmuştur.

Soru: Kürt sorununun çözümü için acilen yapılması ve yapılmaması gerekenler nelerdir?

Uzlaşılmış cevap: Çalışma gruplarının ayrı ayrı verdikleri cevaplardan konsolide edilen bileşik yanıt şöyledir:

- Çocukların siyasette kullanılmaması ve çocuklara ilişkin

6 Chatham House kuralı: “Katılımcılar, ait olabilecekleri kuruluşların temsilcisi olarak değil şahısları adına ve dolayısıyla kurumlarını ilzam etmeden, onların görüş veya prestijlerini zedeleme riski hissetmeksizin özgürce konuşacaklardır. Dile getirilen görüşlerin, katılımcılarca kısmen de olsa kamuoyu ile paylaşılması durumunda, dile getirilen görüş sahip(ler)inin isimlerinin açıklanmaması konusunda tüm katılımcıların bir etik güvence verdikleri kabul edilmektedir.”

¹ http://www.tinaztitiz.com/dosyalar/SMUH_Profesyonel_Hizmetleri/dogru_sorular.ppt

- davaların çocuk mahkemelerinde görülmesi,
- Bölgedeki yerel yöneticileri ve sivil toplum önderlerine yönelik hukuki uygulamalarda daha özenli, rencide etmeyen, adil ve hızlı çalışan bir anlayışın egemen kılınması,
- Kürt sorununun çözümünde seçilmiş temsilcileri, seçilmişliklerinden doğan sorumluluklarını tam olarak üstlenmeleri, başkalarına devretmemeleri,
- Parmakların tetikten çekilmesi,
- Demokratik açılıma engel oluşturan ve şiddet içeren dil, tutum ve davranışlardan sakınılması
- Genel bir siyasi af ilanı,
- Değiştirilmiş yer isimlerinin iadesi.

Bu yanıtlardan da görülen, -radikal türetmeler yapılmazsa- bir önceki soruya verilen yanıtta ki olumlu eğilimdir.

Soru: Kürt halkının sahip olması gereken hakları nelerdir, nasıl gerçekleştirilebilir?

Uzlaşmış cevap:

- Anayasal güvenceye kavuşturulmuş eşit yurttaşlık,
- Kendi kimliği ile yerel ve kamusal yönetime katılma,
- “Kürt dilinin öğrenilmesi, eğitimde kullanılması, geliştirilmesinin, yurttaşların hakkı ve devletin görevi olarak benimsenmesi” bağlamında:
 - Anadilde her düzeyde, eğitim ve öğretim herkesin yurttaşlık bağından kaynaklanan hakkıdır.
 - Resmi dil Türkçe’dir. Devlet Türkçe öğretmek için her türlü tedbiri alır. Türkçe bilmemenin mağduriyete yol açmaması için yasal düzenlemeler yapar.
- Siyasi temsil önündeki engellerin kaldırılması, temsilde adaletin sağlanması için başta seçim barajı olmak üzere, seçim ve siyasi partiler yasasının demokratikleşmesi,
- Tüm yerleşim birim ve coğrafi yer adlarının iade edilmesi.

Soru: “Anayasal güvenceye kavuşturulmuş eşit yurttaşlık” ve bunu da içeren “Modern, demokratik standartlara dayalı -yeni bir anayasa da dahil- toplumsal bir sözleşme” uzlaşmış önerilerinin, Kürt sorunu bağlamında yeterince anlaşılabilir olabilmesi için gereken çerçeve çizgileri nelerdir?

Uzlaşmış cevap:

- AB normlarıyla uyumlu,
- Kimlikler ve farklılıklar arası eşitliği sağlayıcı,
- Anadilde eğitim yasağını kaldırıcı,
- Yerinden yönetim yetkilerinin, gelişen ihtiyaçlara göre düzenlenmesi imkanlarını ortaya çıkarıcı

- Anayasal vatandaşlık. Buradaki anayasal vatandaşlık kavramının çerçevesi için, birey hakları açısından:
- Herkesin kimliğini, inancını, fikrini vb. kendisinin seçebilmesi, bırakabilmesi, vazgeçebilmesi, reddedebilmesi,
- Seçtiği kimliği, yaşayabilmesi, ifade edebilmesi,
- Seçtiği kimlik üzerinde tehdit hissetmemesi,
- Seçtiği kimliğin diğer kimlikler üzerinde üstünlük oluşturduğu algısına yol açmaması.

Ve iki Soru Konferansı’nda sorulan, bir bölümü Düzenleme Kurulu, bir bölümü ise katılımcıların ortak akıllarınca belirlenen toplam 11 soru içinden, katılımcıların üzerinde uzlaştığı çok değerli bir diğer soru ve cevabı:

Soru: Kürt sorununun çözümünde ortak paydalarda buluşmayı kolaylaştırıcı yeni bir dile ihtiyaç var mıdır, nasıldır?

Uzlaşmış cevap:

- Nefret ve küçümseme dilinin, tehdit, şiddet, cebir ve dayatma vurgusu taşıyan, karşılıklı olarak hassasiyet yaratan isim, sıfat ve kavramların kullanımına dayalı üslubun terk edilmesi,
- Köklü bir zihniyet değişimiyle barışın dilinin egemen kılınması,
- Bu yeni dilin medyada ve hayatın her alanında yaygınlaştırılması. Özellikle bu soruya verilen yanıtlar, özlenen barış ortamının sağlanması açısından kullanılan –ve pek de dikkat edilmeden kullanılan- dilin ne ölçüde etkili olduğunu gösteriyor.

Sivil toplum nasıl müdahil olmalı?

Yukarıda verilen ortak akılla sorun çözme yaklaşımı örneği, toplumumuzun sivil kesiminin, uygun metotlar kullanıldığında pekala sorun çözümü süreçlerinde başarılı yollar bulabileceğini gösteriyor.

Ortak akıl, onu üretme sürecine katılacak olanların, doğrular-iyiler-güzeller alanlarındaki yargılarını askıya alarak etkileşmeye tam açıklık durumlarını ifade eder. Sivil toplum ancak böylece tanımlanan bir “askıdaki yargılar” ortamında azami katkırı sağlayabilir.

Peki, toplumun devlet kesiminin, elinde bulundurduğu erkler nedeniyle doğal olarak kendi inisiyatif alanı olarak gördüğü toplum sorun alanlarına, “siz söyleyin aklımıza yatarsa yaparız”ın ötesinde bir sivil katkı nasıl mümkün olabilir? Cevaplanması gereken soru budur.

Soru’nun cevabı, ortak akıl deyiminin ne demek olduğunu iyi anlaşılmasında yatıyor. Eğer demokrasi tam olarak ortak akıl yoluyla yönetim demekse, giderek içi boşalmakta bulunan ortak akıl deyiminin, bir konuya taraf olanların fikirlerinin -onaylatma amaçlı- sorulması ve sonra da ewelce verilmiş bir kararın uygulanması demek olmadığını fark edilmesi gerekiyor.

Ortak akıl, onu üretme sürecine katılacak olanların, doğrular-iyiler-güzeller⁷ alanlarındaki yargılarını askıya alarak etkileşmeye tam açıklık durumlarını ifade eder. Bir başka deyimle, doğru-iyi-güzel yargılarını askıya almamış, başkalarının fikirlerini sadece dinlemiş olmak amacıyla alan yaklaşım demokrasi değildir ve bu nedenle de demokrasinin yüksek sorun çözme kabiliyeti bu durumlarda söz konusu değildir.

Dahası, böylesi bir demokrasi anlayışı sadece ortak aklın gücünden mahrum kalmakla sonlanmaz; üstüne üstlük, kendi doğru-iyi-güzel yargılarını toplum bütününe dayatmak isteyebilecek her türlü (etnik, dini, siyasal, ideolojik) gruplara da büyük bir özgürlük sağlamış olur. İleri demokrasilerin, çeşitli doğru-iyi-güzel yargılar (ideolojiler) karşısında kör-sağır-dinsiz duruşlarının nedeni, etkileşimin büyük gücünden yararlanabilmek ve topluma büyük bir özgürlük sunabilmek içindir.

Buna göre, sivil toplum ancak böylece tanımlanan bir “askıdaki yargılar” ortamında azami katkırı sağlayabilir. İdeoloji sahibi devlet halinde ise sivil toplumun katkıları ancak, bir yandan devleti ideolojiler karşısında yansız kalmaya yöneltmeye çalışarak, bir yandan da Kürt sorunu gibi özel projelerde ortak akıl örnekleri oluşturup, bu örnekleri de etkinleri etkileyip etkileşim kanalları tesis ederek mümkün olabilir.

Kuşkusuz her iki yol için de, sivil toplum kuruluşları arasında amaç benzerlikleri çevresinde ağlar oluşturmak düşünülmelidir. Gerek Kürt sorunu gerekse diğer toplum sorunları üzerinde

yapılabilecek çözümlerler, çok sayıda sorun’un, az sayıda sorun elementinden oluştuğunu, sorunların da kendi aralarında –aynen maddeler kimyasına benzer biçimde- bir Sorun Kimyasına⁸ sahip olduğunu gösteriyor.

İtaat ve biat kültürünün modernite ile karışması birey ve kurumları benimsedikleri ideolojiler karşısında “kuşkusuz” kılmaktadır. Toplumda son derece yaygın olan kuşkusuzluk (ezber) geleneğini sürdüren tüm nedenler üzerinde çalışılması, sivil topluma düşen önemli bir görevdir.

Sivil toplumun toplum sorunlarına müdahil olmasındaki nedenlerin yapısında tekrarlanan bir sorun elementi, kuşkusuzluk (Farsça Ezber) kavramıdır. İtaat ve biat kültürünün modernite ile karışması birey ve kurumları –bu bağlamda devlet kurumlarını da- benimsedikleri ideolojiler karşısında “kuşkusuz” kılmakta, bu nedenle de kendi doğru-iyi-güzel yargılarına dayalı ideolojisini toplumun bütününe benimsetmeyi⁹ bir misyon haline getirmektedir.

Bu nedenle, doğrudan ilgili gözükme de, toplumda son derece yaygın olan kuşkusuzluk geleneğini sürdüren tüm nedenler üzerinde çalışılması, sivil topluma düşen önemli bir görevdir.

Bu arada, yokuşta kamyonu takılan bisikletçilere dikkat!

Yokuşlarda kamyonu takılmak bisikletçilerin sıkça başvurduğu bir yöntemdir. Kamyon güçlü, bisikletçi sayısı az ise kamyon şoförü durumdan haberdar olmayabilir. Ama, teknik ömrünü doldurmuş, üzerine de taşıyabileceğinden çok daha fazla yüklenmiş kamyonu çok sayıda bisikletçi takıldığında olacak olan bellidir.

Kürt sorunu ya da toplumun doğal ek yerlerine ilişkin sorunlar, günümüz paradigmasına göre toplumlar arası istismar yarışının en bereketli alanlarıdır. Bu nedenle, bu olguyu, Kürt sorununu açıklamak için kullanmayı bir yana bırakıp, istismara açık alanlarımızı azaltmanın ve toplumumuzun en temel sorunu olan Sorun Çözme Kabiliyeti yetmezliğini önce anlayıp sonra gidermenin çarelerini aramalıyız.

⁷ Doğru ve yanlış ifadesi, artikülasyon aracı bilim olan akıl alanını; iyi ve kötüler, uygulama aracı inanç olan ahlak alanını; güzel çirkin ise uygulama aracı sanat olan estetik alanını tanımlamak amacıyla kullanıldı.

⁸ <http://www.tinaztitiz.com/yazi.php?id=237>

⁹ <http://www.tinaztitiz.com/yazi.php?id=703>

KÜRT MESELESİ VE UYUŞMAZLIK ÇÖZÜMÜ (CONFLICT RESOLUTION) YAKLAŞIMI

Doç. Dr. Nimet Beriker

Sabancı Üniversitesi Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü Programı

Kürt sorunu Türkiye'nin önünde çözüm bekleyen en acil meselesi. Bu sorun, uzun yıllar Türkiye'de güvenlik odaklı siyasetleri ve kurumları beslemiş, dolaylı veya doğrudan Türkiye'nin iç ve dış siyasetine ciddi kısıtlamalar getirmiştir. 90'lı yıllarda dünyanın soğuk savaş sonrası yakaladığı çok değerli küresel değişim rüzgârını yakalayamayan Türkiye, bugün pek çok açıdan bu açığın kapatıldığı, demokratikleşme ve küresel piyasalarla ilişkiler açısından kendini yeniden tanımladığı bir evreden geçiyor. Bu dönüşümün ileriye taşınması ve sürdürülebilir olması Kürt sorununun geleceği ile doğrudan ilişkili. Şöyle ki; Türkiye'nin hiçbir sorunu, Kürt sorunu

hariç, iç savaş tehdidi altında konuşulmamaktadır. Gerginliğin, kutuplaşmanın ve bezginliğin artarak yoğunlaşması dünyanın neresinde olursa olsun bir 'alarm' durumudur. Bu durum konuyla ilgili bütün taraflar arasında aynı derecede endişe verici bir tablo oluşturuyor. Zira şiddetin yönlendirdiği sosyal ortamlar yeni kadroları ve kuralları beraberinde getirir. Kürt meselesi, geldiği nokta itibari ile zamana duyarlı bir konudur ve bütün paydaşlar açısından 'günlük', 'normal' siyaset yapma biçiminden farklı bir siyaset yapma örgütlenmesini şart koşmaktadır.

Türkiye'de son dönemlerde sivil toplum kuruluşlarının Kürt meselesinin çözümüne yönelik değişik platformlarda iradelerini ortaya koymaları içinde bulunduğumuz ortamın kırılğan yapısının farkındalığının da bir göstergesi. Bir akademik çalışma alanı olan uyuşmazlık analizi ve çözümü (Conflict resolution) yaklaşımının Kürt meselesine katkısı ne olabilir sorusu da bu bağlamda değerlendirilmesi gereken bir tartışma.

'Toplanmak' ve 'konuşmak' ile de diyalog içinde olmak ve soruna yapıcı katkıda bulunmak anlamına gelmez. Aksine doğru tasarlanmamış ve yönetilmemiş bir toplantı; çözüme olan inancı azaltabilir, güven ortamını zedeleyebilir.

Nasıl bir çalışma alanı?

Uyuşmazlık analizi ve çözümü sosyal çatışmaların süreç ve dinamiklerini inceleyen bir bilim dalı. Bu akademik çalışma alanı, bilgi üretme işlevinin yanı sıra, çatışmaların barışçıl çözümüne yönelik uygulama yöntemleri ile de ilgili. Dünyada pek çok çatışma sahasında uyuşmazlık çözümü çalışanları değişik kapasitelerde barış ve uzlaşma yolunda katkı verebiliyor. Türkiye'de son 10 senedir düzenli olarak çalışılmakta olan¹ uyuşmazlık çözümü alanının diğer siyasi yaklaşımlardan farkı, uyuşmazlık ortamına dinamik bir etkileşim 'süreci' olarak bakması, çatışma ve çözümü konularını zaman boyutunu ve davranışsal öğeleri dikkate alarak incelemesidir. Bir

ikinci fark ise, uyuşmazlık çözümü yaklaşımının, çözüm odaklı 'müdahil' olma yöntemlerini araştırmasıdır.² Müdahil olma durumunu açacak olursak, örneğin Kürt sorunu ile ilgili bütün barışçıl etkinlikler (bu yazıyı yazma eylemi de dahil), bu yaklaşıma göre, soruna müdahil olma eylemidir. Dolayısıyla, sorunla ilgili atılacak her adım -demec, toplantı, konferans, yazı, görüş, sanat etkinliği, arabululuculuk vs.- çözüm ortamını olumlu mu olumsuz mu etkileyeceği kaygısı taşınmalıdır. Müdahil olup olmama kararı, ne zaman hangi amaçla ve hangi araçla müdahil olunacağı soruları bu yaklaşımın 'etik' arka planıdır.

1 Türkiye'de uyuşmazlık çözümü alanı, kurumsallaşması ve katkıları için bkz. N. Beriker N. Beriker (der.) 'Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar', Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009. sayfa 189-195.

2 Kürt meselesinde Siyasi analiz ve uyuşmazlık çözümü yaklaşımı arasındaki fark için bkz. A. Betül Çelik 'Etnik Çatışmaların Çözümünde Siyaset Bilimi ve Uyuşmazlık Çözümü Yaklaşımları' N. Beriker (der.) Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009. sayfa 163-188.

Toplantılarda amaç karşılıklı güvenin ve iletişim becerilerinin azaldığı ortamlarda özel tasarlanmış etkileşim platformları oluşturmak ve bu toplantılarda oluşan olumlu unsurları siyasi süreçlere aktarabilmektir.

Uyuşmazlık Çözümü ve Kürt Sorunu

Dünyada 1960' lardan beri çalışılan Uyuşmazlık çözümü dalı, bugünkü birikiminden yola çıkarak karar vericilere ve tüm paydaşlara sosyal çatışma ve çözümü ile ilgili uygulamada kullanabilecekleri değerlendirme listeleri (check list) sunabilmekte. Bunlar arasında çatışmanın evreleri, bu evrelerde kişi, grup ve toplumlarda meydana gelen psikolojik değişiklikler, genel sosyal bağlamın süreçlere etkisi, hatırlama ve unutma, müzakere, kamu diplomasisi, barışçıl girişimler ve yöntemleri toplum, grup ve birey düzeylerinde analitik olarak ele alınabiliyor. Kürt meselesi bağlamında karar vericiler açısından değerlendirme listesi olabilecek bu tür çalışmaya bir örnek olarak AKP hükümetinin Kürt açılımı kararı aldıktan sonra, Aralık 2009 da yayımlanmış 'Açılımda Yanıtlanacak 45 soru' başlıklı makale verilebilir. Bu yazıdaki soruların birkaçını değerlendirme listesi örneğini somutlaştırmak adına burada tekrar etmekte fayda var.³

Sosyal, toplumsal düzey

1. (Açılım sürecinde) Değişken koşulları, dinamik ortamı değerlendirmek ve yönlendirmek üzere ön hazırlıklar mevcut mu? Siyasi iç koşullar bu açılımı destekleyecek yönde mi?
2. Takvim gerekiyor mu? Ucu açık bir süreç mi? Taraflar bu konuda hemfikir mi?
3. Bu yönde kamuoyu desteği mevcut mu? Kamu oyunda baskın eğilimler neler? Bu eğilimleri ifade etmek için kullandıkları dil ve araçlar nedir?
4. Bu sürece doğrudan veya dolaylı müdahil olan üçüncü taraflar, araçlar (yerel, bölgesel, uluslar arası) kimler?
5. Bu süreç yürümezse tarafların ellerindeki en iyi alternatif oyun planı nedir? Bu alternatifin maliyeti nedir?

3 Bütün liste için, N. Beriker 'Açılımda Yanıtlanacak 45 Soru' Radikal, 04712/2009 <http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=RadikalHaberDetay&Date=4.12.2009&ArticleID=967398>

Grup ve örgüt düzeyi

6. Taraflar kendi içlerindeki radikal gruplarla nasıl bir ilişki yöntemini benimseyecekler? Bu kesimleri kazanmak için ne yapılabilir? Hangi uçlar uç olarak kalabilir?
7. Süreci baltalama girişiminde bulunacak kesimler kimler? Hangi istenmeyen olaylar öngörülebilir bunlarla ilgili ne tür önlemler alınmalı?
8. Bilgi kirliliği ve çarpıtılması durumunda devreye sokulacak mekanizmalar neler?
- Bireysel boyut
9. Bu açılımın psikolojik alt yapısı nasıl oluşturulacak? Bireyleri esas alan adımlar ne olacak?
10. Bireylerin barış ve uzlaşma konularında zaten var olan, henüz yitirilmemiş ortak değerleri, kültürleri neler?
11. Bireyler acılarını, hayal kırıklıklarını, nasıl, nerede, hangi araçlarla, kime ifade edecekler?

Strateji geliştirme ve bilgi paylaşımı

Uyuşmazlık analizi literatürü sosyal barış ve uzlaşma sürecini bütüncül olarak ele alır. Bu yaklaşımda sosyal barış toplumun her kesiminin kapasitesini kullandığı ortak bir toplumsal harekettir. Son dönem çalışmalar toplumun değişik kesimlerince gerçekleştirilen barışçıl girişimler arasındaki eşgüdüm, zamanlama ve ardışıklık konularının önemine dikkat çekmekte.⁴ Diamond ve McDonald (1993) uyuşmazlık çözümü eylemini dokuz sektöre dağıtmıştır. Bu kesimler:

- 1-Hükümet
- 2-Uyuşmazlık Çözümü Uzmanları
- 3-İş dünyası
- 4-Vatandaş (Yerel liderleri, STK lar)
- 5-Araştırma ve eğitim
- 6- Eylemcilik (aktivizm)
- 7-İnanç odaklı girişimler
- 8-Finansal destek kaynakları
- 9-Kamuoyu, medya

olarak özetlenmektedir. Bu listeye sanat, spor ve bilişim dünyasını da ekleyebiliriz. Türkiye'de yukarıda adı geçen çoğu sektör Kürt meselesinin çözümü doğrultusunda bir hareketlilik içinde. Stratejik açıdan hangi kesimin ne tür girişimlerde bulunabileceği bu girişimlerin nasıl çeşitlendirilebileceği, bunlar arasında eşgüdüm, zamanlama ve ardışıklık anlayışının nasıl sağlanacağı konuları uyuşmazlık çözümü çalışma sahasının ilgi alanı içindedir.

4 Susan Allen Nan 'Shifting from Coherent toward Holistic Peace Process' D. J Sandole. Sean Bryne, Ingrid Sandole - Staroste, Jessica Senehi (der.) Handbook of Conflict Analysis and Resolution. NY: Roudledge, 2009 sayfa 383-395.

Kolaylaştırıcı hizmetleri ve sorun çözme atölyeleri

Son zamanlarda Kürt sorunun çözümü için dile getirilen ‘diyalog’ çağrıları bu kavramı yakından incelememizi gerektirebilir. Diyalog en basit tanımı ile karşılıklı saygı çerçevesinde bilgi alış veriş, farklılıkların berraklaştırılması ve ortak anlamların ve değer demetlerinin yaratılması olarak özetlenebilir. Son dönemde sivil toplum ve hükümet kanadından sıkça yapılan toplantıların ve toplantı çağrılarının çok kıymetli olduğu muhakkak. Ancak ‘toplanmak’ ve ‘konuşmak’ ile de diyalog içinde olmak ve soruna yapıcı katkıda bulunmak anlamına gelmez. Aksine doğru tasarlanmamış ve yönetilmemiş bir toplantı çözüme olan inancı azaltabilir, güven ortamını zedeleyebilir.⁵ Bilimsel açıdan bu konu ‘Temas Kuramı’ (Contact Theory) ile açıklanmaktadır.⁶

Uyuşmazlık çözümü yaklaşımı, etkin bir diyalog için toplantının amacını içeriğini, yapıma biçimini, kolaylaştırıcının rolünü göz önüne alıp sonuç odaklı toplantı seçenekleri sunulabilmekte. Dünyada uyuşmazlık çözümü uzmanları, temas kuramından yola çıkarak, kontrollü iletişim, sorun çözme atölyeleri, etkileşimli sorun çözme, üçüncü taraf danışmanlığı gibi isimler altında Kıbrıs, Sri Lanka, Kuzey İrlanda, Endonezya, İsrail Filistin ve Afrika Boynuzu’nda bu yöntemleri uygulamıştır. Bu toplantılarda amaç karşılıklı güvenin ve iletişim becerilerinin azaldığı ortamlarda özel tasarlanmış etkileşim platformları oluşturmak ve bu toplantılarda oluşan olumlu unsurları siyasi süreçlere aktarabilmektir. Türkiye’de şu sıralar Kürt sorununun her boyutunun aynı zamanda konuşulduğu bir dönemden geçmekteyiz. Önümüzdeki günlerde daha odaklanmış etkileşim süreçlerinin tasarlanması olumlu bir adım olabilir. Bu toplantıların olası temaları aşağıdadır:

- Bireysel hikayeleri paylaşma grupları
- Önyargılarla baş etme ve algı çalışma grupları
- Ortak proje üretme grupları
- Adalet ve haklar grupları
- Siyasi seçenekler grupları
- Uyuşmazlığın çözümü grupları
- Kültür ve gelenek grupları

5 Televizyon tartışma programlarının büyük bir kısmı ve buralardaki moderatörlük örnekleri gibi

6 Temas kuramı ve paralel diplomasi ve sorun çözme çalışmaları için bkz. Esra Çuhadar Gürkyanak Çatışma Ortamlarında Üçüncü Tarafların Uzlaştırma Amaçlı Müdahaleleri: Paralel Diplomasiye Eleştirel Bakış’ N. Beriker (der.) Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009. sayfa 131-161.

- Yıldırma ve gözdağına karşı çalışma ve eğitim grupları
- Güven arttırıcı önlemler grupları
- Kritik ve yaratıcı düşünme grupları
- Kapasite geliştirme grupları

Araştırma ve bilgi üretimi

Güvenilir özgün bilgi üretimi her alanda olduğu gibi bu alanda da en kıymetli güç kaynağı. Türkiye’de bu konuda oldukça hareketli bir akademik ortamdan bahsedebiliriz. Uyuşmazlık Çözümü alanında Sabancı Üniversitesi Türkiye’nin ilk ve tek lisansüstü programını açmış, Koç, Bilkent Üniversitelerinde uyuşmazlık çözümü ve çatışma çalışmaları konularında aktif araştırma yapan uzman kadrolarını kurmuştur. Bu üç araştırma kurumu önümüzdeki sene uyuşmazlık analizi konusunun uluslararası en prestijli bilimsel konferansı olan ‘International Association for Conflict Management’ konferansını İstanbul’da organize etmek üzere ortak çalışmalarını sürdürmektedirler. Hali hazırda uyuşmazlık çözümü konusunda yüksek lisans derecesini Türkiye’de almış, şu anda yurt dışında doktora yapan, onlarca Türk ve yabancı öğrenci olduğunu da belirtmekte fayda var. Bilgi birikimine gelince, Kürt meselesi özelinde kullanılabilecek sayısız tipoloji ve sınıflandırma şeması sunmaktadır. Örneğin Lederach’ın Barış çalışmalarında aktörler etkinlikleri tipolojisi halk kademesinde, orta kademedede ve yönetici elit seviyelerinde ele alınabilecek etkinlikleri sıralamaktadır. Ayşe Betül Çelik bu çerçeveyi Kürt meselesi özelinde değerlendirmiş ve öneriler sunmuştur.⁷ Aynı yazarın Kürt meselesini göçle ilişkisi, Avrupa birliği süreci ve Kürt meselesi olası uluslararası gelişmeler ve kürt meselesi konularında da yazıları değerli katkılardır.⁸ Bir

7 Kürt meselesinde Siyasi analiz ve uyuşmazlık çözümü yaklaşımı arasındaki fark için bkz A. Betül Çelik ‘Etnik Çatışmaların Çözümünde Siyaset Bilimi ve Uyuşmazlık Çözümü Yaklaşımları’ N. Beriker (der.) Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009. sayfa 163-188.

8 Andrew, Blum and Çelik, Ayşe Betül, “Track II interventions and the Kurdish Question in Turkey: an analysis using a theories of change approach”, The International Journal of Peace Studies, Vol.Vol. 12, No.2, December 2007, 51-81 Çelik, Ayşe Betül and Blum, Andy, “Future uncertain: using scenarios to understand Turkey’s geopolitical environment and its impact on the Kurdish question”, Ethnopolitics, Vol.6, No.4, November 2007, 569-583 Çelik, Ayşe Betül and Rumelili, Bahar, “Necessary but not sufficient: the role of the EU in resolving Turkey’s Kurdish question and the Greek–Turkish conflicts.”, European Foreign Affairs Review, Vol.11, No.2, June 2006, 203-222 Çelik, Ayşe Betül, “Transnationalization of human rights norms and its impact on internally displaced Kurds”, Human Rights Quarterly, Vol.27, No.3, August 2005, 969-997 (SSCI) Çelik, Ayşe Betül, “I miss my village” forced Kurdish migrants in Istanbul and their representation in associations”, New Perspectives on Turkey, Vol.32, April 2005, 137

başka güncel araştırma Doğu ve Güney Doğu bölgelerine özgü arabuluculuk sistemlerini ve süreçlerini incelemiş buradaki özgün sulh yapma tekniklerini Türkiye’nin batı bölgeleri ile karşılaştırmıştır. Aynı çalışma, inanç odaklı ve kontrat esaslı arabuluculuk teknikleri arasındaki farkları da incelemiştir.⁹ Tozlanmış olmakla birlikte Kürt meselesinin taraflarını sorunlarını ve barış olasılıkları inceleyen 1997 de yapılan bir araştırma bu meselenin, iç siyasette, partiler üstü bir konuma taşınmadığı görüşü ve çatışmanın karmaşık yapısının betimlenme biçimi ile halen pek çok açıdan geçerliğini korumaktadır.¹⁰ Burada sayamadığımız daha birçok uluslararası bilimsel araştırma olduğu muhakkak. Doğru uygulama ancak doğru kavramsallaştırma ile gerçekleştirilebilir anlayışından yola çıkarak bu bilgilerin sorunun anlaşılması ve çözümü doğrultusunda belki de en değerli kaynaklar olduğu görüşünü tekrar etmekte bir sakınca olmadığı kanısındayım.

Uyuşmazlık Çözümü Eğitimleri

Uyuşmazlık analizi ve çözümü eğitimleri çatışan tarafların anlaşmazlıklarını çözümlemelerini desteklemek amacı ile sunulan, kolaylaştırıcılık, müzakere, arabuluculuk, sorun çözme gibi becerilerinin geliştirilmesi etkinlikleridir. En temel barışçıl müdahil olma biçimidir. Çatışan tarafları eğitmenin çatışmanın gerçekleştiği sosyal ve siyasal sisteme etkisi vardır. Uyuşmazlık çözümü eğitimleri aynı zamanda kapasite geliştirme ve güç aktarımı projeleridir. Bireyleri ve grupları güçlendirir onların çatışma çözümü doğrultusunda yapıcı tutum ve eylem içinde olmalarını sağlar. Ortak eğitimden geçen taraflar kendilerine ait ortak bir ‘üçüncü dil’ oluştururlar ve bu dil diyalog sürecinin çok daha yapıcı ve etkin olmasını sağlar. Eğitimler kutuplaşmanın ve gerginliğin fazla olduğu ortamlarda ılımlı kalabilmeyi başarabilmiş gruba destek verir. Bu yaklaşımda eğiticileri eğitmek, farklı duruşları olan tarafları bir arada eğitmek, problem çözme atölyelerinden önce eğitim vermek gibi değişik stratejiler benimsenebilir.

Çatışma ve Uzlaşma Sistemleri Tasarımı

Çatışma ve Uzlaşma Sistemleri Tasarımı yukarıda bahsi geçen bütün etkinliklerin hazırlık safhasıdır, paydaşların bütün resmi görebilmeleri açısından önemli bir ilk alıştırma. Bu yaklaşımda hem makro iç ve dış siyasi süreçlerin analizi

9 James Jr. Wall, Beriker, Nimet, Wu Yu-Hsien (baskıda) “Turkish Community Mediation”, Journal of Applied Social Psychology,

10 Beriker N: (1997) “The Kurdish Conflict in Turkey: Issues, Parties and Prospects, Security Dialogue, 28 (4): 439-452.

Uyuşmazlık çözümü eğitiminden geçen taraflar kendilerine ait ortak bir ‘üçüncü dil’ oluştururlar ve bu dil diyalog sürecinin çok daha yapıcı ve etkin olmasını sağlar. Eğitimler kutuplaşmanın ve gerginliğin fazla olduğu ortamlarda ılımlı kalabilmeyi başarabilmiş gruba destek verir.

yapılır, hem de küçük grup etkileşim modelleri tasarlanır. Çatışma sisteminin incelenmesinde paydaşların kim olduğu, sorunların, amaçların ihtiyaçların ve endişelerin neler olduğu, uzlaşma kapasitelerinin ve olumsuzlukların hangi noktalarda odaklandığı ortaklık merkezlerinin belirlenmesi tasarım sürecinin belkemiğini oluşturur. Benzer şekilde çözümle ilgili yukarıda bahsi geçen sektörler arasındaki görevlerin neler olabileceği, buradaki paydaşların kim olduğu, sürece nasıl katılacakları etkileşim süreçlerinin nasıl çalışabileceği, bir “çatışma ve çözümü süreç tasarımı”nı gerektirebilir. Son olarak, mikro düzeyde konuşma gruplarının hangi amaç doğrultusunda ne tür bir üçüncü taraf eşliğinde örgütleneceği de küçük grup etkileşim ve iletişim tasarımı ile ilgili bir konulardır. Grup çalışmalarında tasarım ile ilgili en önemli konular içerik ve iletişim kuralları, katılımcılar, zamanlama ve toplantının süresi, üçüncü şahıslar (moderatör, arabulucu, kolaylaştırıcı), rolleri yetkinlikleri, ve toplantının gündemidir.

Bitirirken

Kürt meselesi Türkiye’nin acilen çözüm bekleyen en önemli sorunudur. Bu denli uzamış, kemikleşmiş ve derinleşmiş sorunlarda, barış ve uzlaşma uzun, meşakkatli ve karmaşık bir sürece karşılık gelir. Bu gerçeğin farkında olmak ve bu olguyu kitlelerle paylaşmak barışa ve uzlaşmaya inananları moral açısından destekler. Bu süreç sadece resmi kanallar yoluyla değil topyekün toplumsal seferberlik anlayışı ile sürdürülebilir. Bundan belki daha da önemlisi, insan hayatının kutsal sayıldığı, uzlaşma ve barış kültürünün yükselen değer olarak benimsendiği zihniyet dönüşümünün gerçekleştirilmesidir. Kürt meselesinin barışçıl çözümü için amaç ve proje odaklı etkinliklerin eşgüdümlü olarak sürmesi elzemdir. Kürt meselesinin geldiği bugünkü ortamda kutuplaşmayı önlemek üzere yürütülecek projeler çözüm odaklı projelerden çok daha önem taşımaktadır. Türkiye’de bu süreçleri destekleyecek bilgi birikimi mevcuttur.

Fotoğraf: AA - Cem Özdel

KILIÇDAROĞLU VE CHP

Doç. Dr. Hasan Bülent Kahraman
Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Deniz Baykal'ın ayrıntıları henüz yeterince bilinmeyen ama talihsiz olduğu şüphe götürmez bir kaset skandalıyla CHP Genel Başkanlığından istifa etmesinin ardından yapılan kurultayda Kemal Kılıçdaroğlu bu makama seçildi. Kabul etmek gerekir ki, Kılıçdaroğlu'nun iş başına gelmesi uzun CHP tarihinde bir dönüm noktasıdır. Nitekim bu maksatla çeşitli benzetmeler yapıldı ve yeni başkanın seçilmesi 1972 yılında partiye daha önce büyük dinamizm getirmiş, daha sonra da büyük başarılar kazandıracak olan eski başbakanlardan Bülent Ecevit'in seçilmesiyle mukayese edildi. Bu pek o kadar doğru bir benzetme değildi ve bu benzetmenin içerdiği farklar partinin gerek bulunduğu yeri gerekse ona yüklenen anlamı ve misyonu tanımlamak bakımından önemlidir. Ama bu benzetme aynı zamanda CHP'nin neye ihtiyaç duyduğunu vurgulaması

bakımından da gizli anlamlar, özelemler barındırıyordu içinde. O nedenle Kılıçdaroğlu'nun CHP'de yapabileceklerini, yapması gerektiğini buradan başlayarak ve görevi devraldığı Baykal'ın liderliğindeki parti tarihine göz atarak irdeleyelim.

Ecevit'in mücadelesi ideolojikti

Ecevit, iş başına çok uzun bir mücadelenin sonunda gelmişti ve o çabası tümüyle ideolojik bir geçmişe dayanıyordu. Daha 1957 seçimlerinde milletvekili seçilmişti Ecevit ve içinde bulunduğu yeni kuşak sadece CHP'nin DP'ye karşı büyük ve demokratik bir mücadeleye girmekle yetinmemişti. Bu kuşak o çabanın ne anlama geldiğini ifade eden bir metin kaleme almış ve bunu yaşlı genel başkan İnönü'ye kabul ettirmişti. Söz konusu metin 1959 yılında Türkiye'nin demokratikleşme tarihindeki en önemli belgelerden birisi olan ve daha sonra

Kılıçdaroğlu'nun iş başına gelmesi CHP tarihinde bir dönüm noktasıdır. Yeni başkanın seçilmesi, Bülent Ecevit'in seçilmesiyle mukayese edildi. Bu doğru bir benzetme değildi. Ama bu benzetme gizli anlamlar, özelemler barındırıyordu.

1961 Anayasasının da belkemiğini meydana getirecek İlk Hedefler Beyannamesi'ydi. 1961 seçimleri sonrasında Ecevit Çalışma Bakanı olmuş, Türkiye'deki çalışma yaşamının dolayısıyla da sosyal yapının dönüşümünde çok etkili olan adımları bu makamdayken atmıştı. Nihayet 1965 seçimleri öncesinde tarihsel kimliği içinde siyasal hayatını sürdüren İsmet İnönü partinin 'ortanın solunda' olduğunu söylediğinde Ecevit büyük bir siyasal önsezi ve refleksle bu tanımlı sahiplenmiş, daha sonraki çabalarını bu yönde harcamıştı. Parti bu kavram etrafında bölünmüş, Ecevit içeride kalıp, üst üste seçim kaybeden partiyi hareketlendirmeye başlamıştı. Ortada çok önemli bir taban hareketi vardı. CHP geleneksel bürokratik ve militer parti olma niteliğini hızla terk ediyor, sınıfsal bir doku kazanıyor, bunu sağlamak için tümüyle ideolojik bir siyasal anlayışla bütünleşiyordu. O zamanın deyişiyle CHP 'devlet partisinden halk partisine' evriliyordu.

Bu o kadar böyleydi ki, CHP'nin neredeyse çok radikal, çok sert, çok şiddetli bir biçimde dönüştüğünü gösteren en önemli hamle 12 Mart 1971 tarihinde ordunun verdiği muhtıra ile kendisini gösterdi. Daima ordu ile çok yoğun bir ilişki içinde olmuş ve 1960 darbesinin neredeyse sahibi olarak görülmüş CHP'de bu defa Genel Sekreter Ecevit, ortadaki durumu kabullenemiyor, girişimin başında bulunduğu ortanın solu hareketine karşı verildiğini öne sürerek, askere destek olacağını açıklamış İnönü ile, kendi tabiriyle, ters düşüyordu. CHP böylelikle militer tarihiyle arasına da mesafe koyuyordu ve bu devlet partisi olmaktan çıktığının en önemli göstergesi olarak tarihe geçiyordu.

Böylesine sert bir siyasal hamlenin toplumsal ölçekte yaygın, geniş sonuçlarının olamaması mümkün değildi. Nihayet kısa bir süre sonra Ecevit önce İnönü'yü yenerek genel başkan seçildi, ardından da 1973 ve 1977 seçimlerinde CHP'ye tarihsel başarısını kazandırdı.

Kılıçdaroğlu ile gelen sıçrama

Bu tarihin Kılıçdaroğlu'nun CHP'de Genel Başkan seçilmesiyle uzaktan yakından bir ilgisi yoktur. Yeni Genel Başkan, Ecevit gibi bir siyasal geçmişten değil, bürokrasiden gelmektedir. Kendisine özgü bir kişiliğinin olduğu, çok olumlu niteliklere sahip bulunduğu, siyasal arenada sürdürdüğü ve 'dürüstlük' temeline oturan bir siyasetle kendisine kısa sürede bir şöhret kazandırdığı açıktır. Ne var ki, bu tarihin hiçbir noktasında ideolojik bir anlayış, arayış veya yönelim mevcut değildir. Belki yolsuzlukların üstüne gitmesi bu açıdan ele alınabilir ama bu nispeten zorlama bir değerlendirme olacaktır.

Buna karşılık Kılıçdaroğlu'nun seçilmesiyle birlikte CHP'de de, genel olarak Türk siyasetinde de, küçümsenmemesi gereken bir sıçrama kendisini göstermiş, yapılan kamuoyu yoklamaları CHP oylarında önemli bir artış olduğunu saptamıştır. O zaman bu sonucu üreten koşulların neler olduğunu düşünmek gerekir ki, bu irdeleme gerek CHP'nin yakın dönemini gerek Kılıçdaroğlu'nun konumunu gerekse ondan beklenenleri saptayabilmek bakımından önemlidir.

Sol olduğunu söyleyen CHP bütünüyle kentli üst orta sınıfların, iyi eğitilmişlerin, beyaz yakalıların, yaşlı seçmenlerin partisiydi. Solun içerdiği sınıfsallık kavramından tümüyle kopmuş ve bambaşka bir taban sahibi olmuştu.

Sol siyasetle ilgilenmeyen CHP

CHP'nin 12 Eylül asker darbesiyle kapatıldıktan sonra yeniden açılması ve bugüne ulaşması önemli bir tarihtir. Çünkü yeniden açılan CHP, bünyesinden ayrıldığı SHP'nin izlerini taşımaktaydı ve başlangıçta daha reel bir sol parti olabileceği izlenimini vermemektedir. Oysa parti yönetimi kısa bir süre sonra bunu 'anlamsız' bulmaya başlamıştı. Çünkü Uğur Mumcu'nun öldürülmesinin ardından toplum hızlı bir kutuplaşma eğilimi içine girmişti. Parti başkanı Baykal bu durumu görerek CHP'yi hızla laikçi bir çizgiye oturtmaya başladı. Parti, daha sol bir arayış bir tarafa, klasik CHP'nin 1930'lardaki sembolleri ve söylemiyle iç içe geçiyordu. Bu yaklaşım ordu ve bürokrasi kanatlarından da destek buluyordu. Nihayet bu gelişmeye bağlı olarak, tam tersi bir noktada duran, klasik Kemalist

çizginin dışında reel bir sosyal demokratik siyaseti savunan SHP kendisini lağvederek CHP'yle bütünleşti.

1992'de gerçekleşen bu bütünleşme sonrasında CHP bugüne kadar devam eden özel tarihini başlatmıştır. Yeni CHP'nin iki çok göze çarpan özelliği vardı. Öncelikle parti sol bir siyasetle hiçbir biçimde ilgilenmiyordu. Oysa aynı dönemde Türkiye bambaşka bir yörüngeye oturuyordu. Buna 'yeni Türkiye' demek yanlış olmaz. 1990'larda, Berlin Duvarı'nın yıkılmasından ve kimlik, fark, tanıma politikalarının doğmasından, küreselleşmenin siyaset üstündeki etkilerinin görülmesinden sonra Türkiye'de de bu yönde zorlamalar ortaya çıkmış ve siyaset bu kuldarda biçimlenmeye başlamıştı. Bu dönemin iki önemli siyaset kurucu ögesi vardı: Kürt sorunu ve laiklik sorunu. Kürt sorunu kendisini hızla artan PKK terörüyle gösteriyor, laiklik ise çok yaygın, çok karmaşık, çok katmanlı bir toplumsal olgu niteliği kazanıyordu.

Her iki gelişmenin de bir sonucu oldu: 1992 sonrasında Kürt-PKK sorunu militer metodlarla çözülmek istendi ve bu anlayış sağ-radikal partilerin yükselişine yol açtı. Laiklik sorunu ise 1994 yerel seçimlerinde siyasal İslamın iş başına gelmesiyle bütünleşti. Oysa aynı dönemde CHP bu iki siyasetin hiçbirine yanıt veremiyordu. Ne Türkiye'de ne de dünyada yaşanan gerçeği algılayabilen CHP bütün bunların dışında bambaşka bir politik gündemle ve öncelikle hareket ediyordu. Yaşadığı apolitik politikanın sonucu olarak 1999 seçimlerinde parlamento dışında kaldı.

Son derecede monolitik ve nüanslardan uzak, kitlelerden kopuk, reel bir sol/sosyal demokrat siyasetten uzak bu siyasal yapının sona ermesi üzerine Kılıçdaroğlu'nun partisine konjonktürel bir sıçrama yaptıracakları kesindir.

Bu son derecede önemli bir sonuçtu. Çünkü hem Türkiye'deki seçmenin ne kertede pragmatik olduğunu gösteriyordu hem de CHP'nin tarihsel plandaki yeni lokasyonunu. Yeni CHP sadece apolitik bir politikayla yaralı değildi. Bir o kadar da kendi içinde anti-demokratik uygulamalar ürettiyordu. Tek adam, tek lider sultasına dayalı parti daha çok da bu anlayışın bir uzantısı olarak

CHP'nin sollaşmasıyla solcullaşması arasında bir fark vardır. Sol CHP daha ziyade AK Parti politikalarını daha farklı bir anlayışla uygulayacaktır. Ama solcullaşmış CHP o politikaları sınıfsal-ideolojik bir öze bütünleştirmelidir.

kitlelerden kopmuştu. Tabanda yapılacak her siyasetin parti kademelerinde yeni tartışmalar uyandıracığından korkulduğu için hegemon liderin etrafında kenetlenmiş ve onun sesinin yankısı olmaktan ileri gidemeyen bir kadronun oluşturulması için parti üst kademeleri elinden geleni yapıyordu.

Parti yönetimi bu durumu bir başarı olarak yansıtmakta gecikmedi. Başarının göstergesi olarak 2002 seçimleri temel alınmıştı. 2002 seçimleri gerek CHP gerekse Türk siyaseti bakımından son derecede önemliydi. Çünkü, 1990'lı yıllara damgasını vurmuş siyaset anlayışı bu seçimlerde çok radikal bir biçimde tasfiye edilmişti. Geçen on yılın Kürt politikasında şiddete ve militer yöntemlerin alabildiğine kullanılmasına dayanan, orta sağda yer alan iki partinin kısır çekişmesinde boğulan, o parti liderlerinin kıyasıya çekişmesiyle gelişen, yolsuzluklara batmış bir on yıl 2001 yılında yaşanan çok ağır bir krizle tamamlanıyordu. Siyasetin bu hakim kanatları toplumsal taleplerin tamamına kulağını tıkamıştı.

Merkez – Çevre ilişkisinde değişim

Oysa aynı dönemde siyasal İslamın kurucu köken partilerinin dönüşmesinden doğan yeni bir oluşum söz konusuydu. Birbiri ardınca kapatılan İslam kökenli partiler nihayet kendilerini reforme etmeye karar vermişti. Bu önemli bir gelişmeydi ve toplumsal bir yankı bulacağı kuşkusuzdu. Öte yandan reform ihtiyacını duyan bu taban hareketi bilhassa yerel yönetimlerde çok önemli bir etkinliği sürdürüyordu.

1994'ten beri iktidarda olan bu örgütler aynı dönemde özellikle göçle beslenen yeni sosyolojilerle gerek metropoliten alanda gerekse taşrada çok önemli bir diyalog başlatmıştı. Çok farklı toplumsal sorunların (türban, laiklik, Kürt, yolsuzluk, ekonomik kriz) bunalttığı kadroların bu harekete yönelmesi doğaldı. Unutmamak gerekir ki, sadece İstanbul bu dönemde milyonlarca insandan oluşan bir göç almıştı ve bu kitleler

Fotoğraf: AA - Ali Atmaca

kentin varoşlarında yaşıyordu. Ayrıca küreselleşmeye bağlı olarak ortaya çıkmış Anadolu'da yerleşik, dünyayı tanıyan ama muhafazakar-İslami bir dünya görüşüne sahip çok önemli bir sermaye vardı ortada.

Böylece Türk siyasetini çözümlemekte kullanılan merkez-çevre ilişkisi köklü bir değişim geçiriyordu. Artık çevrede (taşrada) bir merkez (sermaye) vardı, merkezde de (metropoller) yeni

Son husus Yeni CHP'nin liberal politikaları benimsemesi ihtiyacıdır. 21. Yüzyıl dünyası çok farklı kanatlardan gelişen bir özgürleşme modeli inşa etmektedir. Katı ve dar milliyetçilikler bu dönemde kırılmıştır. Bu kendisini en çok kimlik politikalarında göstermektedir.

bir çevre (göçerler, varoş nüfusu) oluşmuştu. Bu insanların temel gereksinimi CHP'nin iddia ettiğinden çok farklıydı. CHP kadrolarının ve geleneksel asker-bürokrat kesimin öne sürdüğünün tersine bu kitleler şeriat istemiyordu. Aksine, geleneksel/muhafazakar bir tabandan ve geçmişten gelerek ve bu kimliklerini toplumsal planda kullanmayı isteyerek modernleşme çabasındaydılar. Tıpkı 1950'de DP'nin, 1965'te AP'nin yaptığı gibi, söz konusu beklentilerini, tarihsel olarak merkezde yer almış CHP ile ve onun sadece kültürel ve hukuksal modernleşme anlayışıyla değil, çevreyi desteklemiş ve aktif modernleşme ile iç içe geçmiş bir siyasetle bütünleşerek somutlaştırmayı öngörüyorlardı.

2002'de bu kararın siyasallaşması üstüne Türkiye'nin yeni bir döneme girdiği anlaşıldı. 2002 seçim sonuçlarının getirdiği önemli bir handicap vardı. Ak Parti parlamentoda seçimde aldığı oyun iki katı bir sandalye oranı elde etmişti. Bu siyaseti zorlayacak bir durumdu. Öte yandan ordunun bazı kanatları 1997'de RP-DYP iktidarıyla birlikte harekete geçmiş ve yakın tarihimizde bir başka kendisine özgü 'askeri müdahale' örneği

olarak yer almış 28 Şubat hareketini başlatmıştı. Buna mukabil 2002 seçimlerinde Ak Parti'nin yakaladığı iktidar bu kesimi bütünü rahatsız etmişti. Ordunun bu dönemdeki siyasal organı CHP idi. Bu parti Baykal eliyle çok keskin bir kutuplaşmayı bir siyaset yöntemi olarak benimsemişti. Türban-laiklik ekseninde devam eden bu kutuplaşma 2007 yılında açılan kapatma davası, Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı seçimleri için aday gösterilmesiyle birlikte doruk noktasına ulaşmıştı.

Üst-orta sınıfların CHP'si

Kemal Kılıçdaroğlu'nun şimdi başına geçtiği CHP bu yakın tarihten gelmektedir. Söz konusu CHP, bilhassa 2007 seçimleri öncesinde, çok manipülatif bir biçimde hazırlandığı şimdi daha iyi anlaşılan toplumsal hareketlerin siyasal örgütü olarak belirliyordu. Özellikle Cumhuriyet mitinglerinde rol oynamıştı. Bu özelliğiyle de siyasallaşmasını tamamlamış ve çok ileri bir noktaya taşımış olan alt sınıfların ve yeni sosyolojilerin

ihtiyaçlarına cevap vermekten tümüyle uzaklaşmıştı. Analizlerin açıkça gösterdiği gibi sol olduğunu söyleyen CHP bütünüyle kentli üst orta sınıfların, iyi eğitimlilerin, beyaz yakalıların, yaşlı seçmenlerin partisiydi. Solun içerdiği sınıfsallık kavramından tümüyle kopmuş ve bambaşka bir taban sahibi olmuştu.

2007 seçimleri ve sonrasında CHP bu anlayışını değiştirmede. Aksine onu giderek artan bir şiddetle savundu. Kapsamı henüz yeterince bilinmese de siyasal literatürümüze Ergenekon Davası diye geçen süreci bütün sorumluluğuyla üstlendi. Ayrıca anayasa değişiklikleri konusunda belirgin ve muhalif bir tavır takındı. Bunlar daha ziyade antagonist bir siyaset anlayışından süzülüp gelen yaklaşımlardı. Doğru veya yanlış olmaları bir yana baştan beri belirttiğimiz gibi CHP'nin kendisine özgü bir kitleyle bütünleşmesine ve daha içe dönük bir siyaset anlayışına sahip çıkmasına yol açıyordu.

Son husus Yeni CHP'nin liberal politikaları benimsemesi ihtiyacıdır. 21. Yüzyıl dünyası çok farklı kanatlardan gelişen bir özgürleşme modeli inşa etmektedir. Katı ve dar milliyetçilikler bu dönemde kırılmıştır. Bu kendisini en çok kimlik politikalarında göstermektedir.

Kemal Kılıçdaroğlu bu koşullar altında CHP'de genel başkanlığa seçildi. Seçilmesiyle birlikte çok uzun sürmüş bir parti içi iktidar dönemi kapandı. Son derecede monolitik ve nüanslardan uzak, kitlelerden kopuk, reel bir sol/sosyal demokrat siyasetten uzak bu siyasal yapının sona ermesi üzerine Kılıçdaroğlu'nun partisine konjonktürel bir sıçrama yaptıracağı kesindir. % 24-25 bandına oturmuş CHP'nin bu dönemde bu çitayı aşması beklenebilir. Ne var ki, bunun dönemsel ve belirgin etkilerle ortaya çıkacak bir sonuç olduğunu da gözden ırak tutmamak gerekir. Bunu belirtmemizin nedeni, CHP'de Kılıçdaroğlu döneminde daha ciddi, köklü ve kalıcı bir dönüşümün beklenmesidir. Söz konusu beklentiler nelerdir ve acaba sonuç verebilir mi?

Sollaşmak, solcullaşmak

Yeni döneme yönelik en büyük talep kuşkusuz partinin daha sol politikaları benimsemesi ve temellendirmesiyle özdeşleşmiş görünmektedir. Çok uzun süre Kemalizm, laiklik gibi kavramlar ve siyasetler çerçevesinde ihmal edilmiş olan bu yeni politikanın iki önemli ögesi söz konusudur. Birincisi partinin gerçek bir sol/sosyal demokrat parti olduğunu belirtip o yönde programatik bir açılımı ortaya koymasıdır.

Şunu unutmamak gerekir ki, bütün dünyada 1979 sonrasında sol siyasetlerin yaşadığı önemli bir sıkıntı ve kısıtlama söz konusudur. Muhafazakar iktidarların fazlasıyla hegemonik olan yapısı sol düşüncüyü piyasa ve liberalizm eksenlerinde bir hayli geriletmiş görünmektedir. Buna karşılık Türkiye'de bu açıdan yapılabilecek çok şey mevcuttur. Çünkü Türkiye'de siyasal davranış çok geniş ölçüde sınıfsaldır ki, bu da bizi CHP'nin daha kalıcı bir siyaset benimsemesi bakımından ikinci koşula getirmektedir. Bu, CHP'nin hızla bugün partide yerleşik olan kentli, üst orta sınıfları dar gelirli, göçer, işçi gibi yeni sosyolojilerle bütünleştirmesindeki zorunluluktur.

Türkiye'de böyle bir taban mevcuttur. Büyük bir modernleşme ihtiyacıyla yüz yüze olan kitleler daha vulger bir sol politika tercihiyle bugün Ak Parti tabanına sıkışmıştır. CHP'nin gene sol bir söylemle bu tabanı kendi çizgisine çekmesi gerekir. Bu yönden bakınca CHP'nin sollaşmasıyla solcullaşması arasında bir fark vardır. Sol CHP daha ziyade AK Parti politikalarını daha farklı bir anlayışla uygulayacaktır. Ama solcullaşmış CHP o politikaları sınıfsal-ideolojik bir öze bütünleştirmelidir.

Buraya eklenecek son husus yeni CHP'nin liberal politikaları benimsemesi ihtiyacıdır. 21. Yüzyıl dünyası çok farklı kanatlardan gelişen bir özgürleşme modeli inşa etmektedir. Bu model yumuşak-ulus devlet sonrası dönemin bir sonucudur. Katı ve dar milliyetçilikler bu dönemde kırılmıştır. Onunla birlikte devletçi modernleşmeye veya yukarıdan modernleşmeye dayanan yapılar da sökülmeğe. Bu kendisini en çok kimlik politikalarında göstermektedir. Toplumsal alanın (public space) artık ortak bir yaşama alanı olduğu ve gene toplumsal alanın çoklu kimliklerle, çoklu kültürlerle kapsanacağı kabul edilmiş bir realitedir. Türkiye bu konularda hala ciddi sıkıntılarla yüz yüzedir. Liberal olamayan bir gelenekten türeyen modern Türkiye zihniyeti bu sorunları şimdi türban, Kürt, hatta farklı inanç sorunsalları etrafında idrak etmektedir. Sol bir partinin bu alanlarda yapabileceği çok fazla şey olduğu muhakkaktır. CHP bu alanda çok ihmal ettiği bu yeni sulara açılabilir.

Kemal Kılıçdaroğlu'nu böyle bir 'paket' beklemektedir. Gerçekleştirilmesi çok zor bir proje olduğunu ise hemen belirtmek gerekir. Parti içi demokrasi eksiğinden başlayarak, bugün kendisini gösteren gene parti içi dengelerin kısıtlayıcı rolüne kadar birçok 'iç' sorun yanında yerleşik bir parti tabanının dönüştürülmesine yönelik birçok 'dış' sorun da mevcuttur.

Her şeye rağmen bütün bunlar yapılabilir. Ama yapılmasının kararlı ve güçlü bir liderliğe, sağlam bir ideolojiye ve nihayet zamana bağlı olduğunu da unutmamak gerekir. 1970'lerdeki CHP dönüşümü bu sacayağı üstüne inşa edilmişti. Oysa CHP şu sıralar daha ziyade popülist politikalarla hızlı sonuç alma çabası içine girmiş görünüyor. Belki, belirttiğimiz gibi, bu ona konjonktürel bir sıçrama sağlayabilecektir ama kararlı, yerleşik bir iktidar değişimi aranıyor ve bekleniyorsa bu vurguladığımız koşulları sağlamaktan başka koşul yoktur.

Kılıçdaroğlu ancak ondan sonra kalıcı bir lider olabilecektir, CHP güçlü bir iktidar alternatifi konumuna ulaşabilecektir.

Fotograf: AA - Orhan Topal

Seçmen Davranışları:

CHP NE YÖNE GİTMELİ?

Ali Çarkoğlu

Sabancı Üniversitesi

Cumhuriyet'in kurucu partisi ve modern Türkiye tarihinin tüm kritik dönemeçlerinde bulunup belirleyici bir rol oynamış CHP, AKP'nin 2002 yılında iktidara gelmesinden sonra Türkiye siyasi hayatında oluşan dinamiklerin etkisiyle yeni bir dönüşüm eşğine gelmiş görünüyor. Bu dönüşüm nereye gidebilir? Partinin kritik konularda duruşu ne olabilir? Yeni lider Kılıçdaroğlu döneminde CHP hangi toplum kesimlerine hitap edebilir? Bu sorulara sosyal bilim kriterlerine uyum içerisinde bir cevap verebilmek için ihtiyaç olan veriler düşünüldüğünde, eldeki verilerle anlamlı bir çözümleme yapmanın mümkün olmadığı kanaatindeyim. Ancak her zor soruya bir cevap, elbette aranacaktır. Ben de bu yazıda, temel sorular etrafındaki sisi biraz dağıtmak üzere bu soruların ne kadarını cevaplayabileceğimizi; neyi bilemesek de biraz tahmin edebileceğimizi ortaya koymaya çalışacağım.

Seçmen tabanında ve seçmene ulaşmada farklılaşma

2002 ve 2007 genel seçimleri öncesi ve sonrasında ayrıntılı seçmen davranışlarını anlamaya yönelik saha çalışmaları yürütmüş, bu çalışmalardan elde edilen bilgileri birkaç çalışmada özetlemiştik.¹ Saha çalışmalarından elde edilen sonuçlar, CHP seçmeninin AKP seçmeninden neredeyse taban tabana farklı bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. AKP'ye oy verenlere göre CHP seçmeni, görece olarak daha eğitilmiş, daha yaşlı ve geliri daha yüksek

1 Bakınız Ali Çarkoğlu ve Ersin Kalaycıoğlu, 2007. Turkish Democracy Today: Elections, Protest and Stability in an Islamic Society, I. B. Tauris; Ali Çarkoğlu, 2008. "Ideology or Economic Pragmatism: Profiling Turkish Voters in 2007", Turkish Studies vol.9 No.2, Haziran, pp.317-344; Ersin Kalaycıoğlu, 2010. "Justice and Development Party at the Helm: Resurgence of Islam or Restitution of the Right-of-Center Predominant Party?", Turkish Studies vol.11 No.1, Mart, pp.29-44.

Saha çalışmalarından elde edilen sonuçlar, CHP seçmeninin AKP seçmeninden neredeyse taban tabana farklı bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

görülmektedir. Benzer şekilde değişik göstergelerle belirlenen dindarlık göstergelerinde de CHP'lilerin görece olarak daha az mütedeyyin görüldükleri tespit edilmektedir. Aynı göstergelere bakıldığında, MHP seçmenleri, AKP seçmenine benzer görünürken, CHP seçmeninden ayrılmaktadır. CHP seçmeni, özellikle 2002 seçiminde gerek AKP, gerek MHP seçmenlerine göre AB'ye daha sıcak bakarken, 2007 seçimlerinde AKP seçmenlerinin AB'ye yakınlaştıkları, CHP ve MHP'lilerin ise uzaklaştıkları gözlenmektedir. Her iki seçimde de Kürtçe konuşan seçmenlerin CHP'ye meyletmedikleri gözlenmektedir. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, MHP Kürtçe konuşan seçmene en uzak parti iken AKP her iki seçimde de CHP ile karşılaştırıldığında da Kürtçe konuşan seçmene daha yakın görünmektedir.

Gerek 2002 gerek 2007 seçimleri öncesi yürüttüğümüz saha çalışmalarında seçmenlere hangi partilerin ne şekilde ulaştıklarını tespit etmeye çalıştık.² Burada gözlenen önemli bir örüntü özellikle 2002 seçimlerinde yeni bir parti olarak AKP'nin seçmenle doğrudan ve birebir ilişkiye girme açısından en başarılı parti olduğudur. AKP seçmenleri evlerinde seçim kampanyası boyunca ziyaret ederek diğer rakip partilere göre daha çok seçmene bu yolla ulaşmış görünmektedir. Ziyaret ettiği seçmen kitlesi de ideolojik yelpazede daha geniş ve renkli bir kitledir. Oysa muhalefette kalmış olan partiler hem daha az seçmene evlerinde ulaşmış hem de kendi seçmenleri dışında bir parti seçmenine ulaşamamış görünmektedir. 2007 seçimlerinde MHP organizasyonu seçmen mobilizasyonu açısından bir önceki seçime göre daha iyi çalışmış görünürken CHP organizasyonunda seçmene evinde ulaşmak açısından anlamlı bir ilerleme gözlenmemektedir. Yeni dönemde kitlelere seçim kampanyası sırasında ulaşamayan bir CHP'nin başarılı olmasını beklemek gerçekçilikten uzak kalmak olacaktır.

2 Ali Çarkoğlu ve Özge Kemahloğlu, 2007. "Party Organizations and Their Role in Increasing Political Support: The Case of Turkey", APSA Siyaset Bilimi konferansı için hazırlanan makale; Ali Çarkoğlu, 2010. "Partisan Mobilization in Turkish Elections", MIDWEST Siyaset Bilimi konferansı için hazırlanan makale.

Tercihlerde ekonomik durum ne kadar belirleyici?

Türkiye seçimlerine dair elimizdeki veriler seçim öncesi değerlendirmelerde ekonomik sorunların her zaman için gündemin en önemli maddeleri olduklarını göstermektedir. Özellikle 2009 yılından beri etkili görünen ekonomik sorunlar gelecek genel seçimlerde gündemin en önemli maddeleri olmaya devam edecektir. Ekonomik değerlendirmelerin iyiye gitmesi iş başındaki hükümetin elini kuvvetlendirirken kötüye gidiş muhalefet partilerine yönelimi kuvvetlendirecektir.

2001 ekonomik krizinin ardından yapılan 2002 genel seçimlerinde ekonomik etmenler, işbaşındaki koalisyon partileri için cezalandırıcı bir etki yapmışken, o dönemde ekonomi politikası açısından gözlenebilir bir inandırıcılığı olmayan AKP ve CHP'ye yönelik tercihlerde anlamlı bir etki yapmamıştır. Bu iki parti arasındaki tercihler temelde muhafazakârlık ve sol-sağ ideolojik değerlendirmeleri temelinde şekillenmiştir. Oysa 2007 seçimlerine gelindiğinde AKP'nin yaklaşık beş yıllık iktidarı boyunca oluşturduğu ekonomik gelişme ya da muhalif seçmen gözündeki sorunlar oy tercihlerinde anlamlı

Türkiye seçimlerine dair elimizdeki veriler, seçim öncesi değerlendirmelerde ekonomik sorunların her zaman için gündemin en önemli maddeleri olduklarını göstermektedir.

etki yapmıştır. Muhalif CHP ve MHP seçmenleri gözünde AKP iktidarının ekonomi alanındaki performansı kötü görünürken, AKP'ye meyleden seçmen AKP'nin 2002-2007 arasındaki ekonomik performansını olumlu değerlendirme eğilimindedir.

Ancak ne ekonomi, ne muhafazakârlık ve ideoloji Türkiye seçimlerinin tek belirleyicileridir. 2007 seçimleri öncesinde gözlenen bir diğer etmen PKK eylemleri ve bunlarda hayatlarını yitirenlerin yarattığı halk tepkisidir. Terör, seçmen davranışlarını ve tercihlerini etkilemekle birlikte ekonomik değerlendirmeler ve ideolojik görüşlerle karşılaştırıldığında bu etki ülke genelinde ancak ikincil öneme sahip görünmektedir. Terör, terör eylemlerinde verilen şehitlerin ailelerinin yoğunlaştığı illerde ortaya çıkan yerel etkisinin yanı sıra, işbaşındaki hükümetin işbirliğine ve temel güvenlik görevlerini yerine getirmesine dair değerlendirmeleri de etkilemektedir. Terör eylemlerinin

Terör, seçmen davranışlarını ve tercihlerini etkilemekle birlikte ekonomik değerlendirmeler ve ideolojik görüşlerle karşılaştırıldığında bu etki ülke genelinde ancak ikincil öneme sahip görünmektedir.

artması sonucunda işbaşındaki hükümetin performansına dair değerlendirmelerin de kötüye gitmesi beklenebilir.

Ancak ekonomi ya da terör temelli değerlendirmelerin hükümet aleyhine gelişmesinden hangi muhalefet partisinin karlı çıkacağını kestirmek zordur. Pek çok seçmen için hükümetten memnun olmamak, otomatik olarak bir partiye destek vermek için yeterli değildir. Bu açıdan partilerin seçmenlere nasıl yaklaştıkları hangi konuları ne derece vurguladıkları ve seçmen tabanını nasıl mobilize etmeye gayret ettikleri önemlidir.

Politika önceliklerinde benzeşme

Partilerin seçim bildirgelerine bakıldığında hangi konuları daha çok vurguladıklarını tespit edebiliriz.³ Seçim bildirgelerinde dile getirilen görüşlerin tümü kategorize edilerek her seçimde hangi tür görüşe bildirgede ne kadar yer ayrıldığı tespit edilmekte ve bu göstergeler zaman içinde de takip edilebilmektedir. Böylece, elimizde 1950'den bu yana tüm seçimlerdeki belli başlı partilerin tümü için seçim bildirgeleri temelinde kapsamlı bir veri seti oluşmaktadır.

2002 ve 2007 seçim bildirgeleri AKP, CHP ve MHP için toplam 47 değişik kategori kullanılarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Bildirgelerde bu kategorilerin ne oranda yer tuttuğu, hangi konuların ne kadar vurgulandığını göstermekte ve bu vurgular temelinde partilerin bildirgelerinde kullandıkları argümanların ne kadar benzeştiği belirlenebilmektedir.

2002 yılında seçim bildirgelerinde en büyük ağırlığın etkin yönetime dair argümanlara verilmiş olduğu görülmektedir. Bu konu, AKP'nin seçim bildirgelerinin yaklaşık %10'unu oluştururken, aynı konu CHP'de %11,5, MHP'de ise %12,2

oranında işlenmiştir. 2002 yılında AKP serbest piyasa ekonomisine dair argümanlara bildirgesinin yaklaşık %9'unu ayırırken CHP ve MHP'de bu tür argümanlar bu düzeyin ancak yarısı düzeyindedir. 2007 yılında ise en çok vurgulanan argüman her üç parti için de teknoloji ve altyapı olmuştur. Bir önceki seçimde vurgulanmış olan etkin yönetime dair argümanlar her üç parti için de yüzde %7 düzeyine gerilemiştir.

CHP 2002'de tarım sektörü ve çiftçileri destekleyen argümanlara %5,7 yer ayırırken 2007'de bu konunun ağırlığı %9,4'e çıkmıştır. Oysa örneğin AKP ve MHP tarımla ilgili argümanlara %5 civarında yer ayırırken bu ağırlık 2002'den 2007'ye pek değişmemiştir.

Ülke gündemindeki konuları tartışır ve bu konuda seçmenlere kendi görüşlerini aktarırken partilerin benzer bir öncelik listesini takip etmelerinin bir yansıması olarak her üç partinin de yüksek düzeyde bir korelasyon ile birbirlerine benzeştiği gözlenmektedir. İlginç olan, seçmen profili açısından da birbirine hiç benzemeyen AKP ve CHP'nin seçim bildirgelerindeki benzeşme düzeyi 2002'den 2007'ye artarken, CHP ve MHP ile AKP ve MHP benzeşmesi azalmıştır. Bu gözlemden yola çıkarak, seçim bildirgelerinde yer verdikleri argüman öncelikleri 2002'den 2007'ye gelindiğinde birbirine daha fazla benzeşen AKP ve CHP'nin birbirlerini ana rakip olarak görmeye başladıkları söylenebilir. Bu tür bir öncelik

Terör, seçmen davranışlarını ve tercihlerini etkilemekle birlikte ekonomik değerlendirmeler ve ideolojik görüşlerle karşılaştırıldığında bu etki ülke genelinde ancak ikincil öneme sahip görünmektedir.

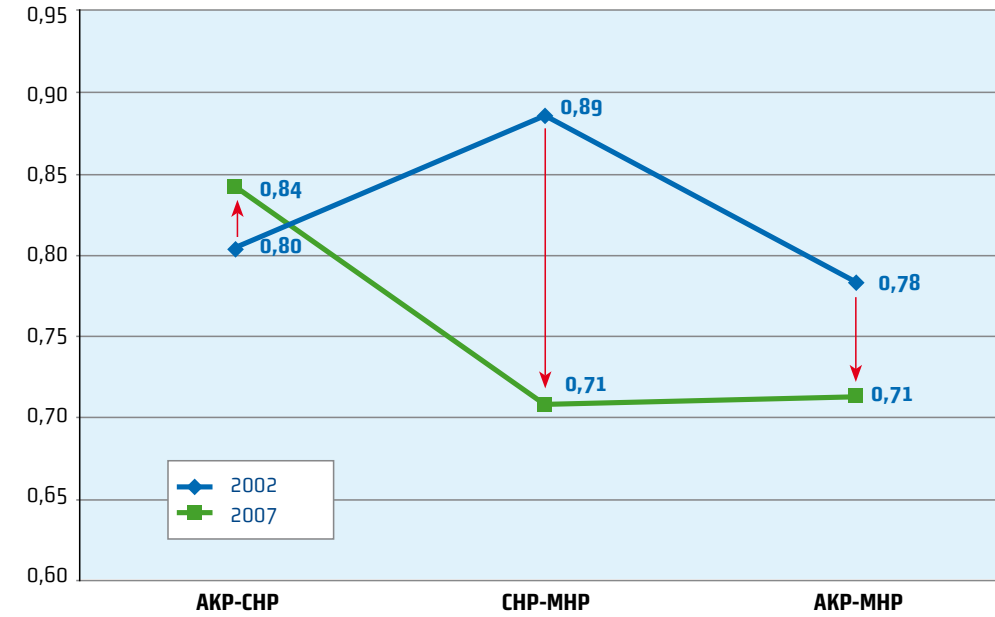
benzeşmesinin 2011 seçimlerinde de devam edeceği beklenebilir. Ancak önemli olan önceliklerde benzeşirken politika içeriklerinde farklılaşabilmek olacaktır.

2002'de, CHP AB'ye dair pozitif argümanlara bildirgesinin yaklaşık %3'ünü ayırırken gerek AKP gerek MHP bu tür argümanlara %1'in altında yer vermiştir. CHP'nin AB önceliğinin 2007 seçimlerde kaybolduğu ve seçim bildirgesinde yok denecek kadar marjinal bir yer tuttuğu gözlenirken, AKP bildirgesinde AB vurgusu az da olsa artmış ve %1,3 düzeyine ulaşmıştır. Bu gelişme öncelikle AB konusunun partilerin

gündeminden düşmesinin bir göstergesidir. Ancak diğer bir açıdan da, CHP'nin AB konusunu destekleyici bir parti olma konumunu terk ettiği şeklinde de yorumlanabilir. Bu gelişmenin CHP'nin gerek ekonomi gerek demokratikleşme gerekse de diğer sosyal konularda oluşturabileceği yeni parti tutum ve politikalarını kısıtlayıcı bir etki yaptığını düşünüyorum.

AKP ve CHP arasında farklılaşma, demokrasi ve ademi merkezîyetçiliğe yapılan vurguların yanı sıra ekonomik politikalar açısından da gözlenmektedir. AKP, CHP'ye göre her iki konuya da gerek 2002 gerek 2007 bildirgelerinde daha fazla yer ayırmaktadır. Ekonomi politikalarında ise CHP serbest piyasa ekonomisine dair politikalarla karşı argümanlara daha çok yer ayırırken sosyal adalet ve eğitim politikalarına da AKP ve MHP'den daha çok yer vermektedir.

Seçim Bildirgeleri Arasındaki Benzerlik-Korelasyon katsayıları (2002-2007)

Genel hatlarıyla CHP'nin bildirgelerine yansıyan siyasa duruşunda bir tutarsızlık olduğu ve 2011 seçimlerine giderken yeni bir siyasa öncelikleri vurgusuna ihtiyaç olduğu söylenebilir. Yaklaşan referandumda da bu bağlamda bir sorun oluşması beklenebilir. Referanduma hayır diyerek CHP kendini ana rakip AKP karşısında zayıf bir pozisyona kilitliyor olabilir. Seçmen karşısında ekonomi ve sosyal politika alanında sol ve sosyal adalet talep eden bir argüman geliştirmeye çalışırken demokrasi talebinde AKP'nin gerisinde kalır görünmek yeni CHP liderliğini

zorlayacaktır. Benzer şekilde AB konusunda da çekingen bir CHP, sosyal adalet ve eğitim konularında inandırıcı bir tutarlılıkla seçmen karşısına çıkmakta zorlanabilir. Oysa yeni lider değişimi sonrasında CHP'nin vurgusu, çalışan kesime yönelik yoksulluğu önleyici politikaları vurgular bir resim çizmekteydi.

Sosyal politikalara seçmen desteği

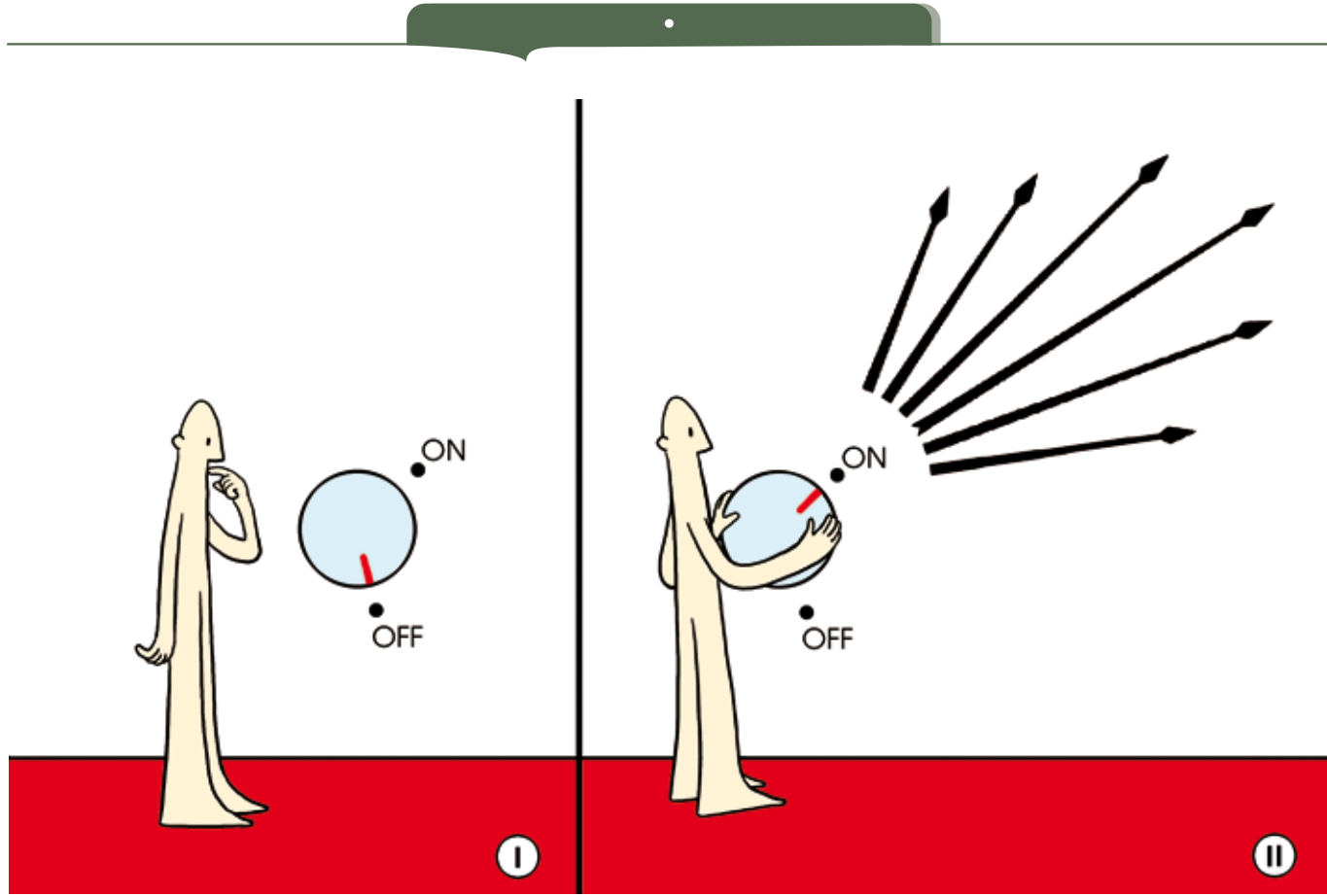
Sosyal eşitsizliğin seçmen tarafından önemsenen bir argümanlar manzumesi oluşturduğunu 2009 yılı sonunda bitirdiğimiz bir diğer çalışmada tespit etmiştik.⁴ Yoksulluğu ve sosyal adaleti ön plana çıkarmayı hedefleyen bir parti için bu araştırmanın ana bulguları önemli ipuçları sağlamaktadır.

Bu araştırma kapsamında görüşülen kişiler hayatta başarılı olmanın ön koşulu olarak görülen etmenler arasında liyakat temelli olanları ön plana çıkarmaktadırlar. İyi eğitim görmüş olmak ve çok çalışmak bu etmenler arasında önde yer alırken rüşvet vermek, avantaj sağlayıcı bir etnik köken ya da mezhepten gelmek hayatta başarı için önemli bulunmamaktadır. Ancak eğitim temelli bir liyakate bu kadar önem veren bir toplumda görüşülen kişiler yine de iyi bir eğitimin masraflarını ancak varlıklı ailelerin çocuklarının karşılayabildiklerini söylemektedir.

Çalışanların yaklaşık %70'i hak ettiklerinden az bir kazanç elde edebildiklerini söylemektedir. Görüşülenlerin yaklaşık %90'ı ülkede bireyler arası gelir eşitsizliğinin büyük olduğunu düşünmekte ve bu

eşitsizliğin azaltılması konusunda ana görevin hükümete düştüğünü söylemektedir. Benzer olarak deneklerin %91 gibi büyük bir çoğunluğu hükümetin işsizlere geçinecekleri kadar gelir temin etmek zorunda olduğunu da kabul etmektedir. Hükümetin yoksullara daha fazla yardımda bulunması gerektiğini düşünenlerin oranı da %75 gibi bir çoğunluk tarafından desteklenmektedir.

4 Ali Çarkoğlu ve Ersin Kalaycıoğlu, 2010. Toplumsal Eşitsizlik 2009, ISSP araştırması temelinde TÜBİTAK için hazırlanan rapor.

Bu ve benzeri veriler ışığında Turgut Özal'lı yıllardan beri Türkiye'de egemen olan liberal piyasa ekonomisi ideolojisine uygun düşünenlerin oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu görüşün bir devamı niteliğindeki AKP iktidarının ekonomik kriz döneminde popüler bir ekonomik performans sergilemekte zorluk çekeceği aşikârdır.

Yüksek gelirli kimselerin daha iyi sağlık ya da eğitim hizmeti elde edebilmesini adil olarak kabul edenler ancak on seçmenden birisi düzeyindedir. Görüşülenlerin dörtte üçü bunun adaletsiz veya çok adaletsiz bir uygulama olduğu düşüncesindedir. Bu bulgular, sosyal politika açısından bakıldığında da AKP'nin liberal görüşleri karşısında eleştirel bir duruşun popüler destek bulacağını göstermektedir. Açık ki 18 yaş üzerindeki seçmen kitlesi klasik liberal görüşten çok sosyal devlet içerikli bir uygulamaya destek vermek eğilimi içindedir.

Nesilden nesile ailelerin toplumsal konumları nasıl bir gelişme göstermiştir? Bu sorunun yanıtlarına bakıldığında kişilerin algıları temelinde de olsa toplumsal dinamiklerin kendi konumlarını nasıl geliştirdiğini gözleyebiliriz. Buradan ortaya çıkan en temel bulgu toplumun yaklaşık %50'sinin bir nesil içerisinde toplumsal konumunun değişmediğini söylemesi ve yaklaşık %30'luk bir kitlenin de toplumsal konumunun gerilediği fikrinde olmasıdır. Bir nesil öncesine göre toplumsal

konumunda ilerleme olduğunu düşünenler ağırlıklı olarak toplumsal konumunu en düşük noktada görenlerdir. Toplumsal konumlarını orta ve üst noktalarda algılayanlar bir nesil içerisindeki gelişmeyi ya durağan bulmakta ya da konumlarının gerilediğini söylemektedirler. Örneğin Aleviler için toplumsal konumlarının gerilediğini düşünme oranı Alevi olmayanlara göre %25 daha yüksektir.

Bu veriler ışığında sosyal adalet ve yoksulluğu önleme temelli bir yeni politik duruş öncelikle toplumsal konumlarının gerilediğini düşünen seçmenin %30'una hitap edebilmelidir. Ancak toplumsal konumlarını durağan ya da gelişmiş olarak

Pek çok seçmen için hükümetten memnun olmamak, otomatik olarak bir partiye destek vermek için yeterli değildir. Bu açıdan partilerin seçmenlere nasıl yaklaştıkları hangi konuları ne derece vurguladıkları ve seçmen tabanını nasıl mobilize etmeye gayret ettikleri önemlidir.

Genel hatlarıyla CHP'nin bildirgelerine yansıyan siyasa duruşunda bir tutarsızlık olduğu ve 2011 seçimlerine giderken yeni bir siyasa öncelikleri vurgusuna ihtiyaç olduğu söylenebilir.

gören orta ve düşük sosyo-ekonomik statü gruplarının bu yeni politik duruştan rahatsız olmaması ve yeni politikaların bu grupları da kapsayabilmesi gerekir.

Ayrımcılık: pratikte yaşananlardan daha fazla hissediliyor ! Son olarak vurgulamak istediğim bir nokta da Türkiye'de değişik toplumsal grupların ayrımcılığa bakışlarıyla ilgilidir. Görüşülen kişiler devlet memuriyetine girmek, istenilen bir okula kayıt olmak, belediyede, özel sektörde iş bulmak, ev kiralamak, devlet hastanesinde tedavi olmak, çalışılan işte terfi etmek ve mahkemede hak aramak gibi konularda hak ettiklerinden daha azına razı olmak zorunda bırakıldıklarını dile getirmektedirler. Kendi tecrübeleri açısından bakıldığında, örneğin mahkemede hak ararken hak ettiğinden azına razı olmak zorunda bırakıldığını söyleyenler yaklaşık %18 iken devlet memuriyetine girmekte bu oran %39 ve istenilen bir okula kayıt olmakta ise %47 düzeyine erişmektedir. Açık ki seçmenler değişik konularda oldukça yaygın bir düzeyde ayrımcılıkla karşı karşıya olduklarını düşünmektedirler.

Görüşülen aynı kişilere bir de değişik toplumsal grupların yine aynı yerlerde ayrımcılığa uğrayarak hak ettiklerinden azına razı olmak zorunda bırakılıp bırakılmadıkları sorulmuştur. Kadınların uğradıkları düşünülen ayrımcılığın diğer tüm gruplardan yukarıda olduğu gözlenmektedir. Azınlıkta olan mezhep ya da etnik grupların algılanan ayrımcılık düzeylerine, bu azınlık gruba ait olduğunu başka sorularla tespit ettiğimiz denekler açısından baktığımızda ilginç bir örüntü ortaya çıkmaktadır. Örneğin Kürtçe konuşan deneklerin azınlık etnik grubun ayrımcılığa uğradığına dair algıları, Kürtçe konuşmayanlara göre yaklaşık %40 ile %80 arasında daha yüksektir. Oysa Kürtçe konuşanlar ile konuşmayanların kendi tecrübeleri açısından karşılaştıkları ayrımcılık anlamlı farklılıklar göstermemektedir. Benzer bir örüntü azınlıkta olan bir mezhep ve Aleviler açısından değerlendirmelerde de gözlenmektedir.

Yani kadınlar ve değişik azınlık grupları için hem pratikte önemli bir ayrımcılık rapor edilmekte hem de bu grupların kendilerine dair ayrımcılık algılarının pratiklerinden daha yukarıda olduğu gözlenmektedir. Bu grupların karşı karşıya oldukları ayrımcılık pratiğinin önüne geçmek konusunda talepkar oldukları ve bu amaçla izlenecek politikaların halk kitleleri içerisinde destek bulacağı düşünülebilir. Özellikle kadınların karşı karşıya oldukları ayrımcılığın bertaraf edilebilmesi için oluşturulabilecek politika alanında bir boşluk olduğu açıktır. Benzer şekilde Kürt kökenli ve Alevi seçmenlerin karşı karşıya olduklarını düşündükleri ayrımcılığı önleyecek politika girişimlerinin de tüm açılım paketlerine rağmen sahihsiz olduğu düşünülebilir. CHP'nin Kürt seçmene hitap edemediği açıktır. Aleviler arasında da son seçimlerde eski çekiciliğini bulabildiğini söylemek güçtür. Dolayısıyla bu iki grubu da yeniden kazanabilmenin yolu hem yoksulluk, hem ayrımcılık ile mücadeleden geçmektedir düşüncesindeyim.

18 yaş üzerindeki seçmen kitlesi klasik liberal görüşten çok sosyal devlet içerikli bir uygulamaya destek vermek eğilimi içindedir. Yoksulluk ve ayrımcılıkla mücadele temel bir demokratikleşme paketinin parçası olursa inandırıcı olabilecektir.

Ancak unutulmamalıdır ki yoksulluk ve ayrımcılıkla mücadele aslında temel bir demokratikleşme paketinin parçası olursa inandırıcı olabilecektir. Bu açıdan demokratikleşmeyi bir yana bırakıp yoksulluk ve ayrımcılıkla mücadele edebiliriz argümanı yapmak boşa çıkacaktır.

Seçmen tercihlerinin gör dediği

CHP'nin yeni dönemde yeni bir politik duruş ve siyasa öncelikleri oluşturacağı yolundaki beklentiler boşa çıkarsa, seçmen karşılanmayan beklentilerine cevabı sandıkta elbette verecektir. Yeni dönemde eski dönemin tutarsız önceliklerini değiştirmeden devam etme olanağı yoktur. Dolayısıyla CHP bu dönemde ya doğru yönde bir değişimi yakalayacaktır ya da sandıkta aradığını bir defa daha bulamadan çıkacak ve bunun sonuçlarına da katlanmak zorunda kalacaktır. Öyle sanıyorum ki böyle bir gelişmenin başlıca sonucu da CHP'nin Türkiye gündemini şekillendiren bir parti olmaktan çıkması olacaktır.

İLK KÜRESEL ÖRGÜT G-20 OLUŞUMU ISKALANIRSA

Zafer Ali Yavan

1990'lı yıllarda, Güneydoğu Asya başta olmak üzere, G7 dışında kalan önemli sayıdaki ülkede tecrübe edilen iktisadi gelişmeler dünya ekonomisini belirgin şekilde etkiler niteliğe kavuştu. Birkaç yıl arayla Asya'da, Rusya'da ve Güney Amerika'da sistemik niteliğe sahip mali sektör krizleri yaşandı ve dünyanın ekonomik istikrarı ve refahı G-7 dışındaki gelişmelerden ilk defa bu denli fazla etkilendi.

Hiç şüphesiz, aynı dönemde, Sovyet Birliği yeniden yapılanmaya çalıştı, Rusya enerji üretimi ve dağıtımında önemli bir oyuncu haline geldi; bilişim alanında gözlemlenen süratli derinleşme, kültürel etkileşimi artırmanın ötesinde, firmaları ve bireyleri artık küresel bir ekonomik oyuncu yapısına taşıdı.

1999 yılında, G-7 yapısı, bu gelişmeleri dikkate alarak genişleme gereği hissetti ve dünya üretiminin ve nüfusunun nitelikli çoğunluğunu kapsayan G-20 yapısı oluşturuldu. Ancak liderler düzeyinde toplanan ve tüm politika başlıklarını ele alan G-7 modelinden farklı olarak G-20, Maliye Bakanları ve Merkez Bankaları düzeyinde toplanmaya başladı. Temel olarak finansal istikrarın tesisinde koordinasyonun sağlanmasının amaçlandığı G-20 yapısının herhangi bir bağlayıcılığı yoktu.

2008 yılı krizi ise G-20 oluşumunun asıl önemli olan ikinci aşamasını oluşturdu ve dünya tarihi için kritik bir dönemece ulaşıldı.

G-20'nin 1999 yılındaki yapısı aslında G-7 yapısının basit bir genişlemesi gibi kurgulanmışken 2008 sonu itibarıyla G-20 yapısı ve anlayışı, belki de ilk defa “soğuk savaş” dönemi kurumlarının kıfayetsizliğinin en belirgin teyidi anlamına geliyordu.

G20 oluşumuna salt kriz bağlantılı bir iktisadi genişleme süreci olarak bakmak veya G-7'nin bir doğal uzantısı olarak görmek (bir dizi gelişmenin küresel planda) son dönemlerde yarattığı yönetim boşluğunu görmezden gelmek anlamına gelecektir.

Soğuk Savaş dönemi kurumlarının bir uzantısı niteliğindeki G-7 yapısı; bireysel gelir düzeyi ve siyasi ve ekonomik model tercihi bakımından homojen sayılabilecek bir yapıydı ve “Soğuk Savaş” döneminin kurumları olan Bretton-Woods örgütleriyle tutarlı bir birliktelikti. Bu süreci, dönemin zenginler klübü olarak anılan ve G-3 ve G-7'nin ekonomi politikaları için sekreteryaya görevi gördüğü eleştirisi yapılan OECD (İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) ile de pekiştirmek mümkün.

2008 krizi sonrasında, G-20 senede iki defa devlet ve hükümet başkanları düzeyinde toplanmaya başlamıştır. 2008 yılında Vaşington'da başlayan zirve modeli bu sene Haziran'da Toronto'da gerçekleştirilmiştir, bu yılın son zirvesi ise Kasım ayında Seul'de gerçekleştirilecektir.

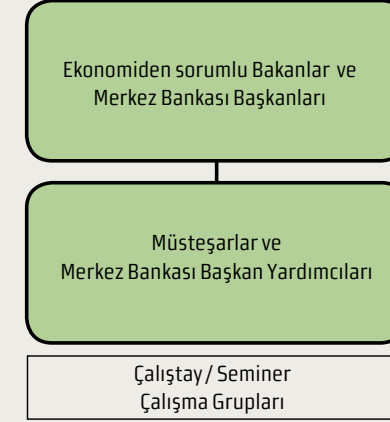
Dolayısıyla G20 oluşumuna salt kriz bağlantılı bir iktisadi genişleme süreci olarak bakmak veya G-7'nin bir doğal uzantısı olarak görmek ciddi bir yanılgı olacaktır.

G-20 ÜLKELERİ

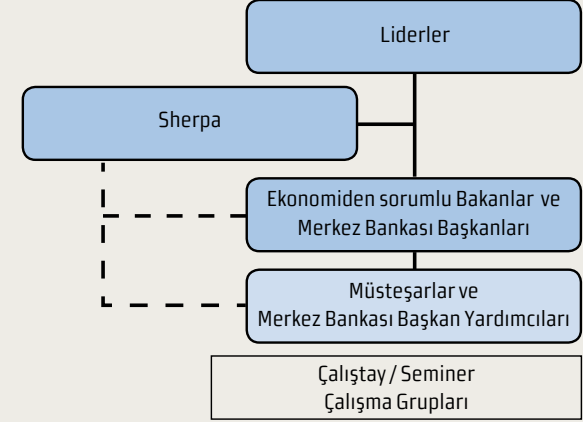
ASYA	AVRUPA	AMERİKA	ORTA DOĞU - AFRİKA
Avusturalya	Almanya	A.B.D.	Suudi Arabistan
Çin	Birleşik Krallık	Arjantin	Güney Afrika Cumhuriyeti
Endonezya	Fransa	Brezilya	
Güney Kore	İtalya	Kanada	
Hindistan	Rusya	Meksika	
Japonya	Türkiye		
	Avrupa Birliği		

G-20'NİN YAPISI

KRİZ ÖNCESİ

KRİZ SONRASI

Böyle bir yaklaşım,

- İktisadi etkileşimin geleneksel ulus devlet olgusunu zorlamasının,
 - Artık işlevi tartışılır hale gelmiş Birleşmiş Milletlerin (BM) temel organlarının,
 - Krizle ve yoksullukla mücadelede karar mekanizmaları yetersiz IMF ve Dünya Bankası'nın,
 - Ortadoğu merkezli artan güvenlik problemlerinin,
 - AB yönetim problemlerinin ve Avro krizinin,
 - Küresel finansal regülatör eksikliğinin,
 - On yıllarca sonuçsuz süren Dünya Ticaret Örgütü müzakerelerinin,
 - Belirginleşen enerji arz güvenliği probleminin ve elbette Küresel ısınma konusundaki ortak tavır tikanıklığının,
- son dönemlerde yarattığı yönetim boşluğunu görmezden gelmek anlamına gelecektir.

Elbette, G-20 oluşumunu kaçınılmaz kılan ve Batı'dan Doğu'ya doğal olarak hareketlenen üretim sarkacını bu sürecin merkezine oturtmak gerekiyor. Ancak gelinen aşamada, bu sarkaç salınımı, G-20'nin ileri kurumsallaşması suretiyle dengeli bir küreselleşme modelinin oluşmasını sağlayabilir.

G20 girişimi, bugünkü sınırlı kurumsallaşmasına rağmen, içsel bir dinamikle hareket eden küreselleşme sürecinin yegâne “yönetilen” halkasını oluşturmaktadır. İlk defa, dünya coğrafyasını bu denli kapsayıcı, bireysel gelir ortalaması olarak neredeyse tüm ölçeği içinde barındıran bir küresel örgütlenme modeli ortaya çıkmıştır. G-20 Zirveleri, bir yandan küresel krizin samimiyetle algılanmasını sağlamış diğer yandan krizle mücadelede para, maliye ve ticaret politikalarında

koordinasyonunun, refah kaybını nasıl sınırlayabileceğinin en önemli kanıtını oluşturmuştur.

İyimser senaryo bu yapının, “sürdürülebilir kalkınma” anlayışının gerektirdiği temel olgularda, oybirliği ile karar alabilecek güvene dayalı bir müzakere modeli geliştirmesidir. Kesin olan bir şey var ki, Dünya, 21. YY da, 19 YY'nın nüfus, katma değer, coğrafi büyüklük gibi “sürdürülebilirlik” açısından artık çok az şey ifade eden parametrelere indirgenmiş ve karar süreçlerini tıkayan mekanizmalarından tamamen sıyrılmak durumundadır.

İyimser senaryo bu yapının oybirliği ile karar alabilecek güvene dayalı bir müzakere modeli geliştirmesidir. G-20 oluşumunun başarısızlığa uğraması, ciddi bir geri gidiş, içe kapanma, refah kaybı ve güvenlik unsurların öncelik kazandığı bir yapılanmayı öngörmektedir.

G-20 oluşumunun başarısızlığa uğraması, ciddi bir geri gidiş, içe kapanma, refah kaybı ve güvenlik unsurların öncelik kazandığı bir yapılanmayı öngörmektedir. Türkiye, gerek batı-doğu üretim kaymasında kilit rol oynayabilme potansiyeli, gerekse tarihi itibarıyla, bu salınımın her iki ucunu tecrübe etmiş bir ülke olarak, G-20 oluşumunun gelişmesine katkı sağlayabilecek potansiyele sahip bir G-20 üyesidir.

5651 SAYILI KANUNUN TEKNİK VE HUKUKİ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Leyla Keser Berber / Mehmet Bedii Kaya

İstanbul Bilgi Üniversitesi Bilişim ve Teknoloji Hukuku Enstitüsü

İnternet, küresel bir bilgi ve iletişim ağıdır. 1993 yılında internet ağına dâhil olan Türkiye, 2001 yılına kadar İnternete önemli bir müdahalede bulunmamıştır. Ancak İnternetin kullanım oranlarının ve buna bağlı olarak sosyal etkilerinin artmasıyla birlikte İnternette yer alan hukuka aykırı ve zararlı içeriğe karşı duyarsız kalmamıştır. Bu doğrultuda 2001 yılından itibaren çeşitli sebeplerle bazı web sitelerinin erişimi engellenmiştir. Bu dönemde gerçekleştirilen erişim engellemelerinin İnternet içeriğine müdahale yetkisi veren özel bir kanuna dayanmayışı ve yalnızca genel hükümlerle gerçekleştirilmesi birtakım hukuki tartışmalara yol açmıştır.

Mevcut gereklilik ve eleştiriler göz önünde bulundurularak 2007 yılında İnternet içerik politikası hukuki bir zemine oturtulmak istenmiş ve artan bilişim suçlarıyla etkin bir şekilde mücadele etmek amacıyla 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun yürürlüğe konulmuştur.

Türkiye'nin İnternet içerik politikasını tek bir metin altında toplayan 5651 sayılı Kanun yürürlüğe girdiği günden beri gündemden düşmemiş ve bir sansür düzenlemesi olarak

anılmıştır. Aşağıdaki açıklamalar 5651 sayılı Kanunun uygulamasında ortaya çıkan temel sorunlar ve bu sorunlar için sunmuş olduğumuz çözüm önerilerine ilişkindir.

Erişimin engellenmesinden vazgeçilmeli

5651 sayılı kanunun istenmeyen İnternet içeriğine müdahale etmek için tercih ettiği erişimin engellenmesi yönteminden vazgeçilmesi gerekmektedir. Bu yöntem hem ölçülülük ilkesine hem de ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesine aykırılıklar oluşturmaktadır. Anayasanın 13. maddesine göre temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması sırasında ölçülülük ilkesine uyulması gerekmektedir. Ölçülülük ilkesi, yasal düzenlemede sınırlama aracının, sınırlama amacına elverişli olmasını, sınırlama aracıyla amacı arasındaki oranın ölçsüz olmamasını ifade etmektedir.

Erişimin engellenmesi elverişli bir yöntem değildir. Erişim engelleme yöntem ve teknikleri ne kadar hızlı geliyorsa, bu yöntem ve teknikleri aşmak için kullanılan teknolojiler de aynı oranda gelişmektedir. Diğer bir deyişle, bu yöntem erişimi engellemekte, sadece zorlaştırmaktadır. Ancak, engellemelerin kolay aşıyor olması hukuka aykırılığı ortadan kaldırmamaktadır.

Öte yandan engelleme kararlarında zorunluluk şartına riayet edilmemektedir. 5651 Sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliği Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı'na (TİB) engelleme kararlarına konu olan içeriğin yayından kaldırılmasını yer

5651 sayılı kanunun istenmeyen İnternet içeriğine müdahale etmek için tercih ettiği erişimin engellenmesi yöntemi hem ölçülülük ilkesine hem de ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesine aykırılıklar oluşturmaktadır.

sağlayıcıdan isteyebilmesi için yetki vermiştir. Ancak, bu başvuru zorunlu değil, ihtiyaridir. Amaç hukuka aykırı veya zararlı içeriğin İnternet ortamından kaldırılması olduğu için uyarı mekanizmalarının işletilmesi zorunlu hale getirilmelidir. Aynı şekilde mahkemeler de doğrudan engelleme kararı vermek yerine içeriğin kaldırılması kararı vermeli; içerik kararda öngörülen sürede ve şartlarda kaldırılmadığı takdirde engelleme yoluna başvurulmalıdır.

Son olarak erişimin engellenmesi orantılı bir tedbir değildir. Orantılılık unsuruna uymak için hem TİB hem de adli makamlar tarafından erişim engelleme kararı verildiği zaman en etkili tekniğin belirlenmesi gerekmektedir. Bir web sitesinin IP,

Mahkemeler de doğrudan engelleme kararı vermek yerine içeriğin kaldırılması kararı vermeli; içerik kararda öngörülen sürede ve şartlarda kaldırılmadığı takdirde engelleme yoluna başvurulmalıdır.

DNS, URL ve içerik engellemesi gibi birçok teknik kullanılarak bir içeriğe erişim engellenmesi mümkündür. Bir içeriğin URL engellemesi tekniğiyle engellenmesi çözüm olacaksa, bununla yetinilmeli IP veya DNS engelleme tekniğiyle tüm web sitesinin erişimini engelleme yoluna gidilmemelidir. Aksi uygulama ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesiyle de bağdaşmamaktadır. Türk Ceza Kanunu'nun 20. maddesi ceza sorumluluğunun şahsi olduğunu ve kimsenin başkasının fiilinden dolayı sorumlu tutulamayacağını öngörmektedir. IP ve DNS engellemesi teknikleri kullanılarak yapılan engellemeler bu ilkeyi ihlal etmektedir. Eğer engelleme zorunluluk teşkil ediyorsa sadece URL engelleme tekniğiyle yetinilmelidir.

Hukuka aykırı / zararlı içerik ayrımı yapılmalı

5651 sayılı Kanun, hukuka aykırı ve zararlı içerik arasında bir ayrım yapmamaktadır. Çocukların yetişkinler için olan içeriğe erişimi ile yetişkinlerin çocuk pornografisi gibi içeriğe erişimi konuları arasında kesin bir ayrım yapılmalıdır. Bu ayrım yapılırken hukuka aykırı ve zararlı içerik için ayrı yaptırımlar uygulanmalıdır. Bu sorunu çözmek için ya sakıncalı içerik şeklinde etiketlemek tekniği kullanılmalı ya da İSS'ler nezdinde yetişkin kilidi uygulaması başlatılmalıdır.

TİB'in yetkileri gözden geçirilmeli

TİB tarafından verilen engelleme kararlarında sadece içerik veya yer sağlayıcıları yurtiçinde bulunanlar açısından hâkim onayına sunulma şartı bulunmaktadır. Yurtdışı kaynaklı web siteleri için böyle bir onay zorunluluğu bulunmamaktadır. Cumhuriyet savcıları tarafından alınan kararların dahi hâkim onayına sunulması öngörülmüşken, yurtdışı kaynaklı web siteleri için böyle bir zorunluluk getirilmemesi yerinde değildir. Öte

5651 Sayılı Kanunun üç yıllık uygulama sürecinde verilen erişimin engellenmesi kararlarının somut uygulamada işlevsizliği, ancak hak ve özgürlüklere ve ekonomik ilişkilere verdiği zararların büyüklüğü ortadadır.

yandan TİB'in bir idari makam olması, almış olduğu kararları kendiliğinden yanlış veya hukuka aykırı hale getirmez. Aksine uygulamadaki birçok sorun mahkemeler tarafından verilen kararlarda ve özellikle engelleme teknikleri sebebiyle ortaya çıkmaktadır. DNS ve IP engelleme teknikleri kullanıldığı sürece kararlar ister mahkemeler tarafından verilsin ister TİB tarafından verilsin hukuka aykırı durumlar ortaya çıkmaya devam edecektir.

Öte yandan TİB, daha şeffaf olmalıdır. Bu doğrultuda TİB erişimi engellenen web siteleriyle ilgili olarak ilk başlarda yayımladığı gibi ayrıntılı istatistikleri tekrar yayınlamaya başlamalıdır.

Haksız engellemeler için tazminat getirilmeli

Koruma tedbirlerinin kötüye kullanıldığı durumlarda ortaya çıkan hak kayıplarının telafi edilmesi için 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 141. maddesi hangi hallerde tazminat istenebileceğini ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Ancak, bu koşullar arasında 5651 sayılı Kanun uyarınca uygulanan erişim engelleme kararları yer almamaktadır. Engelleme kararları sebebiyle zarar uğrayanların karar aleyhine idare mahkemelerinde tam yargı davası açarak tazminat talep edebileceklerini görüşü ileri sürülmüşse de, verilen karar bir idari bir karar olmadığı için bu talebin hukuki dayanağı bulunmamaktadır. Bu sebeple, haksız engellemeler için özel bir tazminat hükmü getirilmelidir.

Kanunlar arası uyumsuzluk giderilmeli

5651 sayılı Kanundaki düzenleme 5187 sayılı Basın Kanunundaki düzenlemeden çeşitli yönlerden ayrılmaktadır. 5187 sayılı Basın Kanununu cevap ve düzeltme hakkını “kişilerin şeref ve haysiyetini ihlal edici veya kişilerle ilgili gerçeğe aykırı yayım yapılması” durumunda kullanılabileceğini öngörmüştür. Oysa 5651 sayılı Kanunun 9. maddesinde “içerik nedeniyle hakları ihlal edildiğini iddia eden kişilere” bu hakkı tanımış ancak ihlal edilen hakkın niteliği hakkında herhangi bir atıfta bulunmamıştır. Öte yandan 5651 sayılı

Kanun, sulh ceza hâkiminin kararını gereğince ve süresinde yerine getirmeyen sorumlu kişinin, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağını öngörmektedir. 5187 sayılı Basın Kanunu ise düzeltme ve cevap yazısının mahkeme kararına rağmen yayınlanmaması durumunda, sorumlu kişilerin ağır para cezasıyla cezalandırılacağını öngörmektedir. Ancak Kanun sorumlu kişinin kim olduğuna ilişkin bir tanım vermemektedir. Benzer bir şekilde, bilgilendirme yükümlülüğüne ilişkin getirilen düzenlemede sorumlu kişiye ilişkin bir atıf yer almamaktadır. Tüm bu sebeplerle yayından çıkarma ve cevap hakkına ilişkin hüküm ile Basın Kanunu'nda yer alan hüküm arasındaki uyumsuzluk giderilmelidir.

Sorumluluklara açıklık getirilmeli

Kanun içerik sağlayıcıların İnternet ortamında kullanıma sunduğu her türlü içerikten sorumlu olduğunu kabul etmiştir. Bu hüküm “içerik sunma” fiilinden dolayı sorumluluğu öngördüğü için eleştirilmektedir. Nihayetinde bu hüküm gereğince üretme ve değiştirme fiillerinde içerik sağlayıcıya atfedilebilirlik mümkün olduğu için sorumluluğun tabii olduğu, sunma fiilinde ise başkasına ait içerikten dolayı içerik sağlayıcının objektif olarak sorumlu tutulacağı sonucu doğduğu ileri sürülmektedir. Hükmün bu haliyle ceza sorumluluğunun şahsiliğini öngören ve kimsenin başkasının fiilinden dolayı sorumlu tutulmayacağını öngören 5237 sayılı TCK'nın 20. maddesine aykırılık oluşturduğu ve bir objektif sorumluluk hali oluşturduğu düşünülmektedir.

5651 sayılı kanunda, içerik sağlayıcının bağlantı sağladığı başkasına ait içerikten belirli şartlar altında sorumlu olacağı kabul edilmiştir. Sunuş biçimi bağlantı sağlanan içeriğin benimsendiği veya kullanıcıların bu içeriğe ulaşmasının amaçlandığı şeklinde açık şekilde belli oluyorsa, içerik sağlayıcı bu tür içerikten genel hükümlere göre sorumlu tutulacaktır. Ancak, kanunda genel hükümlerden neyin kastedildiği belirlenmemiştir.

Sanal çocuk pornografisi açıkça kapsanmalı

5651 sayılı Kanun'da kapsamı genişletilmesi gereken tek hüküm çocukların cinsel istismarına ilişkin hükümdür. Bilişim teknolojileri kullanılarak gerçek ile ayırt edilmeyecek kadar yüksek kalitede görüntüler oluşturulması mümkündür veya gerçek görüntüler sanal görüntülere çevrilebilmektedir. Bu yöntemler çocuk pornografisinde sıklıkla kullanılmaktadır. Bu tür temsiller özellikle çocukların ve gençlerin rağbet ettiği oyun sitelerinde belirli aralıklarla gösterilmektedir. Çocukların

G5651e
Türkiye

Google'da Ara

Kendimi Şanssız Hissediyorum

cinsel istismarı suçuyla etkin bir mücadele için sanal çocuk pornografisi açıkça kapsama alınmalıdır.

Filtrelemenin istismarı önlenmeli

Filtreleme yazılımları referans veritabanları kullanarak otomatik engelleme yapmaktadır. Veritabanlarının özel şirketler tarafından hazırlanarak kullanıldığı durumlarda veritabanının denetimi mümkün olmadığı için engellemeler keyfiliğe yol açmaktadır. Bu tür durumlarda, engellenecek web siteleri için son karar devlet yerine özel şirketler tarafından vermiş olmaktadır. Kamu kurumlarında bu tür yazılımların kullanılması güvenlik riskleri oluşturmaktadır. Bu sebeple tüm kamu kurumlarında kullanılacak özel bir filtreleme yazılımı geliştirmek için girişimlerde bulunulmalıdır.

Sonuç

5651 Sayılı Kanun 4 Mayıs 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Aradan geçen 3 yıllık uygulama sürecinde yaşanan somut olaylar ve edinilen tecrübeler bugün geldiğimiz nokta itibarıyla Kanunun “bilgi toplumu”, “bilgi çağı” ve “temel hak ve özgürlükler” gibi isterler doğrultusunda yeniden değerlendirilmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır.

5651 Sayılı Kanunun üç yıllık uygulama sürecinde verilen erişimin engellenmesi kararlarının somut uygulamada işlevsizliği, ancak hak ve özgürlüklere ve ekonomik ilişkilere verdiği zararların büyüklüğü ortadadır. 2007 yılında Yasa hazırlanırken yapmadığımız “etki analizi”ni ve “hukuksal risk analizini” bu sefer gerçekleştirip yeni yasal düzenlemeyi bu koşulu gerçekleştirdikten sonra yürürlüğe sokmalıyız.

Dijital devrim veya bilgi çağı her zaman vurguladığımız üzere Türkiye'nin bu defa kaçırmaması, bilakis dâhil olması ve fırsatlarından istifade etmesi gereken bir dönemdir. 5651 Sayılı Kanunun bu kriter açısından değerlendirmesi son derece önemlidir. Hukukun ekonomik analizi veya hukuki risk analizleri kavramları çerçevesinde soruna yaklaşıldığında; bir yasal düzenleme henüz hazırlanırken bu tür etki analizlerinin yapılması ve uygulamaya konulduğunda söz konusu olabilecek maddi kazanım veya kayıpların yaklaşık olarak rakamsal değerlerinin bilinmesi gerekmektedir. Birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de maalesef bu analizler yapılmadan yasal düzenlemeler yürürlüğe konmakta ve iyi veya kötü sonuçları uygulama sürecine bırakılmaktadır.

Sonuç olarak; ülkemizin belirleyeceği yol haritasında “erişim engelleme (DNS, IP engelleme)” yöntemi yerine URL ile engelleme yöntemini benimsemesi, ancak bunun dışında özdenetimi artırması ve bilişim şirketlerinin hassas konularda özdenetim politikaları geliştirmesini sağlaması gerekecektir. Yapacağımız yeni yasal düzenleme ve mücadele yöntemlerimizle bu sefer biz Avrupa'ya ve hatta dünyaya örnek olmalıyız. Ülkemizin üç yıllık iyi ve kötüyü birlikte barındıran bu tecrübesini, gelecek döneme ışık tutacak şekilde kullanması gereklidir. Türkiye bugüne kadar bilişimle ilgili olarak sahip olduğu Elektronik İmza Kanunu, adli bilişim uygulamaları, mobil imza gibi konularda dünyaya örnek teşkil edecek yasal düzenlemeler ve uygulamalar geliştirmiştir. 5651 Sayılı Kanun ve uygulaması açısından da aynı sonucun gerçekleşmesini diliyoruz.

Çağdaş Bir Klasik: GEORGES PEREC

Cemal Yardımcı

Georges Perec 20. yüzyıl Fransız yazarlarının en iyisidir. İşte söyledim. Yirmi beş yıldır bunu yazılı olarak öne sürmek istiyordum. Şimdi, dört bir yandan 20. yüzyılın geride kaldığını geveleyenler varken, bunu söylemenin zamanının gelmiş olduğunu düşünüyorum. Proust, Sartre, Duras yandaşlarından ve edebi savaşlara düşkün çeşitli taraftarlardan yükselen öfkeli homurtuları duyar gibiyim. Ama ne olursa olsun! Benim seçimim Perec. Ve unutmayın: Bunu ilk olarak burada duyunuz.”

Alman edebiyatçı Walter Motte’nin sözlerinde öznellik ağır basıyor olabilir. Ama öznellikten uzak bir değerlendirme de bizi bir “klasikleşme” süreciyle karşı karşıya olduğumuz sonucuna götürüyor: 1982’de kırk beş yaşında ölümünden bu yana Perec’in eserine ilgi, bütün dünyada sürekli artıyor. Baştan sona dil oyunları ile örülü, “çevirisi yapılamaz” diye nitelendirilen romanı Kayboluş, yazarın ölümünden sonra Almanca ve İngilizceye çevrildi. Doksanlı yıllarda İspanyolca ve Flamancaya kazandırıldı. Yazılmasından otuz yıldan çok sonra, 2000’li yıllarda İsveççe, Türkçe, Rusça ve Japonca çevirileri yayınlandı. Böyle adım adım tırmanan, yayılan bir ilgi söz konusu.

Perec’ten söz ederken ilk söylenecek şey, kelimenin bütün anlamlarıyla, deneyciliği olmalı. Kendini unutulmayacaklar arasına sokan romanlarının yanı sıra denemeler, oyunlar, senaryolar, şiirler, opera librettoları, bulmacalar da kaleme aldı. Üstelik bir yaptığını bir daha yapmamacasına biçimsel bir zenginlik aradı. Bir yazar olarak hedefi, çağdaş edebiyatın bütün alanlarında koştururken “kendisinin veya bir başkasının ayak izlerinin üzerinden asla gitmemek ve yazılabilecek her şeyi yazmak”tı. Bu hayalinin peşinden giderken öyle bir yaratıcılık sergiledi ki, ard arda okunan iki kitabının, aynı yazarın kaleminden çıktığına inanmak mümkün değildir.

Georges Perec, Bahçedeki Gidonları Kromajlı Pırpır da Neyin Nesi? (Quel petit vélo à guidon chromé au fond de la cour?), çev.: Cemal Yardımcı, 96 sayfa, Metis Yayınları, İstanbul, 2010.

müthiş bir hikâyecidir. “E” harfini hiç kullanmadan yazdığı, konusu da “e” harfinin kayboluşu olan Kayboluş adlı romanında bile hikâyenin sürükleyiciliği çarpıcıdır. Kayboluş’ta inanılmaz olan, bir dil oyununun 300 sayfa sürdürülmüş olması değil, zekice bir kurgu ve ısıncı bir mizahla bu dil oyununun gerçek bir romana dönüştürülmüş olmasıdır. Öyle ki bir eleştirmenin Kayboluş’u okurken romanın “e” harfi olmadan yazılmış olduğunu fark etmemiş olduğu söylentisi, belki sadece bir söylentidir, ama gerçek olacak kadar inandırıcıdır.

Bir yazar olarak hedefi, çağdaş edebiyatın bütün alanlarında koştururken “kendisinin veya bir başkasının ayak izlerinin üzerinden asla gitmemek ve yazılabilecek her şeyi yazmak”tı. Bu hayalinin peşinden giderken öyle bir yaratıcılık sergiledi ki, ard arda okunan iki kitabının, aynı yazarın kaleminden çıktığına inanmak mümkün değildir.

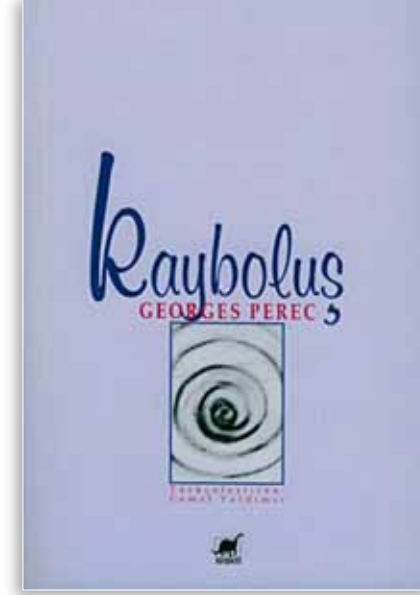
ve yazılabilecek her şeyi yazmak”tı. Bu hayalinin peşinden giderken öyle bir yaratıcılık sergiledi ki, ard arda okunan iki kitabının, aynı yazarın kaleminden çıktığına inanmak mümkün değildir.

Öte yandan, biçim oyunları ve deneycilik (20. yüzyıl deneysel edebiyatının neredeyse tamamından farklı olarak) Perec’in yapıtlarında derine gömülmüş bir iskelet gibidir. Ya da romanın inşasında kullanılmış inşaat iskelesi: Kitap okura sunulduğunda iskele sökülüş, geride sadece mimari zarafet kalmış olur. Hangi formüller, kendisine koyduğu hangi zorlayıcı kısıtlamalar ile kitabın yazılmış olduğunun okurun alacağı edebiyat keyfi açısından hiç önemi yoktur. Perec bütün deneyciliğine, biçime, formüllere, kısıtlamalara olan takıntısına rağmen, ya da kendisine göre bu sayede,

Kayboluş’ta Perec’in hiç yoktan bir hikaye var etme yeteneği ne kadar şaşırtıcıysa, Yaşam Kullanma Kılavuzu’nda da hikayeleri çoğaltma ve anlatma tutkusu o kadar inanılmazdır. Bu romanda, bir Paris apartmanında, farklı insanların yaşadığı dairelerin yüz odasının doksan dokuzunda dolaşır Perec. Yine bir inşaat iskelesi vardır: Bu yüz oda, ona onluk bir satranç tahtasında, atın hamleleriyle, her odaya yalnız bir defa uğrayarak (ve her oda için romanın bir bölümü yazılarak) gezilir. Perec’in önceden hazırladığı listeler ve matematiksel bir sistem uyarınca, her bölümde bir dizi şeyden söz edilmesi kısıtlaması vardır. Ama bunlar meraklısı dışında kimseyi ilgilendirmez. Okur bu kısıtlamaların farkına bile varmadan, büyük bir keyifle, odalardaki insanlardan, nesnelerden, şu veya bu ayrıntıdan hareketle anlatılan hikâyelerin içinde kaybolabilir. Yüzlerce hikâyecikten oluşan, bir parçası eksik bir yapboz-romandır Yaşam Kullanma Kılavuzu.

Georges Perec, Yaşam Kullanma Kılavuzu (La Vie mode d’emploi), çev.: İsmail Yergüz, 633 sayfa, İmge Yayınları, Ankara,.

Georges Perec, Kayboluş (La Disparition), çev.: Cemal Yardımcı, 319 sayfa, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.

Georges Perec, W ya da Bir Çocukluk Hatırası (W ou le souvenir d’enfance), çev.: Sosi Dolanoğlu, 160 sayfa, Metis Yayınları, İstanbul, 2002.

Perec denince akla ilk olarak her türlü dil oyununun ustası, kendi kendine koyduğu kısıtlamaların üzerinde yaptığı cambazlıklarla insanı şaşkına çeviren bir yazar gelmesi olağan. Ama belki en zorlu cambazlığı melankoliyle alaycılık arasına gerdiği ipin üzerinde yapmış. Daha küçücük bir çocukken babasını ve

annesini Holocaust sırasında yitirmiş, halasının ve eniştesinin yanında büyümüş Perec’in, bütün romanlarında bu yaralı geçmişin izi bulunuyor. Bu melankoliyi, eksiklik, yitirmişlik duygusunu Kayboluş’ta “e” harfinin arkasında bir boşluk bırakarak yok olmasında, ya da Yaşam Kullanma Kılavuzu’nun tamamlanamayan yapbozunda hissetmek mümkün. Çocukluk anılarının olmadığını söyleyerek başladığı W ya da Bir Çocukluk Hatırası kitabıysa baştan aşağı böyle bir melankoliyle örülmüş. Ama anılarını ve çocukken kafasında yaratmış olduğu bir düş ülkesini iç içe dönüşümlü olarak anlattığı bu kitabına bile oyunculuk damgasını vurmuş. Belki de Perec’in özgünlüğünü melankoliyle oyuncu bir mizah arasında kurduğu bu

dengede, hayatın acılarına ve zorluklarına, oyunlar oynayarak kaşı koyma tavrında aramak doğru olur.

Perec’in yapıtlarının neredeyse tamamı Türkçeye çevrildi. Başta sözü edilen “klasikleşme sürecine uygun olarak, yazılışlarından ve yazarın ölümünden yirmi-otuz yıl sonra peşe yayınlandılar ve eksilmeyen bir ilgiyle karşılandılar. Son olarak bu yaz başında “Bahçedeki Gidonları Kromajlı Pırpır da Neyin Nesi?” yayınlandı. Perec’in bütün romanları gibi bu da hem bir hikaye, hem de hikaye anlatma üzerine bir hikaye. Ön planda Cezayir’de savaşmak istemeyen bir Fransız asker, ve onu savaşa gitmekten kurtarmak için bir sürü acayip numara düşünen Parisli genç entelektüel arkadaşlarının eğlenceli hikayesi var. Bu basit bir yapıya sahip, güldürücü, kısa romanda Batı retorik geleneğinin neredeyse bütün söz sanatlarının (mecazı mürselden, tecahülü arife, bizde de karşılığı olan sayısız süslü söz söyleme yolunun) kullanılmış olması ikinci bir katman oluşturuyor. Bir adım daha derine inince, bir kısmı Perec tarafından uydurulmuş bütün bu söz sanatlarının kullanımında da bir ironi bulunduğu, yazarın kendi yazma eylemini, hikâye anlatışını da oyun ve eğlence konusu yaptığı fark edilir. Bu basit mi basit hikaye Perec’in dehasının özünü daracık bir alanda sergiler gibidir: Cezayir savaşı, siyaset, askerlik, halk, entelektüeller, hatta yazarın bizzat kendisi ve yazdığı roman, her şey eleştirinin sivri oklarını hakketmektedir; Perec bu dünyayı hüzünlü bir gülümsemeyle seyrederek ve hikaye eder.

ÇİZİVİZYON

Sevgi
Daha çok kaynak
Saygı Destek
Özgürlük Dikkat
İlgi Mutluluk
Huzur
Başarı
Tutku
Özen
Daha çok kaynak
Akıl Uzmanlık
Güven Vizyon
Heyecan Bolluk
Yakınlık
Umut
Memnuniyet
Sanat
Tutku
Bilgi
Eğitim
Düşünce
Öncelik
Kolaylık
Daha iyi bir gelecek
Cesaret
İlerlemek
Yenilikçi ürünler
Bereket
Özel çözümler
Sadakat
Coşku
Özen
Bilgi
Daha çok fırsat
Umut
Bağlılık Rahatlık
Cesaret Kalıcı değerler
Mükemmeliyet Bolluk
Deneyim Dostluk
Yeni fikirler
Özel çözümler
Başarı
İlgi

ANADOLU^H

In Affiliation with
JOHNS HOPKINS MEDICINE

Johns Hopkins Medicine ile
stratejik işbirliği.

Belgelenmiş hizmet
kalitesi.

Anadolu Vakfı'nın
göz bebeği.

Ataşehir ve Suadiye
Uydu Klinikleri.

Kanser tedavisinde
Türkiye'de 5 yıldır
uygulanan CyberKnife®
teknolojisi.

Hipokrat'tan
İbn-i Sina'ya kadar
Anadolu'nun
binlerce yıllık
sağlık kültürü mirası.

Uzun süreli tedavi
gören hastalar ve
yakınları için
konukevi.

Kemik İliği Nakli
Merkezi.

Dünyanın dört
bir yanından
hastaların
ağırlandığı
hastane.

www.sagliginmerkezi.org

anges